SLOVENSKÁ REČ

59 | 1994 | 5 |
CENA 17,– Sk

časopis pre výskum slovenského jazyka

Z OBSAHU

J. Dolník, O prototypovej teórii ■ J. Kerďo, O výslovnosti a transkripcii rumunských vlastných mien ■ Ľ. Králik, Slovenské homonymá *gebuľa*[1] — *gebuľa*[2] a niektoré ďalšie expresíva

DISKUSIE

L. Dvonč, O osobitných prípadoch písania písmen *ť*, *ď*, *ň*, *ľ* v spisovnej slovenčine

SPRÁVY A RECENZIE

Konštantín Palkovič jubilujúci. S. Ondrejovič ■ Sedemdesiat plodných rokov Antona Habovštiaka. I. Ripka ■ Súpis prác Antona Habovštiaka za roky 1984—1993. L. Dvonč ■ Na sedemdesiate narodeniny prof. Šimona Ondruša. Ľ. Králik ■ Súpis prác prof. Šimona Ondruša za roky 1984—1993. L. Dvonč ■ Životné jubileum Marty Patákovej. L. Navrátil ■ Súpis prác doc. Marty Patákovej za roky 1963—1993. L. Dvonč ■ Vedecká konferencia o texte a kontexte. M. Imrichová

ROZLIČNOSTI

SLOVENSKÁ REČ

časopis pre výskum slovenského jazyka orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied

HLAVNÝ REDAKTOR
František Kočiš

VYKONNÁ REDAKTORKA
Anna Oravcová

REDAKČNÁ RADA
Ján Bosák, Ferdinand Buffa, Juraj Dolník, Ladislav Dvonč, Ján Findra, Juraj Furdík, Eugen Jóna, František Kočiš, Rudolf Krajčovič, Ema Krošláková, Milan Majtán, Jozef Mlacek, Anna Oravcová, Ivor Ripka, František Ruščák

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Panská 26

OBSAH

J. Dolník, O prototypovej teórii 257
J. Kerďo, O výslovnosti a transkripcii rumunských vlastných mien 266
Ľ. Králik, Slovenské homonymá *gebuľa*[1] — *gebuľa*[2] a niektoré ďalšie expresíva 272

DISKUSIE

L. Dvonč, O osobitných prípadoch písania písmen *ť, ď, ň, ľ* v spisovnej slovenčine 279

SPRÁVY A RECENZIE

Konštantín Palkovič jubilujúci. S. Ondrejovič 283
Sedemdesiat plodných rokov Antona Habovštiaka. I. Ripka 285
Súpis prác Antona Habovštiaka za roky 1984—1993. L. Dvonč 288
Na sedemdesiate narodeniny prof. Šimona Ondruša. Ľ. Králik 299
Súpis prác prof. Šimona Ondruša za roky 1984—1993. L. Dvonč 300
Životné jubileum Marty Patákovej. L. Navrátil 305
Súpis prác doc. Marty Patákovej za roky 1963—1993. L. Dvonč 307
Vedecká konferencia o texte a kontexte. M. Imrichová 311

ROZLIČNOSTI

Prídavné mená *legálny, ilegálny, nelegálny* a ich ekvivalenty. L. Dvonč 317
Lány — z *Lán* či *Lánov*. L. Dvonč 319

MIČ 49 611

SLOVENSKÁ REČ, časopis pre výskum slovenského jazyka. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 59, 1994, číslo 5. Technický redaktor V. Radik.
Vychádza šesť ráz za rok. Ročné predplatné Sk 102,-; jednotlivé číslo Sk 17,-. Objednávky a predplatné prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava. Registračné číslo 7089.
Podávanie novinových zásielok povolené RPP Bratislava, pošta 12, 8. 8. 1994, č. j. 344-RPP/94.

Distributed by SAP — SLOVAK ACADEMIC PRESS Ltd., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 15 Bratislava, Slovakia.

Distribution rights held by KUBON and SAGNER, P. O. B.34 01 08, D - 8000 München, Germany.

© Slovak Academic Press, spol. s r. o., 1994
Sk 17,-

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK 59 – 1994
ČÍSLO 5

Juraj Dolník

O PROTOTYPOVEJ TEÓRII

Podnetom na výklad a úvahy o prototypovej teórii je to, že vývin tejto teórie obopína zhruba dvadsať rokov a za toto obdobie sa jej plodnosť ukázala pri opise a vysvetľovaní istých jazykových javov, ale v slovenskej jazykovede, pri výskume slovenčiny dosiaľ nenašla ohlas (preto ponúkame článok do pozornosti čitateľom Slovenskej reči). Hoci sa ukázalo, že pripisovať tejto teórii revolučnosť je nadnesené, nesporne prispieva k posilňovaniu opisného a explanačného potenciálu lingvistickej teórie. Jej idey sa aplikovali pri výskume fonologických, morfologických, syntaktických aj iných javov, ale náš výklad sa obmedzí na oblasť lexikálnej sémantiky. Pretože ide o voľný výklad s globálnym pohľadom na prototypovú teóriu, nebudeme ho narúšať odkazmi na literatúru v texte. Zoznam najdôležitejšej literatúry pripájame k článku.

Vopred upozorňujeme na to, že význam výrazu prototyp — „prvotný typ, model" — umožňuje jeho rozličné použitie, a to najmä jeho sémantický príznak 'prvotný'. A táto možnosť sa v prototypovej teórii aj využila, a to tak, že sa vo vývine teórie pojem prototypu menil, ale označenie sa ponechalo. Z toho vyplýva, že výraz prototyp sa spája s odlišnými pojmami z rozličných období vývinu teórie. Vopred prehľadne uvádzame, že výraz prototyp sa uplatňuje v troch významoch: 1. prototyp ako najlepší, dominantný, centrálny člen kategórie, 2. prototyp ako zväzok typických vlastností, 3. prototyp ako motivačná jednotka. Tretí význam signalizuje zlom vo vývine prototypovej teórie. Kým pri prvých dvoch významoch je rozhodujúce, či nositelia jazyka uznávajú niečo ako prototyp, pri treťom význame je toto kritérium druhoradé. Pripomína to problematiku základného významu z tradičnej náuky o lexikálnych polysémantoch, v ktorej sa kládla otázka, či zá-

kladný (primárny) význam je ten, ktorý nositeľ jazyka evokuje ako prvotný, alebo za základný treba považovať ten význam, ktorý má status (synchrónneho alebo diachrónneho) sémantického motivanta (pričom reakcia používateľa jazyka je irelevantná).

Začiatky prototypovej teórie. — Podnetom na cieľavedomé rozvíjanie prototypovej teórie boli výskumy americkej psychologičky E. Roschovej (zo začiatku pod menom E. Heider) a jej spolupracovníkov, ktorí sa zamerali na objasnenie otázky, ako vyzerajú mentálne reprezentácie kategórií spätých s pomenovaniami farieb, artefaktov a prirodzených druhov (napr. „vták", „ovocie", „hmyz"). Zistili, že jednotlivé prvky, exempláre kategórií nemajú rovnakú pozíciu v mentálnej reprezentácii, teda jednotlivé exempláre nemajú rovnaký psychologický status. Respondenti reagovali tak, že napr. jablko považovali za najlepší exemplár v kategórii ovocia, kým napr. olivy figurovali na periférnom mieste a medzi ne stupňovite rozložili ďalšie druhy ovocia. Z toho sa usúdilo, že kategórie majú internú štruktúru. Hierarchicky najvyššie je najlepší exemplár kategórie — prototyp. Pravda, za prototypový exemplár sa považoval ten člen kategórie, ktorý je kolektívne uznávaný za najlepšieho reprezentanta (v reakciách respondentov sa vyskytovali aj individuálne odchýlky, takže bolo treba vychádzať z istej miery tolerancie). Aj tu je dôležité uviesť, že o prototypovej organizácii spomínaných kategórií svedčia také psycholingvistické argumenty, ako napr. to, že prototypové exempláre človek spoznáva rýchlejšie ako neprototypové, že dieťa si najskôr osvojuje tieto exempláre, že človek si ich skôr vybavuje v pamäti a pod. Nie je náhoda, že argumenty tohto druhu sa uvádzajú aj v rámci teórie prirodzenej morfológie, a to v prospech potvrdenia psychologickej reálnosti bezpríznakových (teda prirodzených) štruktúr v protiklade s príznakovými. V spojitosti s touto teóriou môžeme povedať, že prototypové exempláre sú prirodzené, bezpríznakové prvky kategórií, vo vzťahu ku ktorým sú rozmiestnené neprototypové exempláre ako prvky s odstupňovanou mierou príznakovosti, prirodzenosti.

Jestvovanie kategórií s internou hierarchickou štruktúrou potvrdzujú aj slovníky, a to prednostným uvádzaním prototypových exemplárov v exemplifikácii; napr. v Krátkom slovníku slovenského jazyka (KSSJ) v 1. význame hesla *hmyz* sa ako príklad uvádzajú muchy, mravce; v hesle *hydina* sliepky, kačice; v hesle *strukovina* fazuľa, hrach a pod. Pravda, slovník sa opiera o intuíciu, pretože objektívnych dokladov niet. Dôslednosť v slovníku však vyžaduje, aby sa jazyková intuícia vo vzťahu k uvádzaniu prototypových exemplifikátov uplatňovala pri všetkých heslách príslušného typu. Táto požiadavka má osobitný význam pri prekladových slovníkoch, pretože interná štruktúra príslušných kategórií nemusí byť v porovnávaných jazykoch zhodná. Zdôrazňujeme myšlienku, že poznatok o prototypovej organizácii istých kategórií zo začiatočnej fázy rozvoja prototypovej teórie sa dá aplikačne zužitkovať pri koncepčne ujasnenej exemplifikácii.

Teraz si položme otázku, aký je vzťah medzi prototypom a lexikálnym významom. Je zrejmé, že hoci prototypový exemplár je najlepším reprezentantom kategórie čiže extenzie príslušného slova v istom význame, lexikálny význam môžeme vyvodiť z opisu tohto exemplára len vtedy, keď všetky exempláre majú zhodné kategoriálne relevantné vlastnosti, t. j. keď extenzia má povahu kategórie vymedzenej zväzkom nevyhnutných a dostačujúcich príznakov (teda keď ide o klasickú aristotelovskú kategóriu, určenú striktnými definičnými vlastnosťami). Táto poznámka je už reakciou na východiskovú predstavu v začiatočnej etape prototypového výskumu, podľa ktorej prototypy sa viažu práve na také kategórie, ktoré nie sú založené na princípe nevyhnutných a dostačujúcich podmienok, totiž na kategórie spočívajúce na wittgensteinovskom princípe „rodinnej príbuznosti". Tento princíp sa vysvetľoval tak, že nie je nevyhnutné, aby kategoriálna spolupatričnosť prvkov bola založená na vlastnostiach, ktoré sú spoločné všetkým prvkom (a súčasne sú dostačujúce na vymedzenie kategórie), lebo „prirodzené" kategórie ukazujú, že každý prvok nemá každú vlastnosť zo zväzku určujúcich vlastností. Najčastejšie citovaným príkladom je kategória 'vták'. Stačí poukázať len na to, že napr. pštros a tučniak nevedia lietať, a predsa sú prvkami kategórie vtáka, pri ktorej určovaní sa bez vlastnosti „lietať" nezaobídeme. (Všimnime si, že teoretická neujasnenosť tejto veci môže viesť k protirečeniu; porov. výklady v KSSJ: *vták* = operený stavovec so schopnosťou lietať; *pštros* = veľký africký nelietajúci vták s dlhým krkom. Protirečenie vyplýva z toho, že v slovníku sa mlčky vychádza z predstavy o kategorizácii na základe zhodných určujúcich vlastností exemplárov; pri hesle *tučniak* sa uvádza, že ide o vtáka žijúceho v Antarktíde, takže ak je to vták, podľa výkladu príslušného hesla tučniak má vlastnosť „lietať", čo nezodpovedá realite.) Kategorizácia tu prebieha (podľa začiatočnej verzie prototypovej teórie) tak, že kategorizovaný objekt sa porovnáva s prototypom a na základe podobnosti s ním sa mu priznáva status člena kategórie. V tomto prípade je vlastne prototyp konštitučným faktorom kategórie na rozdiel od prototypu, ktorý pri kategorizácii nie je týmto faktorom (napr. ak je jablko prototypom ovocia, sotva je prijateľná predstava, že prvky tejto kategórie sú jej členmi na základe podobnosti s prototypom). Treba teda rozlišovať medzi prototypom ako konštitučným faktorom kategorizácie (táto charakteristika platí na sledovanej úrovni rozvoja prototypovej teórie) a prototypom bez tejto funkcie. Je však zrejmé, že v súvise s prvým prípadom treba zrevidovať pojem prototypu, lebo prototyp konštituent nemôže byť totožný s (dominantným) exemplárom, ale musí to byť abstraktný (psychologický) objekt s vlastnosťami platnými pre celú kategóriu. Vyplýva to aj z toho, že keď si predstavíme, že ako prototypové exempláre sa uznávajú napr. dva exempláre (povedzme vrabec a lastovička v kategórii vtáka), znamenalo by to, že kategorizácia prebieha ako porovnávanie raz s jedným a inokedy s druhým exemplárom, čo je očividne neprijateľné. Na otázku, ktorú sme položili na začiatku tohto odseku,

predbežne odpovedáme tak, že opis prototypu konštituenta sa premieta do opisu lexikálneho významu ako jadrová zložka.

Určovanie prototypu. — Uviedli sme, že prototypy sú tie prvky kategórií, ktoré nositelia jazyka považujú za najlepšie exempláre. Otázka je, prečo práve daný exemplár považujú za prototypový. Samozrejmou odpoveďou je, že prototypové exempláre sú tie, ktoré sú pre nositeľa jazyka najznámejšie, s ktorými najčastejšie prichádza do styku, ktoré hrajú v jeho živote dôležitejšiu úlohu ako iné exempláre. Preto je napr. jablko najlepším exemplárom ovocia (alebo by sme zistili viac takých exemplárov), vrabec (prípadne aj iné druhy vtákov) je najlepším reprezentantom kategórie vtákov, pes (mačka a pod.) je prototypovým príkladom zvieraťa atď. Pri odpovedi však musíme byť opatrní, lebo analýzy ukázali, že odpoveď nemôže byť paušálna: napr. hoci je kurča frekventovaným a dobre známym exemplárom z kategórie 'vták', nositelia jazyka ho nepovažujú za prototyp kategórie. Prečo je vrabec prototypovým príkladom kategórie vtákov, ale kurča nie? Zrejme preto, že na rozdiel od kurčaťa, príp. sliepky vrabec je typickým vtákom. Do úvahy vstupuje fakt, že prototyp je určovaný aj typickými vlastnosťami. Frekvencia výskytu, resp. stupeň známosti objektu a disponovanie typickými vlastnosťami môžu, ale nemusia byť v súlade. Veľmi dôležité je aj to, že prototyp sa viaže s typickými vlastnosťami. V predchádzajúcej kapitolke sme spomenuli, že prototyp konštituent je abstraktný objekt. Teraz môžeme dodať, že tento objekt je určený typickými vlastnosťami. V centre pozornosti pri rozvíjaní prototypovej teórie v štandardnej verzii bol prototyp ako zväzok typických vlastností. Prototypy ako exempláre v kategóriách založených na vzťahu „rodinnej príbuznosti" sa považovali za javovú formu prototypu ako abstraktného objektu.

Tým, že sa prototypu pripísal status abstraktného objektu, určeného typickými vlastnosťami, vynorila sa otázka, ktoré vlastnosti považujú nositelia jazyka za typické. Odpoveď treba hľadať v typovej frekvencii vlastností, t. j. v tom, ako často sa s danou vlastnosťou stretávame pri „preberaní" exemplárov príslušnej kategórie. Je očividné, že odpoveď, opierajúca sa o kvantitatívny princíp, nadväzuje na ideu o centre a periférii v systéme, ktorá je dobre známa z prác rozvíjajúcich myšlienky pražského štrukturalizmu. Priekopníci prototypovej teórie E. Roschová a C. Mervis zaviedli užitočný pojem cue validity, ktorý zodpovedá pojmu kategoriálnej dôležitosti. Čím viac exemplárov kategórie disponuje danou vlastnosťou — pričom sa táto vlastnosť vyskytuje pri čo najmenšom počte exemplárov súvzťažných kategórií —, tým väčšia je kategoriálna dôležitosť tejto vlastnosti. Podľa kategoriálnej dôležitosti sa teda dajú vlastnosti hierarchizovať. Prototyp sa dá vymedziť ako objekt s najväčším počtom vlastností a maximálnou dôležitosťou pre príslušnú kategóriu (čiže sa vyznačuje najväčším počtom typických vlastností). Inak povedané, prototyp je určený tým, že má najviac spoločných vlastností s inými členmi príslušnej kategórie a súčasne najmenej spoločných vlastností

s členmi súvzťažných kategórií. Alebo ešte inak, prototyp sa vyznačuje najvyšším stupňom „rodinnej príbuznosti".

Prototyp a lexikálny význam. — Zopakujme si známy poznatok, že lexikálny význam sa bežne opisuje ako zväzok určujúcich (prísnejšie: definičných) vlastností lexikálneho pojmu, ktoré sa zisťujú, resp. spresňujú, overujú metódou komponentovej analýzy. Tieto vlastnosti majú dištinktívnu silu, sú nevyhnutné na odlíšenie daného významu od iných významov a súčasne slúžia ako kritériá príslušnosti objektov k príslušnej extenzii. Pri uplatňovaní komponetovej analýzy (pozadím však je aristotelovské chápanie klasifikácie, kategorizácie) sa stále vynárali dve otázky (tých otázok je viac, ale nateraz od nich upúšťame): (1) ako analyzovať význam tzv. denotatív, ktoré nevytvárajú pevne štruktúrované lexikálno-sémantické zoskupenia, ale len tematické skupiny (napr. ruža, šťuka, stolička a pod.), (2) len dištinktívne príznaky sú sémanticky relevantné? Prototypová teória (vo vzťahu k lexikálnej sémantike) je práve reakciou na prvú otázku. Opis významu denotatív je ekvivalentný s opisom prototypu chápaného ako zväzok typických vlastností. Zdá sa, že prototypová teória a teória určujúcich vlastností vo vzťahu k opisu lexikálneho významu fungujú komplementárne (táto opatrná formulácia súvisí s tým, že sú pokusy o širšie uplatnenie prototypovej teórie; od „prirodzených druhov" sa prechádza k abstraktnejšej lexike). Vo výkladových slovníkoch sa „prototypová intuícia" často prejavuje, porov. napr. výklad hesla *plakať* v KSSJ: slziť (obyč. so vzlykaním) od žiaľu, bolesti a pod. (v zátvorke je signalizovaná typickosť daného príznaku a „a pod." poukazuje na to, že uvedené motívy plaču sú ilustračné, ale nie náhodné, lež typické). Pravda, takýto výklad sa nerobí na teoretickom pozadí, a preto chýba dôslednosť (porov. vyššie citované príklady).

Čo sa týka druhej otázky, obidve teórie privádzajú sémantika k dileme, či sa má striktne držať príznakov potrebných na vymedzenie kategórie, alebo do lexikálneho významu má zahrnúť aspoň časť z tzv. encyklopedických údajov. Medzi sémantikmi je zhoda len v tom, že do lexikálneho významu nepatria odborné informácie o objekte. V rámci prototypovej koncepcie sa dá uvažovať o prototypových a typických vlastnostiach. V tom prípade vlastnosti, ktoré sme paušálne označili za typické (prototyp = zväzok typických vlastností), rozčleňujeme na také, ktoré vystačia pri vymedzovaní kategórie (extenzie), a na také, ktoré sú charakteristické pre väčšinu členov kategórie (typické vlastnosti v užšom zmysle). Za typické, charakteristické sa považujú tie vlastnosti, ktoré uznávajú za také bežní nositelia jazyka, ktoré sú apriórne pravdivé (netreba ich overovať), čiže sa uplatňujú v analyticky pravdivých vetách, teda vo vetách, ktoré nositelia jazyka chápu ako pravdivé. Napríklad typickou vlastnosťou cukru je, že je biely. Hoci sa predáva aj farebný cukor, výrok o tom, že cukor je biely, nepovažujeme za nepravdivý. Usudzujeme tu práve na základe predstavy o typickom cukre: ak *X* je cukor a ak niet protichodných informácií, môžeme vyvodzovať, že *X* je biele. Ide o usudzovanie

(nazývané default reasoning), ktoré sme spoznali v rámci teórie poznania pri subsumpčnom modeli explanácie, pravda, s tým dodatkom, že všeobecný výrok v explananse (pomocou ktorého sa vysvetľuje to, čo je v explanande) nie je striktný (teda neplatí vo vzťahu k celej triede bez výnimky).

Tým, že prototypová teória kategorizácie nevychádza z toho, že všetky členy kategórie musia mať istý počet spoločných vlastností, a teda pripúšťa, že všetky členy nemusia mať všetky vlastnosti prototypu (ako abstraktného objektu), sugestívne podporuje úsilie mnohých sémantikov včleňovať do lexikálneho významu aj časť znalostí o svete. Vieme, že táto snaha sa prejavovala aj pred vznikom prototypovej teórie. Spomeňme si napr. na výklady o implikačných komponentoch v obsahu slova. Z pozície prototypovej koncepcie je však prechod od jazykových komponentov (v striktnom zmysle) k mimojazykovým prvkom prirodzenejší. Treba však zdôrazniť, že aj v rámci tejto teórie otázka vzťahu jazykových a mimojazykových komponentov zostáva aktuálna. Pripomeňme si z predchádzajúcej kapitolky, že prototypové vlastnosti sa vyznačujú aj tým, že ich má čo najmenší počet členov súvzťažných kategórií, t. j. sú to vlastnosti s istou dištinktívnou silou. Spomínaná otázka sa tu prejavuje ako vzťah medzi prototypovými a typickými vlastnosťami (v užšom zmysle).

Prototyp ako jav. — Uvedomme si, že o prototype sme hovorili ako o entite (o exemplári alebo abstraktnom objekte), ktorú uznávajú ako centrálny prvok v kategórii nositelia jazyka. Za centrálny element ju uznávajú preto, lebo (1) istý exemplár je im dôvernejšie známy ako iné exempláre (povedzme jablko v kategórii ovocia) alebo (2) istý exemplár najlepšie reprezentuje prototyp ako zväzok typických vlastností (povedzme vrabec v kategórii vtáka), pričom sa typickosť môže (ale nemusí) združovať so stupňom známosti. Rozhodujúci je úsudok nositeľa jazyka (na základe jeho skúseností, znalostí, videnia sveta), a preto sa ako centrálna môže ukázať istá entita bez ohľadu na to, v akom type kategórie sa nachádza. Ak vhodnými testami zistíme, že signifikantná väčšina nositeľov jazyka preferuje isté členy istých kategórií, usúdime, že isté kategórie sa vyznačujú prototypovým efektom. Prvé vysvetlenie tohto efektu spočíva len v tom, že poukazujeme na koreláciu medzi stupňom známosti alebo medzi typickosťou vlastností a prototypom, a to v súvise s typom kategórie (či ide o „aristotelovskú" alebo „wittgensteinovskú" kategóriu). S týmto vysvetlením sa, pravda, sémantik nemôže uspokojiť, lebo si kladie hneď otázku, z čoho vyplývajú tieto typy kategórií. Tú istú otázku však môžeme formulovať aj takto: čo je základom kategorizácie? Hľadáme základnú štruktúru ako podstatu spomínaných typov kategórií, z ktorej by sa hlbšie vysvetlil prototyp ako jav, resp. ako všeobecná javová forma.

Keď sa porovnala skutočná Wittgensteinova predstava o kategorizácii (ilustroval ju slávnym príkladom „hra") s jej interpretáciou priekopníkmi prototypovej teórie, zistilo sa, že originálny výklad o „rodinnej príbuznosti" nespája príbuzen-

ské vzťahy medzi členmi kategórie s nevyhnutnou prítomnosťou prototypového exemplára. Podľa Wittgensteinovej predstavy sa kategorizácia zakladá na asociačných vzťahoch medzi objektmi, pričom minimálnou podmienkou kategoriálnej príslušnosti objektu je, aby mal spoločný príznak s niektorým ďalším členom. Treba zdôrazniť, že ide o minimálnu podmienku, takže sa nevylučuje, že členy v kategórii môžu byť aj rozlične zviazané. To značí, že Wittgensteinovu predstavu môžeme rozvinúť tak, že kategorizácia na základe „rodinnej príbuznosti" zahŕňa všetky typy kategórií: (a) kategórie, v ktorých majú všetky členy dištinktívne vlastnosti kategórie (teda klasické, aristotelovské kategórie), (b) kategórie s typickým reprezentantom (prototypom), ktorý je prienikom množiny typických vlastností s platnosťou pre celú kategóriu, (c) kategórie s reťazovým spojením členov (každý člen nemusí mať vlastnosť člena, ktorý je práve preto centrálny, že je „križovatkou", na ktorej sa stretávajú typické vlastnosti). Zdá sa, že predstava o kategorizácii na základe asociačných vzťahov medzi členmi je vhodným východiskom pri vysvetľovaní kategórií. Z tejto predstavy vyplývajú dva závažné dôsledky. Najprv sa budeme zaoberať prvým z nich.

Prototyp ako primárna entita. — Prvým dôsledkom je hypotéza, že pri kategorizácii vychádzame z nejakého prvotne známeho druhu objektov, o ktorých sme zistili, že majú isté spoločné príznaky, ktorými sa odlišujú od iných prvotne známych druhov objektov. Tento východiskový druh môžeme potom postupne rozlišovať tak, že do kategórie včleňujeme objekty, ktoré spoznávame druhotne a ktoré sú asociačne spojiteľné s východiskovými objektmi. Na podklade tejto hypotézy si môžeme predstaviť idealizovanú kategóriu (ideálny model kategórie). Táto kategória zahŕňa prvotne známe (štandardné) objekty, ktoré sú zviazané maximálnou „rodinnou príbuznosťou", t. j. všetky objekty majú kategoriálne relevantné spoločné vlastnosti. Idealizovaná kategória sa realizuje v závislosti od typovej povahy objektov ako istý typ kategórie, a to jej rozširovaním. Prototypový efekt vzniká z porovnania kategorizovaných objektov s ideálnym modelom. Ak sa istý objekt zhoduje s týmto modelom, je dobrým reprezentantom kategórie. Ak tento model označíme ako prototyp, pojem prototypu vzťahujeme na primárnu, základnú entitu, na základe ktorej vyvodzujeme kategoriálnu príslušnosť objektov a hodnotíme ich ako dobrých alebo menej dobrých zástupcov kategórie. V prípade, že sa isté objekty zhodujú s modelom a pri teste s nositeľmi jazyka sa napriek tomu prejaví preferenčný efekt, máme do činenia so sekundárnym prototypovým javom, ktorý súvisí s aktuálnym stupňom známosti daného objektu.

Prototyp a polysémia. — Druhým dôsledkom je veľmi široké chápanie kategórie. Ak pre kategoriálnu príslušnosť objektov stačí asociačný vzťah medzi dvojicou v reťazci objektov, je jasné, že kategória môže obopínať triedy značne nehomogénnych objektov. Uplatnenie takého chápania kategórie pri určovaní extenzie lexikálnej jednotky by znamenalo zrušenie hraníc medzi významami polysémic-

kých slov; napr. so slovom *hruška* by sme spájali „prirodzenú kategóriu", ktorá zahŕňa príslušný ovocný strom, jeho plod aj objekty majúce tvar tohto plodu, lebo všetky tieto objekty sú asociačne spojené. Táto predstava o kategórii v súvise s polysémiou nie je, samozrejme, prijateľná. Vývin prototypovej teórie sa však zákonite ocitol v oblasti lexikálnej polysémie. Prototypová idea sa tu dá uplatniť vo vzťahu k významom slova, resp. k jeho použitiam. A tu sa prototypová teória stretáva s tradičnou európskou teóriou polysémie. Za prototypový význam (resp. použitie) môžeme považovať význam, ktorý za taký uznávajú nositelia jazyka, alebo význam, ktorý je prvotný, lebo od neho sú odvodené ďalšie významy (bez ohľadu na mienku nositeľov jazyka). Vidíme, že ide len o terminologicky odlišné zachytenie starého známeho problému so základným, resp. základovým významom v polysémických slovách. Prototypová teória neprináša v tejto oblasti nič nové. Aj diskusia o predpovedateľnosti významov na základe prototypového (základného) významu vyústila len do záveru, že o druhotných významoch môžeme povedať len to, že sú motivované, teda že na jednej strane ich existencia nie je náhodná, ale na druhej strane ani nevyhnutná (takže nie sú predpovedateľné). V súčasnosti sotva môžeme povedať, či prototypová teória skrýva v sebe podnety na oživenie skúmania lexikálnej polysémie.

Záver. Prototypová teória upriamila výskumnú pozornosť znovu na otázku klasifikácie (kategorizácie) a dôkladne osvetlila typ triedy (kategórie), ktorý nie je založený na prítomnosti nevyhnutných a dostačujúcich vlastností, a preto sa táto teória dobre uplatňuje (okrem iného) v lexikálnej sémantike tam, kde komponentová analýza (predpokladajúca vymedzenie lexikálneho pojmu určujúcimi vlastnosťami) sa nemohla s úspechom uplatniť. Pojem prototypu (v štandardnej verzii teórie) sa vzťahuje na jav, ktorý je psychologicky preukázateľný, takže sa dá uplatniť pri skúmaní otázky, ako rozumieme lexikálnym jednotkám (a nielen týmto jednotkám) v komunikáte. Ak niet v texte dodatkových informácií, spájame s lexikálnou jednotkou prototyp (na princípe usudzovania typu default reasoning). Práve preto tento aspekt lexikálnej jednotky podnecuje úvahy, na aký rozsah lexikálnej zásoby môžeme túto teóriu uplatniť (otázka ďalšieho výskumu).

Prototypová teória je užitočná pre lexikografiu aj medzijazykové lexikálne porovnávanie. Na jej základe môže lexikograf uvedomene a dôsledne zachytávať pri „prototypovom" type lexikálneho významu prototypový efekt, a to prototypové exempláre aj prototypové, resp. typické vlastnosti označovaných entít. Rozdiely v týchto exemplároch a vlastnostiach musí systematicky opísať medzijazyková lexikálna konfrontácia.

Prototypová teória sa prehĺbila tým, že sa výskum zameral na odhalenie „hĺbkovej" kategórie, z ktorej sa dajú vyvodiť (vysvetliť) rozličné typy „povrchových" kategórií. V súvise s lexikálnou sémantikou bude treba skúmať, či sa tieto „hĺbkové" kategórie dotýkajú stavby lexikálneho významu. Prototypová teória vťahuje

lexikálneho sémantika (a nielen jeho) do oblasti explanačnej a kognitívnej lingvistiky („hĺbkové" kategórie ako explanačný základ predstavujú isté kognitívne modely).

Na úplný záver spomenieme ešte jeden prínos prototypovej teórie, o ktorom sme sa vo výklade nezmienili. V rámci tejto teórie sa skúmala aj otázka, ktorú si lexikálna sémantika ani onomaziológia príliš nevšímala, totiž otázka, prečo používatelia jazyka preferujú isté pomenovania v prípade, keď jestvujú pomenovacie možnosti rozličnej úrovne abstrakcie. Prečo používame štandardne napr. pomenovanie *pes*, a nie *živočích* alebo *boxer* (hoci vnímame tento druh psa). Túto otázku tu už nemôžeme rozvádzať, a tak len zhrnieme: výskumy ukázali, že (1) hovoriaci skutočne v štandardných situáciách preferujú istý typ pomenovania v hierarchii možných pomenovaní a (2) preferovaný typ patrí k bázovej rovine (nie k nadradenej ani podradenej rovine). Na bázovej rovine sa nachádzajú pomenovania vzťahujúce sa na kategórie, ktoré sú maximálne informatívne, t. j. ich členy majú veľký počet spoločných vlastností a súčasne najmenší počet spoločných vlastností s členmi súvzťažných kategórií (rozhodujúce je teda cue validity). Vo výskumoch týmto smerom nachádzame podnety na oživenie úvah o myšlienkovom a jazykovom členení skutočnosti.

Literatúra

COLEMAN, L. — KAY, P.: Prototype Semantics: the English Word LIE. Language, *57*, 1981, s. 26—44.

FILLMORE, C. J.: An Alternative to Checklist Theories of Meaning. Proccedings of the lst Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society, 1975, s. 123—131.

KLEIBER, G.: Prototypensemantik (preklad z franc. La sémantique du prototype. Categories et sens lexical). Tübingen, Gunter Narr Verlag 1990.

LAKOFF, G.: Classifiers as a Reflection of Mund. In: Noun Classes and Categorization. Red. C. Craig. Amsterdam 1986, s. 13—51.

LAKOFF, G.: Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind. Chicago/London, University of Chicago Press 1987.

Meanings and Prototypes. Studies in Linguistic Categorization. Red. P. Tschatzidis. London 1990.

PULMAN, S. G.: Word meaning and Belief. London, Croom Helm 1983.

ROSCH, E. — MERVIS, C.: Family Resemblances: Studies in the Internal Structure of Categories. Cognitive Psychology, *7*, 1975, s. 573—605.

WIERZBICKA, A.: Lexicography and Conceptual Analysis. Ann Arbor, Karoma Publishers 1985.

Ján Kerďo

O VÝSLOVNOSTI A TRANSKRIPCII RUMUNSKÝCH VLASTNÝCH MIEN V SLOVENČINE

1. V našej odbornej literatúre sa v ostatnom desaťročí venovala zvýšená pozornosť aj problematike transkripcie, transliterácie, výslovnosti a tvaroslovnej adaptácii cudzích vlastných mien, a to nielen pokiaľ ide o klasické jazyky. Najnovšie vyšla v Slovenskej reči séria štúdií zaoberajúcich sa výslovnosťou osobných mien v románskych jazykoch (Kráľ — Bartoš, 1989; Trup — Kočiš, 1993; Trup, 1994).

1.1. Spoločným menovateľom tohto zvýšeného záujmu o danú problematiku je snaha vymedziť a uplatňovať isté všeobecné a jednotné zásady, aby v jazykovej praxi nedochádzalo k prílišnej rozkolísanosti a k častým nedôslednostiam pri transkripcii, výslovnosti a morfologickej adaptácii cudzích vlastných mien. Z rozboru uvedenej problematiky vyplýva, že v súčasnej spisovnej slovenčine, resp. v jazykovej praxi, sa prejavujú rôzne, často až protichodné tendencie. Na jednej strane existuje snaha zachovať pôvodnú podobu cudzích vlastných mien, na druhej strane čo najviac ju prispôsobiť systému spisovnej slovenčiny (Horecký, 1982, s. 130). Medzi týmito krajnými polohami existuje viacero medzistupňov, resp. rôzna miera fonetickej, pravopisnej a tvaroslovnej adaptácie. Konštatuje sa, že adaptácii vcelku menej podliehajú antroponymá a vo zvýšenej miere toponymá, hydronymá a oronymá (Horecký, 1982, s. 131; Palkovič, 1982, s. 140).

1.2. Keď ide o prepis cudzích vlastných mien (osôb i zemepisných názvov) v súčasnej spisovnej slovenčine, všeobecne platí pravidlo či zásada, že takéto mená sa majú prepisovať v pôvodnej pravopisnej podobe (Palkovič, 1982, s. 138). Avšak táto všeobecná zásada sa v každodennej jazykovej praxi dosť často nedodržiava, nepôsobí dostatočne pevne a záväzne. Na jednej strane existuje už značný počet adaptovaných podôb cudzích antroponým i toponým, na druhej strane sa novšie prejavuje tendencia iba čiastočnej pravopisnej adaptácie, pričom celková podoba cudzích vlastných mien zostáva bližšia pôvodnej podobe (Dvonč, 1982, s. 136). Pravda, na stupeň adaptácie, resp. neadaptácie cudzích vlastných mien v nezanedbateľnej miere pôsobí aj to, či ide o text prísne oficiálny (napr. komuniké), odborné citácie, v ktorých je nepredstaviteľné „adaptovať" mená osôb, alebo o prekladovo-beletristický či vedecko-popularizujúci, v ktorom je v zásade prípustná adaptácia cudzích vlastných mien (Dvonč, 1975, s. 47). Ani táto zásada však neplatí bez výnimky. Napríklad v prípade niektorých zdomácnených toponým je nerelevantné (okrem poštových zásielok), o aký funkčný typ textu ide: *Viedeň, Paríž, Londýn* atď. Teda rozhodujúcejší (aspoň v prípade niektorých zeme-

pisných názvov) než príslušný jazykový štýl je stupeň ich zdomácnenia v spisovnej slovenčine, ktorý je zas priamo podmienený historicko-kultúrnymi, geopolitickými i frekvenčnými faktormi.

2. Nazdávame sa, že ubrániť sa tendencii adaptovať cudzie vlastné mená (výnimku tvoria oficiálne znenia cudzích vlastných mien, ich citácia v odborných dielach) podľa hláskových pravopisných (výslovnostných) a morfologických zákonitostí slovenčiny je nielen nemožné, ale aj neprirodzené, a to jednak z hľadiska zákonitého tlaku systému domáceho, preberajúceho jazyka, jednak pre prirodzenú potrebu demokratizácie a unifikácie pravopisnej a tvaroslovnej normy spisovnej slovenčiny aj vo vzťahu k vlastným menám rôznych cudzích jazykov. Pravda, oveľa ťažšie je dosiahnuť unifikáciu a stabilizáciu v príslušnej oblasti našej jazykovej praxe nielen preto, že v slovenčine neplatí zásada dôslednej transkripcie, príp. transliterácie všetkých cudzích vlastných mien, ako je to napr. v ruštine, ale aj preto, že ide o vlastné mená z rôznych cudzích jazykov, s rozmanitými špecifikami v oblasti foneicko-fonologickej i pravopisnej štruktúry. Navyše stupeň adaptácie varíruje, ako sme už uviedli, aj v závislosti od jednotlivých štýlov jazyka.

3. V našom prípade sa pokúsime načrtnúť niektoré aspekty výslovnostnej a transkripčnej adaptácie, resp. neadaptácie rumunských vlastných mien v našej jazykovej praxi a s tým súvisiace otázky skloňovania týchto mien. Podotýkame, že jednu stránku veci predstavuje výslovnosť (čiže fonetická transkripcia) rumunských vlastných mien (antroponým a zväčša toponým) a druhú ich grafický prepis či grafická transkripcia do slovenčiny, ktorej stupeň adaptácie môže byť rozličný, resp. nulový.

3.1. Pre značne obmedzenú znalosť rumunčiny v radoch našej širokej verejnosti pokladáme za vhodné načrtnúť základné i špecifické znaky fonologickej štruktúry rumunčiny.

Rumunčina ako jeden z románskych jazykov sa individualizovala zhruba na prelome 1. a 2. tisícročia syntézou balkánskeho (trácko-dáckeho, sčasti i starogréckeho) substrátu, hlavného nosného strátu, ktorý predstavovala ľudová balkánska latinčina, a slovanského superstrátu. Neskoršie adstrátové prvky (turecké, neogrécke, maďarské, srbské, bulharské, ukrajinské, francúzske, talianske) už podstatnejšie neovplyvnili jej celkovú štruktúru; tie najviac zasiahli lexiku, ale nie v jej striktne základnom fonde. Najväčší dosah a význam na lexiku (sčasti aj na syntax) od polovice 19. stor. mala francúzska odborná terminológia a francúzština vôbec.

3.2. Vo fonologickej štruktúre rumunčiny je iba málo rozdielov oproti slovenčine. Vo vokalickej štruktúre je to centrálna samohláska *ă*, ktorá sa približne vyslovuje ako temné *e [ə]*, resp. jej výslovnosť je takmer identická s bulharským znakom (pôvodne tvrdým jerom) *ъ*: *Tărnovo*, rum. *Măgură, Bălcescu*. Ďalší stredový vokál je ešte zatvorenejší, má dve grafické podoby *î, â*, ktoré sú výslovnostne

veľmi podobné ruskému *y*: *Tîrgovište, Brâncuşi* (porov. rus. *Bykov*). V minulom roku však došlo k pravopisnej úprave grafického znázornenia tejto samohlásky: *î* sa má písať iba v prefixoch *în-/îm-*, kým *â* všade vnútri slova. Táto úprava však nebola všeobecne prijatá, a tak zatiaľ existuje v Rumunsku pravopisná dvojkoľajnosť, čo pôsobí dosť rušivo (porov. *Tîrgovište/Târgovište*).

3.3. V konsonantickej štruktúre niet podstatnejších rozdielov, ibaže fonémy zodpovedajúce slovenským pendantom sú reprezentované inými grafémami. Navyše fonéma *[dz]* v spisovnej rumunčine zanikla, pretrváva iba v dialektoch.

Našej fonéme *[k]* zodpovedajú v rum. dve grafémy: *c + a, ă, î/â, o, u* + kosonant: *Cazacu, Câlinescu, Cîrlova, Costescu, Craiova [Kazaku, Kălinesku, Kyrlova, Kotesku, Krajova]; ch + i, e: Chivescu [Kivesku], Chebeleu [Kebeleu];*

nášmu *[č]* zodpovedá rum. *c + i, e: Cizmaru [Čizmaru], Cernavoda [Černavoda];*

slov. *[dž]* : rum. *g + i, e: Gică [Džikă], George [Džeordže];*

slov. *[c]* : rum.*ţ/ţi: Constanţa [Konstanca], Oraviţa [Oravica], Afumaţi [Afumac];*

slov. *[š]* : rum. *ş: Orşova [Oršova];*

slov. *[ž]* : rum. *j: Jebeleanu [Žebeleanu], Jurchiţa [Žurkica];*

slov. *[ch]* : rum. *h:* (v istých kontextoch, keď sa realizuje velárne, v iných zas laringálne ako slovenské *[h]*): *Hirşova [Chyršova], Haralabie [Haralambie];*

slov. *[j]* : rum. *i [i̯]* — na začiatku, v strede a na konci slov, vždy v sprievode ďalšieho vokálu: *Ion [Jon], Ialomiţa [Jalomica], Andrei [Andrej];*

slov. *[g]* : rum. *gh + i, e* (inak *g + a, ă, î, â, o, u : g*): *Gheorghe [George], Ghica [Gika].*

Ako vidieť, fonologická štruktúra rumunčiny je veľmi blízka fonologickej štruktúre taliančiny, najmä stredným a južným talianskym dialektom. Pravda, sú tu však aj isté výslovnostné rozdiely najmä v prípade spojení *c + i, e + a, o, u*, resp. *g + i, e + a, o, u*. Ak v taliančine sa takéto spojenia vyslovujú *[ča, čo, ču]*, resp. *[dža, džo, džu]*, v rumunčine sa vyslovujú diftongovo: *[či̯a]: Dacia [Dači̯a], Zimnicea [Zimniči̯a]; [či̯o]: Ciobanu [Či̯obanu]; [či̯u]: Ciulei [Či̯ulej]; [dži̯a]: Caragiale [Karadži̯ale], Dobrogea [Dobrodži̯a], Agigea [Adžidži̯a]; [dži̯u]: Giurgiu [Dži̯urdži̯u]*. Diftongová výslovnosť je aj pri zložkách *ch, gh + i, e + a, o, u: Chioru [Ki̯oru], Şchiopu [Ški̯opu], Chiajna [Ki̯ažna], Gheorghiu [Gi̯orgi̯u]*. Je to dané tým, že rumunčina má 9 stúpavých a 14 klesavých diftongov a 8 triftongov, resp. veľmi výraznú jotovú výslovnosť. Preto pri precíznej fonetickej výslovnosti (i transkripcii) by sa rumunské vlastné mená uvedených typov mali dôsledne vyslovovať i prepisovať — napr. v odborných textoch, v oficiálnych komuniké — dvojhláskovo. Avšak vzhľadom na (eventuálnu) potrebu zjednotenia ich výslovnosti s obdobnými spojeniami v taliančine a na pozadí fonetických (výslovnostných) zákonitostí slovenčiny mohla by sa pripustiť (v prekladových, publicistic-

kých a azda aj vo vedecko-popularizačných textoch) aj výslovnosť a prepis týchto skupín ako *[ča, čo, ču]*, resp. *[dža, džo, džu]: Mircea [Mirča], Tulcea [Tulča], Zimnicea [Zimniča], Suceava [Sučava], Ceahlău [Čahlău], Ciulei [Čulej], Giurgiu [Džurdžu], Agigea [Adžidža]* atď., ako je to už napr. pri adaptovanej podobe ojkonyma *Dobrogea — Dobrudža*. Zjednodušila by sa tým a stala sa transparentnejšou nielen výslovnosť, ale aj flexia týchto vlastných mien. Nestretávali by sme sa potom s nenáležitými a chybnými flektívnymi tvarmi typu: *(v) Tulcee, (v, od) Agigei* (tlač), ale *v Tulči, od Adžidže, v Adžidži*. Antroponymum *Mircea* by sa nemuselo skloňovať *Mirceu, Mirceovi, Mirceom*, ale *Mirču, Mirčovi, Mirčom*. Pravda, ani tu sa výnimkám celkom vyhnúť nemôžeme, pretože napr. *Dacia* nemožno vysloviť ani prepísať ako *Dača*, ale iba ako *Dačia*.

4. Pri prepise a morfologickej adaptácii niektorých rumunských osobných mien v slovenskej prekladovej i vedecko-popularizačnej literatúre sa stretávame s viacerými nedôslednosťami. Pre rumunské vlastné mená osôb sú najcharakteristickejšie a najfrekventovanejšie sufixy *-escu, -anu/-eanu* a *-ei, -oi, -ui*. Keď ide o adaptáciu/neadaptáciu konsonantických foném *c [k], ch + i, e [k]* najmä v prekladovej literatúre sa často vyskytujú dvojtvary typu: *Popescu/Popesku, Cuza/Kuza, Enache/Enake, Iordache/Jordake*. Aj pri pádových morfémach gen., dat. a lok. sg. bývajú prepisové i flektívne dvojtvary: *Ionesca, Ionescua, Ionescuovi; Drăganua, Drăganuovi*. Za náležité podoby by sme odporúčali podoby: *-sca, -scovi [-ska, -skovi]*, resp. *-na, -novi*, teda *Popesca, Popescovi; Olteana, Olteanovi; Murešana, Murešanovi; Drăgana, Drăganovi; Ursa, Ursovi; Rogojeana, Rogojeanovi*, a nie napr. *Rogojeanuho, Popescua, Popeskuaovi*. Aj antroponymá zakončené na *-ei, -oi, -ui* vyvolávajú ťažkosti najmä pri skloňovaní. V tlači sme napr. viackrát zaznamenali podobu *Andreiho*. Pritom náležité tvary sú *Andreia, Andreiovi, Macoveia, Macoveiovi, Drăgoia, Drăgoiovi*, pretože v týchto prípadoch nemáme dočinenia s vokálom *i*, ale so sonórnou spoluhláskou *-j* (Kerďo, 1986).

4.1. Dosť časté sú nedôslednosti aj pri prepise konsonantov *i [j], j [ž], ţ [c], ş [š], ci [č]*. V prekladovej literatúre sú pomerne časté dvojtvary *Ion — Jon, Iordache — Jordake, Iancu — Janku, Aglaia — Aglája, Mihai — Mihaj, Jirescu — Žiresku, Turculeţ — Turkulec, Neamţ — Neamc, Popovici — Popovič, Caruţaşu — Karucašu, Bucşan — Bucšan*. Je tu evidentný rozdielny prístup prekladateľov. Jedni prepisujú rumunské osobné mená podľa výslovnosti, iní ich ponechávajú v origináli. Dôležitá je však exaktná výslovnosť a prispôsobenie sa zákonitostiam slovenskej mennej paradigmy vrátane prechyľovacej koncovej morfémy *-ová: Ionescová, Craciunescová, Olteanová, Andrejová, Popoviciová* atď. To, pravda, nemusí byť záväzné pri vedeckých citáciách či v oficiálnych komuniké.

5. Nemálo problémov sa vyskytuje aj v súvislosti s prepisom a výslovnosťou rumunských toponým, hydroným a oroným. Pochopiteľne, v oficiálnom kontexte (pošta, citácie v odbornom štýle, oficiálne texty) sa treba pridržiavať pôvodných,

úradných podôb. Avšak obdobne ako pri zdomácnených toponymách typu *Viedeň, Benátky, Paríž, Londýn* atď. je v slovenčine zaužívaných aj niekoľko rumunských adaptovaných zemepisných názvov či tzv. historických variantov: *Veľký Varadín (Oradea), Temešvár (Timişoara), Sibiň (Sibiu), Sedmohradsko (Transilvania, Ardeal), Dobrudža (Dobrogea)*, ktoré sa používajú zväčša v historických, ale aj v publicistických textoch. Potom sú tu iba transkripčne adaptované znenia typu *Bukurešť (Bucureşti), Nadlak (Nădlac), Kluž (Cluj), Ploješť (Ploieşti), Konstanca (Constanţa), Brašov (Braşov), Mamaja (Mamaia), Galac (Galaţi)*. Pri prvých troch názvoch je však rozdiel v rode: zatiaľ čo v rumunčine ide o maskulína, v slovenčine tieto adaptované formy pociťujeme ako feminína a tak sa aj skloňujú. V prekladovej literatúre sú však bežné aj poloadaptované tvary toponým typu *Mircešti, Costinešti, Paškani, Botošani, Urzičeni*. Ako sme už uviedli, rum. fonéma *i* má okrem vokalickej a polosamohláskovej (v diftongoch, triftongoch) realizácie aj funkciu sonórneho konsonantu [j], a to na začiatku, v strede a na konci slov. Okrem toho má však na konci slov za konsonantom aj palatalizačnú funkciu čiže v podstate iba grafickú funkciu nášho diakritického znamienka [ˇ]: *Piteşti (Pitešť)*. V slovenských textoch sme zaznamenali najväčšiu rozkolísanosť a nedôslednosti pri prepisovaní *i* vo funkcii sonórneho *[j]* a palatalizačného diakritického znamienka, napr. toponymum *Iaşi [Jaš]* sa vyskytuje v takýchto podobách: *Iasi, v Iasi* (tlač), *Iaşi, Iaši, Jaši, v Jašoch, do Jašov, Jasy, v Jasoch, z Jasov* (preklady + encyklopedická literatúra), pričom je zrejmé, že najmä v prekladovej praxi sa najčastejšie vychádzalo z archaickej pomnožnej podoby *Iaşii [Jaši]*. Avšak v súčasnej spisovnej rumunčine oficiálna, neutrálna (štylisticky bezpríznaková) podoba *Iaşi [Jaš]* je singulárová a mužského rodu, teda dôsledne transkribovaný tvar by v slovenčine mal byť *Jaš* (porov. Dvonč, 1962). Flektívne tvary by potom mali zodpovedať maskulínu sg.: *do Jašu, v Jaši*, podobne ako v prípade českého názvu *Aš*, a to o to viac, že tu ide o toponymum slovanského pôvodu. Pokiaľ ide o palatalizačnú, resp. nulovú výslovnosť koncového pseudo *-i*, aj tu by sa mala prax prepisu (v prípade adaptácie) azda zjednotiť a stabilizovať, aby sa nevyskytovali nedôslednosti typu *Bukurešť, Ploješť, Ipotešť* na jednej strane a *Piteští, Mirčešti, Jaši, Costinešti* na druhej strane.

5.1. Miestne názvy, končiace sa na *-eşti [-ešť]* sú najpočetnejšie zastúpené v toponymii Rumunska (Graur, 1972, s. 70) a z pôvodne pomnožného tvaru prešli na singulárový, pričom sa na rozdiel od slovenčiny pociťujú ako maskulína. O niečo zložitejšia je situácia pri miestotvornom sufixe *-ani [-aň]* a jeho variante *-eni [-eň]*, ktorý je evidentne slovanského pôvodu a tiež má veľmi vysokú frekvenciu (Iordan, 1963, s. 403). Je to plurálová forma, podobne ako slovenské toponymá typu *Kapušany, Piešťany*. Pôvodne sa aj v rumunčine tento sufix vyslovoval ako *-any: Drăgăşnii, Botoşanii*, a preto sa v prekladovej praxi stretávame s podobami *do Dragašan, v Dragašanoch*. V súčasnej rumunčine je však už zrejmý

posun (rovnako ako pri názvoch *Năvodari, Cotnari, Basarabi, Urziceni)* k singulárovej podobe a k zrušeniu nominálnej flexie (Graur, 1972, s. 155—157). A tak stojí za uváženie, či toponymá tohto druhu by nebolo vhodnejšie ponechávať v pôvodnej, prípadne mierne transkripčne adaptovanej podobe a pokladať ich za nesklonné: *(v, do) Navodari, Botošani, Urzičeni, Dragašani.*

5.2. Z hľadiska flexie v slovenčine je veľmi dôležité zvukovo správne percipovať práve koncovú fonému. Ak sa totiž názov *Galac* vníma a vyslovuje ako *Galat*, potom v lok. sg. bude mať príponu *-e* nie *-i; Grivica, Rešica* ako *Grivita, Rešita*, potom v gen., dat. a lok. sg. nebudú prípony *-e, -i*, ale *-y, -e* atď. Preto treba uvážiť, aký postup by tu bol vhodnejší. Nazdávame sa, že vzhľadom na náležitú pôvodnú výslovnosť a skloňovanie rumunských vlastných mien tohto typu, ako aj vzhľadom na unifikáciu prepisového úzu by bolo azda vhodnejšie prispôsobiť ich grafickému systému slovenčiny, pravda iba v prekladovej praxi a sčasti aj v publicistickom a vedecko-popularizačnom štýle. Pokiaľ ide o zdomácnené názvy *Temešvár, Sibiň* a *Kluž*, posledné dva v slovenčine pociťujeme ako ženské (hoci v rumunčine sú to maskulína) a tak ich aj skloňujeme, kým názov *Temešvár* je zjavné maskulínum a v gen. sg. má príponu *-u*, v lok. sg. *-i*.

6. Na záver možno konštatovať, že keď ide o prepis, výslovnosť i flexiu rumunských vlastných mien, jestvuje v našej jazykovej praxi značná rozkolísanosť a nedôslednosť. Preto sme sa pokúsili naznačiť isté východiská a modality ich grafickej adaptácie v slovenčine s cieľom unifikovať a uľahčiť ich výslovnostnú a flektívnu percepciu širšími kruhmi našej verejnosti.

Literatúra

DVONČ, L.: *Iaşi — Jaši, Jaš či Jasy?* Slovenská reč, *27*, 1962, s. 122—123.

DVONČ, L.: O prepisovaní niektorých cudzích písmen do slovenčiny. Slovenská reč, *40*, 1975, s. 41—47.

DVONČ, L.: O nezdomácnených a zdomácnených podobách gréckych a latinských vlastných mien v spisovnej slovenčine. Kultúra slova, *16*, 1982, s. 133—137.

GRAUR, A.: Nume de locuri. Bucureşti, Editura ştiinţifică 1972.

HORECKÝ, J.: Grécke a latinské vlastné mená v slovenčine. Kultúra slova, *16*, 1982, s. 130—133.

IORDAN, I.: Toponimia romonească. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Romine 1963.

KERĎO, J.: *Andreiho* či *Andreia*. Kultúra slova, *20*, 1986, s. 177—178.

KRÁĽ, Á. — BARTOŠ, J.: Výslovnosť francúzskych osobných mien v slovenčine. Slovenská reč, *54*, 1989, s. 22—29.

PALKOVIČ, K.: O transkripcii latinských a gréckych mien. Kultúra slova, *16*, 1982, s. 137—144.

POLLÁKOVÁ, N.: O výslovnosti anglických vlastných mien v slovenčine. Kultúra slova, *16*, 1982, s. 37—40.

SEKVENT, K.: O zásadách výslovnosti francúzskych vlastných mien v slovenčine. Kultúra slova, *16*, 1982, s. 33—37.

TRUP, L. — KOČIŠ, F.: Výslovnosť portugalských osobných mien v slovenčine. Slovenská reč, *58*, 1993, S. 281—286.
TRUP, L.: Výslovnosť talianskych osobných mien v slovenčine. Slovenská reč, *59*, 1994, s. 44—48.

Ľubor Králik

SLOVENSKÉ HOMONYMÁ **GEBUĽA**[1] — **GEBUĽA**[2] A NIEKTORÉ ĎALŠIE EXPRESÍVA

1. Slovník slovenského jazyka (SSJ) I (1959) uvádza dva homonymné výrazy: *gebuľa*[1] „jedovaté semeno niektorých rastlín, používané ako otrava na ryby", v prenesenom význame aj „zlé, nechutné jedlo"; *gebuľa*[2] „hlava".

V. Machek (1968, s. 197) zaradil do druhého vydania svojho etymologického slovníka aj heslo *chebule*, v ktorom uvádza aj slovenské slová *chebuľa, gebuľa*: vysvetľuje, že ide o názov semien indickej rastliny Anamirta cocculus („pytláci jich užívají k trávení ryb"), a ďalej sa odvoláva na štúdiu V. Šmilauera o sufixe *-ule* v češtine. V. Šmilauer v uvedenej štúdii (1939, s. 197) uvádza starší názor A. Matzenauera, ktorý predpokladal, že čes. *chebule* vzniklo hláskovou obmenou z lat. *cocculus, coccula „j*adierko, bobuľka"; podľa V. Šmilauera je však takýto výklad z fonetického hľadiska nepravdepodobný a skôr treba predpokladať, že na rastlinu Anamirta cocculus sa omylom preniesol názov rastliny Terminalia chebula (taktiež dovážanej zo stredného Východu), ktorej plody sa používajú pri spracovaní koží a výrobe čiernych farieb. Druhový názov *chebula* sa zaužíval ako označenie plodov rastliny Anamirta cocculus. Pre úplnosť dodávame, že podľa Slovníka spisovného jazyka českého (SSJČ) II (1989, s. 130) je latinský názov *chebula* odvodený od názvu afganského hlavného mesta Kábulu.

Latinské *chebula* bolo do slovenských nárečí prevzaté s mäkkým *ľ*, teda v podobe *chebuľa* (porov. Kálal, 1923, s. 146; k mäkkému *ľ* v cudzích slovách porov. prípady typu *cibuľa, fazuľa, škatuľa* a i. — Stanislav, 1967, s. 632: nemožno tu zrejme vylúčiť ani vplyv domácich slov tvorených sufixom *-uľa*). Ako však vysvetliť vznik formy *gebuľa*? Bolo by možné uvažovať o nahradení pôvodného latinského *ch-* slovenským *k-* (porov. Stanislav, 1967, s. 579) a o následnej zmene *k* > *g*. Taktiež je možné, že slovo *chebula* (resp. v slovenčine *chebuľa*, v češtine *chebule*) sa v obidvoch jazykoch ľudovou etymológiou formálne zblížilo s domácimi pomenovaniami hlavy (slov. *gebuľa*, čes. *kebule*): tieto slová sa stali tzv. silnými výrazmi, ktorých formu prevzali slová *chebuľa, chebule* (o pojme silný výraz porov. Cienkowski, 1972, s. 28 n.; z hľadiska konštituovania významu „zlé, nechutné jedlo" v slovenčine nemožno vylúčiť ani vplyv slova *gebuzina*). Slovo

gebuľa „nástraha (otrava) na ryby" nachádzame už u A. Bernoláka (zv. 1, s. 330): modifikovaná forma pôvodného slova *chebuľa* zároveň nepriamo svedčí o tom, že vtedy muselo existovať aj slovo *gebuľa* „hlava", ktoré však A. Bernolák neuvádza. V slovenčine a češtine takto vznikli dvojice homonymných výrazov *gebuľa*[1] — *gebuľa*[2], *kebule*[1] — *kebule*[2] (SSJČ II, 1989, s. 306): vzťah členov týchto dvojíc možno kvalifikovať ako vzťah externej heterogénnej homonymie (porov. Ondruš — Sabol, 1984, s. 227), keď jedným z členov homonymickej dvojice je domáci výraz a druhým členom výraz prevzatý.

2. Ak pôvod slova *gebuľa*[1] môžeme pokladať za objasnený, o slove *gebuľa*[2] to zatiaľ povedať nemožno.

V. Machek (1968, s. 248) uvádza české pomenovanie hlavy *kebule* ako samostatný heslový výraz, ku ktorému priraďuje aj slovenské *gebuľa* „hlava"; vyslovuje domnienku, že ide o prevzatia z nemčiny („z něm. arg. *Köpel* t/v?"). Ako ďalšie samostatné heslo autor uvádza slovo *gebeňa* (s. 150): do tohto hesla zaraďuje aj české *kebule* (argotové *gébule*), ďalej aj moravské výrazy *gebeňa, gebaňa, kepeňa* a slovenské slová *gegyňa, gigaňa, grgyňa, griňa*. Autor upozorňuje na expresívny charakter týchto slov („slova vesměs vulgární"), ďalej cituje predpoklad maďarského slavistu B. Sulána o prevzatí slova *kepeňa* z maďarského *koponya* „lebka, hlava", ostatné výrazy nevysvetľuje.

Názvy častí tela tvoria súčasť základnej slovnej zásoby, preto sa často implicitne predpokladá, že v priebehu jazykového vývoja sa menia len minimálne a odolávajú jazykovým kontaktom; „v skutočnosti však pri názvoch častí tela v mnohých jazykoch dochádza k nahrádzaniu domácich výrazov prevzatými" (Haarmann, 1990, s. 5; tam aj príklady na prevzatia názvov hlavy v rôznych jazykoch). Preto je možné, že aj medzi slovenskými názvami hlavy sú takéto prevzatia z cudzích jazykov. V súvislosti s predpokladom nemeckého pôvodu čes. *kebule*, slov. *gebuľa* je však zaujímavé, že R. Rudolf (1991) vo svojej monografii o slovách nemeckého pôvodu v slovenčine slovo *gebuľa* neuvádza, čo možno interpretovať tak, že nemecký pôvod tohto slova nepredpokladá. Rovnako možno zaujať skeptické stanovisko aj k hypotéze o maďarskej proveniencii slova *kepeňa* — podľa nášho názoru nie je pravdepodobné, že by pri preberaní maďarského slova *koponya*[1] do slovenčiny nastala taká radikálna zmena vokalického timbru: v slovenčine je známe slovo *kopoňa* „lebka" (porov. Kálal, 1923, s. 257; Bartko, 1990, s. 196), prevzaté z maďarčiny so zákonitým zachovaním pôvodného vokalizmu. Slovo *kepeňa* teda zrejme nie je prevzaté z maďarského *koponya*. Pred ďalšími úvahami o cudzej proveniencii slov *gebuľa, kepeňa* atď. pokladáme za potrebné pokúsiť sa najskôr o ich výklad na domácej pôde.

[1] Samotné slovo *koponya* sa pokladá za prevzatie z južných slovanských jazykov (porov. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, zv. 2, 1970, s. 565—566).

3. Na úvod chceme upozorniť, že okrem slova *gebuľa* uvádza V. Machek aj moravské výrazy *gebaňa, gebeňa*. V týchto slovách možno vyčleniť domáci slovanský sufix *-uľa*, porov. Słownik prasłowiański (SP) I, 1974, s. 110, resp. sufixy *-aňa, -eňa* (o slovanských *n*-ových sufixoch tamže, s. 128 n.): po ich vydelení dospievame ku koreňu *geb-*. Jeho začiatočný konsonant *g-* nemôže byť v slovenčine ani v češtine kontinuantom pôvodného praslovanského **g*, ktoré sa v obidvoch jazykoch menilo na *h*; nie je však vylúčené, že ide o produkt zmeny *k* > *g*, často nastávajúcej v expresívnych slovách (porov. Stanislav, 1967, s. 530 n.). Pôvodnú podobu koreňa *geb-* preto rekonštruujeme ako **keb-*; v prospech tohto predpokladu svedčí české argotické *kebule*, kde uvedená podoba zostala zachovaná.

Popri moravskom slove *gebeňa* V. Machek uvádza aj moravské *kepeňa*, ktoré si zachováva predpokladané pôvodné neznelé *k-*. Na základe porovnania slov *kepeňa* a *gebeňa* by sa mohlo zdať, že v slove *gebeňa* okrem expresívnej sonorizácie *k* > *g* nastala aj analogická zmena *p* > *b*. Tento predpoklad nemožno vylúčiť; rovnako je však možné, že konsonant *-b-* v slove *gebeňa* je pôvodný (t. j. *gebeňa* < **kebeňa*) a v slovách *kepeňa : *kebeňa*, resp. v ich koreňoch *kep- : *keb-* sa stretávame so starou alternáciou znelého a neznelého konsonantu (porov. praslov. **lǫk-a : *lǫg-ъ* a i.). Preto budeme pokladať za pôvodné obidva konsonanty.

Určitým problémom je ďalej hlásková skupina *ke-*: z hľadiska slovanského hláskového vývinu musí byť relatívne recentná, pretože pôvodné praslovanské **ke* sa počas prvej palatalizácie velár menilo na **če*. Skupina *ke* mohla vzniknúť v juhovýchodných stredoslovenských nárečiach v dôsledku palatalizácie *ka* > *kä* (prípady typu *kämeň/kemeň*), vzhľadom na existenciu slova *kebule* v češtine je však takéto vysvetlenie neprijateľné. Samohláska *e* mohla v slovenčine i v češtine vzniknúť aj vokalizáciou zadného jeru (**ъ*); v takom prípade by sme slovo **kebuľa* mohli rekonštruovať v podobe **kъbuľa*, predpokladajúc vokalizáciu jeru v slabej pozícii v záujme odstránenia ťažko vysloviteľnej spoluhláskovej skupiny **kb-* (porov. nižšie o možných reflexoch praslov. **kъka*).

4. Ako možné riešenie[2] sa tu podľa nášho názoru ukazuje zblíženie so slovami *čup, čub, čuba* (porov. Machek, 1968, s. 107, s. v. *čub*).

Š. Ondruš (1975) interpretuje tieto slová ako kontinuanty koreňa **kew-p-*, odvodeného od základu **kew- : *kow-* „vyvýšenina, kopec, vrcholec"; reflexy ďalších schwebeablautových foriem tohto koreňa kontinuujú podľa Š. Ondruša v slovách *kopa, čepiec*. O. N. Trubačov (Etimologičeskij slovar slavianskich jazykov IV, 1977, s. 126; ďalej ESSJ) pri výklade psl. **čubъ* uvádza aj staršiu etymológiu G. Iľjinského, ktorý toto slovo odvodzoval od ide. **kewp-* „vozvyšaťsia svodom,

[2] Uvedené výrazy analyzujeme na pozadí tradičného výkladu, možnosť ich interpretácie v intenciách zvukového symbolizmu ako tzv. ideofónov (takto Abajev, 1986, s. 16—18; prehľadne o problematike zvukového symbolizmu porov. Levyc'kyj, 1993) ponechávame v príspevku bokom.

konusom" (zo sémantického hľadiska ide teda o podobnú motiváciu ako u Š. Ondruša); O. N. Trubačov pokladá takýto výklad z formálneho hľadiska za možný, uprednostňuje však odvodzovanie od koreňa **kewb-*, prítomného v rus. *skubú, skusti* „mykať, trhať". O sémantickú analýzu slovanských reflexov psl. **čubъ* a príbuzných výrazov v germánskych a baltských jazykoch sa novšie pokúša S. S. Jermolenko a kol. (1989): autori pri rekonštrukcii sémantickej evolúcie uvedených slov vychádzajú z predpokladu prvotnej motivácie „mykať, trhať", v závere svojej štúdie však na základe analýzy materiálu konštatujú, že možno uviesť nové argumenty aj v prospech výkladu G. Iľjinského.

Koreň **kewp-*, resp. **kewb-* môžeme rekonštruovať v troch ablautových variantoch, resp. stupňoch.

Variant **kewp-*, resp. **kewb-* s jasným timbrom koreňového vokalizmu kontinuuje v slovách *čup, čub, čuba* (Ondruš, 1975 b).

Variant **kowp-* > *kup-* s temným timbrom je podľa rekonštrukcie Š. Ondruša zastúpený v slovách *kup, kupa* (porov. aj ESSJ XIII, 1987, s. 107—108, s. v. **kupa*; s. 114—115, s. v. **kupъ I*). Variant **kowb-* > *kub-* (porov. tamže, s. 77—78, s. v. **kubъ*) môže byť zachovaný azda aj v slovenskom nárečovom *kubatý* „strapatý" (Kubrica, okr. Trenčín), *kubatá sviňa* „plemeno s veľkou srsťou" (Brusno, okr. Prievidza; doklady sú z kartotéky Slovníka slovenských nárečí v JÚĽŠ SAV). Je možné, že sem patrí aj slovenské priezvisko *Kubal* (porov. nižšie).

Zdĺžený nulový stupeň **kūp-* > **kyp-* môže podľa Š. Ondruša (1975 a, s. 129) kontinuovať v slove *kýpeť*. Nezávisle od Š. Ondruša dospela k analogickému záveru aj Ž. Ž. Varbotová (1976, s. 114—117; 1984, s. 174—176), ktorá na základe ruského, ukrajinského, bieloruského a slovenského materiálu rekonštruuje praslovanské **kypъtь*. O. N. Trubačov uvádza slovenské *kýpeť* a jeho inoslovanské pendanty v hesle **kykutъ/*kykotъ/*kykъtь* (ESSJ XIII, 1987, s. 260—261; súvisí s praslov. **kyka*, porov. nižšie) a predpokladá, že v slove *kýpeť* nastala disimilácia okluzív *k-k-* > *k-p-*.

Z hľadiska úvah o kontinuantoch zdĺženého nulového stupňa **kūb-* > **kyb-* chceme zatiaľ upozorniť aspoň na ukrajinské *kybalka* „druh ženskej pokrývky hlavy; šnúrka alebo pevne skrútený kúsok plátna, obviazaný okolo hlavy, na ktorý sa namotávali vlasy"; toto slovo sa v Etymologickom slovníku ukrajinského jazyka II (1985) na základe svojho synonyma *zobhanka* (súvisí s ukr. *bhaty* „ohýbať") vysvetľuje ako odvodené od praslov. **gybati* (t. j. ukr. *kybalka* < psl. **gyb-*). Tento výklad však z fonetických príčin pokladáme za neuspokojujúci, pretože predpokladá až dve nepravidelné hláskové zmeny: „Príčiny zachovania starého záverového *g* a jeho následnej zámeny neznelým *k* nie sú celkom známe" (tamže); jednoduchšie bude uvedené slovo odvodzovať od praslov. **kyb-* < **kūb-*. Možno sem patrí aj slovenské priezvisko *Gibala* (**kyb-al-*, porov. vyššie uvedené priezvisko *Kubal* < **kub-*).

5. Analyzovaný koreň **kewp-*, resp. **kewb-* možno interpretovať ako koreň odvodený od ide. **kew-* pomocou sufixu *-p-*, resp. *-b-*. Ide. koreň **kew-* mal podľa interpretácie Š. Ondruša (1975 a, b; 1976 a, b a i.) celú sieť derivátov: autor analyzoval predpokladané kontinuanty derivátov so sufixmi *-p-/-b-*, *-t-*, *-k-*, *-m-* a i.

Z hľadiska témy príspevku upozorníme iba na niektoré kontinuanty koreňa **kew-k-* (t. j. *k*-ového sufixálneho derivátu od ide. **kew-*). Poukážeme predovšetkým na praslov. **kyka* (< **kūk-*; zdĺžený nulový stupeň koreňa, porov. ESSJ XIII, 1987, s. 259—260), zachované v slovenskom *kyka* (Kálal, 1923, s. 291), *kika* (Orlovský, 1982, s. 132). Je pravdepodobné, že forma **kyka* sa v slovenčine okrem derivátu *kička* (**kyčьka*) stala východiskom aj pre vznik derivátu **kyk-aňa*, zachovaného v expresívnom názve hlavy *gigaňa* (so zmenou *k* > *g*; z hľadiska sufixu porov. moravské *gebaňa, lebaňa*).

Do hniezda koreňa **kewk-* patria aj slovenské výrazy *štica* (praslov. **kъčica* < **kuk-*; ESSJ XIII, 1987, s. 172) a *kvaka, kvačka* (Ondruš, 1977; ESSJ XIII, 1987, s. 147, s. v. **kvaka I*). Slovenské *kečka* možno podľa Š. Ondruša (1977) vysvetliť z pôvodného *kvačka*, po delabializácii *kv-* > *k-* zmeneného na *kačka*, so zmenou *ka-* > *kä-*, *ke-*; nemožno však vylúčiť, že v niektorých oblastiach slovenského jazykového územia je slovo *kečka* z hľadiska svojho vokalizmu pravidelným kontinuantom pôvodného praslov. **kъčьka* (porov. ESSJ XIII, 1987, s. 172—173). Akokoľvek, existencia deminutívnej formy *kečka* v slovenčine naznačuje, že slovenčina pravdepodobne poznala aj základnú formu **keka* (doklady na existenciu tejto formy sa nám nepodarilo zistiť); z formálneho hľadiska možno **keka* v súlade s vyššie uvedeným výkladom Š. Ondruša objasniť na pozadí pôvodného *kvaka* (t. j. *kvaka* > **kaka* > **käka* > **keka*), možno však predpokladať aj jeho vznik z praslov. **kъka* < **kuk-* (porov. ESSJ XIII, 1987, s. 177; rekonštruované na základe slovinského *kêka* „husté, bohaté vlasy na hlave; človek, ktorý chodí zhrbený"). Predpokladané slovenské **keka* sa podľa nášho názoru stalo východiskom pre vznik derivátu **kek-yňa* (k sufixu porov. SP I, 1974, s. 139—141), zachovaného v podobe *gegyňa* (so zmenou *k* > *g*, charakteristickou pre expresíva), ako aj derivátu *kekena* (porov. Orlovský, 1982, s. 131).

V tejto súvislosti spomenieme aj formu *grgyňa*, ktorú by azda bolo možné odvodzovať od formy *gegyňa*. Nie je však jasné, či tu ide o formálnu modifikáciu slova *gegyňa* s využitím hláskového symbolizmu (akustických vlastností slabičného *r*), alebo o kontamináciu slov *gegyňa* a *krk*: takúto kontamináciu mohlo uľahčiť používanie slov *hlava* (t. j. neutrálneho synonyma slova *gegyňa*) a *krk* v niektorých blízkych kontextoch (porov. Kuchar, 1993). Keďže označenia častí tela sa môžu prenášať na iné časti, teoreticky nemožno vylúčiť ani priamu deriváciu slova *grgyňa* od **kъrkъ* > *krk*; v prospech tohto predpokladu však zatiaľ nemôžeme uviesť nijakú slovotvornú analógiu.

Z uvedeného vyplýva, že nepokladáme za potrebné odvodzovať slovo *gebuľa* a ďalšie analyzované slová od nemeckého *Köpel*, resp. od maďarského *koponya*

(porov. výklad V. Machka); tieto výrazy pokladáme za domáce (s výnimkou slova *griňa*, prevzatého z bavorskej nemčiny; porov. Rudolf, 1991, s. 44). Pred viac ako 30 rokmi vyslovená požiadavka „maximálne konkrétnej, často individuálnej etymologickej analýzy expresívnych slov" (Trubačov, 1961, s. 209) zostáva stále aktuálna.

Literatúra

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Budapest, Akadémiai Kiadó 1967—1984. 4 zv.

ABAJEV, V. A.: Kak možno ulučšiť etimologičeskije slovari. In: Etimologija 1984. Red. O. N. Trubačov. Moskva, Nauka 1986, s. 7—27.

BARTKO, L.: Z juhoabovskej nárečovej lexiky. In: Nové obzory. 31. Red. J. Michnovič. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1990, s. 181—212.

BERNOLÁK, A.: Slowár Slowenskí, Česko-Latinsko-Ňemecko-Uherskí. Budín 1825—1827. 6 zv.

CIENKOWSKI, W.: Teoria etymologii ludowej. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1972. 147 s.

Etimologičeskij slovar slavianskich jazykov. Praslavianskij leksičeskij fond. Red. O. N. Trubačov. Moskva, Nauka 1974—1992. 19 zv.

Etymolohičnyj slovnyk ukrajins'koji movy. Zv. 2. Red. O. S. Meľnyčuk. Kyjiv; Naukova dumka 1985. 569 s.

HAARMANN, H.: „Basic" Vocabulary and Language Contacts: The Disillusion of Glottochronology. Indogermanische Forschungen, *95*, 1990, s. 1—37.

JERMOLENKO, S. S. a kol.: Nem. *Schopf* — rus. *čub* — ltš. *skupele*. In: Obščaja leksika germanskich i balto-slavianskich jazykov. Red. A. P. Nepokupnyj. Kyjev, Naukova dumka 1989, s. 216—224.

KÁLAL, M.: Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. Banská Bystrica, nákladom vlastným 1923. 1112 + CIV s.

KUCHAR, R.: Frazémy s komponentom *hrdlo, krk, hlava, ruka* ako súčasť vývinu starej slovenskej právnej terminológie. In: Z vývinu slovenskej lexiky. Zost. R. Kuchar. Bratislava, Veda 1993, s. 181—194.

LEVYC'KYJ, V. V.: Zvukovyj symvolizm: osnovni poňatťa, ideji, rezuľtaty. Movoznavstvo, 1993, č. 1, s. 16—25.

MACHEK, V.: Etymologický slovník jazyka českého. Praha, Academia 1968. 866 s.

ONDRUŠ, Š.: Sú pomenovania vrchov *Choč* a *Kýčera* slovanské? Slovenská reč, 37, 1972, s. 334—341.

ONDRUŠ, Š. (1975 a): Delabializácia spoluhláskových skupín *Kw-* > *K-* v praslovančine (indoeurópčine) a jej význam pre etymológiu. In: Slawische Wortstudien. Sammelband des internationalen Symposiums zur etymologischen und historischen Erforschung der slawischen Wortschatzes (Leipzig, 11.—13. 10. 1972). Red. H. Schuster-Šewc. Bautzen, Domowina-Verlag 1975, s. 116—132.

ONDRUŠ, Š. (1975 b): Slovná čeľaď *čup-a, čub-a, kup-a, kop-a* a *čepiec, kučma*. Kultúra slova, *9*, 1975, s. 307—311.

ONDRUŠ, Š. (1976 a): Pôvod slov *čut(k)a, četa/čata* a *kyta, kytica*. Kultúra slova, *10*, 1976, s. 78—84.

ONDRUŠ, Š. (1976 b): Slovná čeľaď *čuma, čema, šuma, chumáč, chomáč, chomľa*. Kultúra slova, *10*, 1976, s. 113—118.

ONDRUŠ, Š.: Akého pôvodu je samohláska *e* v slove *kečka*? Slovenská reč, *42*, 1977, s. 94—101.

ONDRUŠ, Š. — SABOL, J.: Úvod do štúdia jazykov. 2., doplnené vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984. 344 s.

RUDOLF, R.: Die deutschen Lehn- und Fremdwörter in der slowakischen Sprache. Wien, Verband der wissenschaftlichen Gesellschaften Österreichs 1991. XIV + 370 s.

Słownik prasłowiański. Red. F. Sławski. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk 1974—1991. 6 zv.

Slovník slovenského jazyka. Zv. 1. Red. Š. Peciar. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959, s. 430—431.

Slovník spisovného jazyka českého. 2. vyd. Zv. 2. Red. B. Havránek. Praha, Academia 1989. 594 s.

STANISLAV, J.: Dejiny slovenského jazyka. I. Úvod a hláskoslovie. 3., doplnené vyd. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1967. 712 s.

ŠMILAUER, V.: Tvoření slov sufixem *-ule*. Časopis pro moderní filologii, *26*, 1939, s. 193—201.

TRUBAČOV, O. N.: Zadača etimologičeskich issledovanij v oblasti slavianskich jazykov. In: Aktuaľnyje problemy slavianovedenija. (Kratkije soobščenija Instituta slavianovedenija. 33—34.) Moskva, Izdateľstvo Akademii nauk SSSR 1961, s. 202—210.

VARBOT, Ž. Ž.: Slavianskije etimologii. In: Obščeslavianskij lingvističeskij atlas. Materialy i issledovanija 1974. Red. R. I. Avanesov. Moskva, Nauka 1976, s. 114—124.

VARBOT, Ž. Ž.: Praslavianskaja morfonologija, slovoobrazovanije i etimologija. Moskva, Nauka 1984. 256 s.

Ladislav Dvonč

O OSOBITNÝCH PRÍPADOCH PÍSANIA PÍSMEN ť, ď, ň, ľ V SPISOVNEJ SLOVENČINE

1. V kapitole Písanie spoluhlások *ť, ď, ň, ľ* sa v Pravidlách slovenského pravopisu z roku 1991 (s. 29—30) hovorí o tom, v ktorých prípadoch sa v spisovnej slovenčine zaznamenávajú spoluhlásky *ť, ď, ň, ľ* pomocou písmen *ť, ď, ň, ľ*, t. j. pomocou písmen *t, d, n, l* s mäkčeňom ako diakritickým (rozlišovacím) znamienkom, a v ktorých sa píše iba *t, d, n, l* bez osobitného diakritického znamienka. Písmená *t, d, n, l* namiesto *ť, ď, ň, ľ* používame v týchto dvoch prípadoch: 1. pred samohláskami *e, i, í* v domácich a zdomácnených slovách, napr. *telo, delo, nejaký, leto;* 2. pred dvojhláskami *ia, ie, iu,* napr. *vytiahnuť, diabol, peniaz* atď. V pripojenej poznámke sa vypočítavajú prípady, v ktorých pred samohláskami *e, i, í* nestoja spoluhlásky *ť, ď, ň, ľ*, ale spoluhlásky *t, d, n, l*.

Ak vychádzame z poučiek Pravidiel slovenského pravopisu, je samozrejmé, že v spisovnej slovenčine sa podľa toho pred *e, i, í, ia, ie, iu* nepíšu alebo nemôžu písať písmená *ť, ď, ň, ľ*, ale iba *t, d, n, l*. Jednako, ako to chceme pripomenúť v tomto príspevku, sú prípady, v ktorých sa písmená *ť, ď, ň, ľ* pred *e, i, í* alebo *ia, ie, iu* píšu.

2. Písmená *ť, ď, ň, ľ* sa pred *e, i, í, ia, ie* a *iu* používajú vo fonetickom alebo fonologickom prepise, teda na naznačenie skutočnej výslovnosti slov alebo ich fonologického skladu. V Pravidlách slovenskej výslovnosti (Kráľ, 1984, s. 39) sa ozrejmujú zásady fonetického prepisu na slove *platiť*. Podľa zásad slovenského pravopisu mäkkosť prvého *ť* (podobne *ď, ň, ľ*) sa pred *i, í, e, ia, ie, iu* neoznačuje mäkčeňom, ale vo fonetickej transkripcii sa každé *ť*, či už je pred niektorou z uvedených hlások alebo nie, musí označiť rovnako — v našej fonetickej transkripcii znakom *ť*. Preto sa slovo *platiť* transkribuje ako *plaťiť*, pričom sa fonetická transkripcia v spomenutej príručke uvádza v hranatých zátvorkách. Znaky hlások, ktoré sa vyslovujú v slovenskej spisovnej výslovnosti sa v citovaných Pravidlách slovenskej výslovnosti uvádzajú v kapitole Tabuľka znakov fonetickej transkripcie na s. 45—46. Sú tu aj znaky či písmená *ť, ď, ň, ľ* s príkladmi *Maťo, platiť, háďa, deti, vaňa, niesť, ľad, lipa, liek*.

V tejto súvislosti treba uviesť, že fonetická a fonologická transkripcia sa v niektorých prípadoch nestotožňuje, čo vyplýva z toho, že niektorá fonéma sa vyslovuje viacerými spôsobmi, čiže existuje viac fonetických realizácií niektorej foné-

my; napr. v slove *bratov* je na konci tohto slova fonéma *v*, ako ukazujú tvary *bratova, bratovo, bratovi* atď. Podľa toho sa v zhode s fonologickým skladom tohto slova píše v tomto prípade písmeno *v*. Z hľadiska skutočnej výslovnosti sa však v tomto prípade nevyslovuje *v*, ale hláska *u̯*, ktorá sa z fonologického hľadiska pokladá za kombinatórny variant *v* a vyslovuje sa na miestach, kde v písaných textoch stojí znak *v*, zriedkavo aj *u* (Kráľ, 1984, s. 69). Podľa toho pravopisná podoba *bratov* je z fonologického hľadiska spojením foném *b, r, a, t, o, v*, čiže pravopisná podoba tu zodpovedá fonologickému skladu slova. Z hľadiska výslovnosti je tu však na konci tvaru *bratov* hláska *u̯*, a preto je rozdiel medzi pravopisnou podobou *bratov* a fonetickou transkripciou *bratou̯*. Keď ide o hlásky *ť, ď, ň, ľ*, vo fonetickej aj fonologickej transkripcii je tu vždy zhoda, napr. v prípade slova *platiť* je tu v jednom aj druhom prípade pred *i ť*, teda *platiť*. So zreteľom na to, že medzi pravopisnou podobou slov a fonetickou, resp. fonologickou transkripciou či fonetickým alebo fonologickým záznamom v niektorých konkrétnych prípadoch existujú rozdiely, bolo by vhodné, aby sa to evidovalo aj v príslušnej kapitole Pravidiel slovenského pravopisu. Tu by sa malo konštatovať, že vo fonetickom alebo fonologickom prepise (transkripcii) sa spoluhlásky *ť, ď, ň* a *ľ* píšu aj pred *i, í, ia, ie, iu*.

3. S písaním *ť* pred *i* sa bežne stretáme v prepise z čínskeho písma, napr. *Ťiang-an, Če-ťiang, Fu-ťien, juhofuťiensky dialekt, severofuťiensky, kche-ťia* (Krupa — Genzor — Drozdík, 1983, s. 296, 297), *Pej-ťing* (Malá encyklopédia zemepisu sveta, 1976, s. 370). Pravidlá slovenského pravopisu (s. 89) pri výklade o prepise z čínskeho písma hovoria o tom, že jestvuje viac prepisov z čínštiny, ďalej aj to, že v bývalom Česko-Slovensku sa vypracoval prepis z čínštiny prispôsobený „našej grafike". Na s. 90 sa výslovne uvádza aj hláska *ť* s osobitným upozornením, že hlásky *č, š, ž, ť* musíme mäkčeňom označovať aj pred *i* na rozdiel od slabiky *ti*. Uvádzajú sa tu aj príklady zápisu názvu najväčšej čínskej rieky a známej liečivej rastliny. Čínsky prepis je *Yangzi jiang* a *renshen*, slovenský prepis je *Jang-c'-ťiang* a *ženšen*. V slovenskom prepise sa podoba *Jang-c'-ťiang* píše s *ť* pred *i*. O písaní *ť* pred *i* v takýchto a podobných prípadoch bude potrebné hovoriť aj v kapitole o písaní *ť, ď, ň, ľ*.

4. Chceme tu upozorniť ešte na ďalší prípad písania *ť* pred *i*, a to na zloženinu *päťizbový*. Podľa Pravidiel slovenského pravopisu pred samohláskami *e, i, í* v domácich a zdomácnených slovách používame písmená *t, d, n, l* namiesto písmen *ť, ď, ň, ľ*. Slovo *päťizbový* je domáce slovo, kde sa stretá *ť* s nasledujúcim *i*, a tak mali by sme používať pravopisnú podobu *pätizbový*. To isté sa týka aj iných podobných zložených slov, v ktorých prvá časť má hlásku *ť* pred samohláskou *i, e*, napr. *šesťizbový, deväťizbový, desaťizbový, jedenásťizbový*, podobne *päťetapový, päťetážový* či *pätetapový, pätetážový* atď. V spisovnej slovenčine sa *t, d, n, l* namiesto *ť, ď, ň, ľ* bežne píše v domácich alebo zdomácnených slovách, v kto-

rých hláska *ť* tvorí s nasledujúcim *e, i, í, ia, ie, iu* jednu slabiku, napr. *ticho, div, nejaký, tíšiť, dívať sa*. V prospech písania *pätizbový* by na prvý pohľad mohli hovoriť prípady, ako sú *kosť — kosti* (v slove *kosť* písmeno *ť*, v tvare *kosti* písmeno *t* pred *i*), *drozd — drozdí, drozdík* atď. Vo všetkých týchto a podobných prípadoch však ide o spojenie *t + i (d + í)* v jednej slabike, samohláska *i* s predchádzajúcim *ť, ď* tvoria jednu slabiku, hoci z morfematického hľadiska je medzi nimi hranica, napr. v tvare *kosti* je zo slabičného hľadiska členenie *kos-ti*, z morfematického hľadiska *kost-i* (tvaroslovný základ a tvarotvorná prípona), podobne napr. *drozdí* — zo slabičného hľadiska je *droz-dí*, z morfematického hľadiska *drozd-í*. Vychádzajúc z tejto skutočnosti, písanie *ti, di, ni, li, te, de, ne, le, tia, dia, nia, lia, tie, die, nie, lie, tiu, diu, niu, liu* namiesto *ťi, ďi, ňi, ľi, ťe, ďe, ňe, ľe* atď. chápal J. Horecký (1952/1953, s. 77—81) ako slabičný princíp, ako označovanie uvedených slabík spojením písmen *t, d, n, l* a písmen *i, í, e, ia, ie, iu*. Podľa J. Horeckého ide o taký spôsob písania, pri ktorom ako grafická jednotka vystupuje nie jedno písmeno, ale skupina písmen, najčastejšie slabika. Iba z celej slabiky vieme, ako treba slovo prečítať. Aj tu podľa neho ide o fonetický pravopis alebo princíp, len trochu zložitejšie je zachytávanie výslovnosti. Podľa toho chápe J. Horecký slabičný princíp ako istý variant alebo variáciu fonetického princípu. Všimnime si teraz vyššie spomínané slová typu *päťizbový, šesťizbový* atď. (alebo *pätizbový, šetizbový* atď.). Vo všetkých prípadoch je zreteľná morfematická hranica medzi *ť* a nasledujúcou samohláskou *i*. Ale je tu zároveň aj slabičná hranica, hlásky *ť* a *i* patria do rozdielnych, susedných slabík. Z toho pre nás vyplýva záver, že v tomto prípade hlásku *ť* pred samohláskou *i* alebo *í* a *e* nemožno označovať písmenom *t*, ale *ť*: *päťizbový, šesťizbový, desaťizbový, päťetapový, päťetážový* atď. Nazdávame sa, že aj o tomto prípade by v Pravidlách slovenského pravopisu mala byť výslovná zmienka.

5. Písanie *ť, ď, ň, ľ* pred *i, í, e, ia, ie, iu* sa vymyká predovšetkým z bežného písania domácich a zdomácnených slov s *t, d, n, l* pred *i, í, e, ia, ie, iu*, ako sa o tom hovorí v Pravidlách slovenského pravopisu. Avšak aj písanie *ť, ď, ň, ľ* pred *i, í, e, ia, ie, iu* v slovách cudzieho pôvodu, ktoré v spisovnej slovenčine nezdomácneli, predstavuje istú osobitosť: napr. slovo *kastaneta*, ktoré je španielskeho pôvodu, sa píše s *n* pred *e*, ale slabika *ne* sa vyslovuje mäkko, čiže výslovnosť je *kastaňeta* (porov. Kráľ, 1984, s. 313). Krátky slovník slovenského jazyka (1987, s. 150) uvádza heslo *kastanety* s upozornením na mäkkú výslovnosť slabiky *ne*. V tomto prípade sa písanie neuplatňuje podľa výslovnosti, lebo nejde o prepis z inej grafickej sústavy, ale o prevzatie pravopisnej podoby z iného jazyka, v ktorom sa podobne ako u nás používa latinka, pričom niektoré grafické znaky majú v tomto jazyku inú platnosť ako v našom.

6. V príspevku sme hovorili o prípadoch písania *ť, ď, ň, ľ* pred *i, í, e, ia, ie, iu*. Nazdávame sa, že tieto prípady bude potrebné doplniť v kapitole o písaní *ť, ď, ň,*

ľ v našich základných jazykových príručkách, predovšetkým v Pravidlách slovenského pravopisu, v ktorých sa kodifikuje spôsob písania slov v spisovnej slovenčine.

Literatúra

HORECKÝ, J.: O hlavných princípoch slovenského pravopisu. Slovenská reč, *18*, 1952/1953, s. 77—81.

KRÁĽ, Á.: Pravidlá slovenskej výslovnosti. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984. 632 s.

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala — M. Pisárčiková. 2. vyd. Bratislava, Veda 1989. 592 s.

KRUPA, V. — GENZOR, J. — DROZDÍK, L.: Jazyky sveta. Bratislava, Obzor 1983. 512 s.

Malá encyklopédia zemepisu sveta. Autori poľského vydania J. Szaflarski a kol. Zostavovateľ slovenského vydania P. Mariot. Bratislava, Obzor 1976. 560 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. Red. J. Kačala. Bratislava, Veda 1991. 536.

Konštantín Palkovič jubilujúci

12. októbra 1994 sa dožíva sedemdesiatich piatich rokov ďalší významný reprezentant slovenskej jazykovedy — PhDr. Konštantín P a l k o v i č, CSc. Príležitosť zamyslieť sa nad životom a prácou tohto pozoruhodného predstaviteľa našej jazykovedy, nad jeho ľudským profilom i výsledkami výskumnej aktivity využili medailonisti najmä pri jeho okrúhlom životnom jubileu spred piatich rokov. K tomu, čo v Slovenskej reči (*54*, 1989, s. 295—297) už uviedol L. Rybár, ťažko dodať niečo zásadné. Venujme preto na tomto mieste pozornosť skôr následnému, „emeritnému" obdobiu nášho jubilanta.

Je známe, a iste na tom nie je nič nezvyčajné, že aj u vedeckých pracovníkov tempo po istom čase ochabuje, rytmus ich práce sa spomaľuje. No celkom ináč to funguje u K. Palkoviča, ktorý, naopak, akoby tempo stále stupňoval, akceleroval, a to vo všetkých oblastiach, ktorým sa „dlhodobo", už niekoľko desaťročí, venuje: vo výskume slovenských nárečí, v historickej jazykovede, v oblasti spisovného jazyka a jazykovej kultúry i v portrétovaní slovenských (jazyko)vedcov a pedagógov minulého i súčasného obdobia. Výraznejšie neustupuje ani jeho výskum na poli konfrontačnej slavistiky. Ktovie. Možno to nejako súvisí s jeho takmer asketickým a vegánskym spôsobom života. Aspoň aritmetika jeho publikačnej činnosti by o tom svedčila.

Dr. Konštantín Palkovič sa už dávnejšie vyprofiloval na jedného z najvýraznejších predstaviteľov našej dialektológie, presnejšie tej jej vetvy, ktorá pracuje klasickými dialektologickými metódami. Z jeho najvýznamnejších aktivít sa žiada spomenúť predovšetkým výskum slovenských nárečí na území Maďarskej republiky či už v ostrihomskom, alebo pilíšsko-peštianskom regióne (posledná štúdia z r. 1992), ktorého cena v súčasnom aktuálno-politickom kontexte len stúpa. A je to napokon aj autor *Slovenských nárečí* (1981), ktoré sú — a aspoň do vyjdenia posmrtnej publikácie J. Štolca aj budú — široko-ďaleko jediným syntetickým kompendiom o slovenských nárečiach. Jednotlivým slovenským nárečiam sa náš jubilant venoval podrobnejšie v regionálnych monografiách, kde opísal nárečie Skalice, Vajnor, Piešťan a novšie Trnavy a jej najbližšieho okolia (1989), Rače (1989), horného Pohornádia (1989), Starej Turej (1990), Borského Mikuláša (1994), ba ako dialektológ si všimol aj reč staršej Bratislavy (1992). Osobitnú

knižnú prácu (1993) venoval nárečiu starej Modry i terminológii ľudovej keramiky. A tesne pred dokončením je azda jeho najrozsiahlejšia dialektologická práca o nárečí jeho rodnej obce Brodské, ktorá vyjde ako samostatná knižka vo vydavateľstve Hevi koncom roka 1994. Ani neprekvapuje, že meno Dr. Palkoviča nachádzame aj v oboch krajových periodikách zo Záhoria (*Záhorie, Naše Záhorie).*

Mimo pozornosti jubilanta nezostávaju slovenské nárečia ani v ostatnom zahraničí. V r. 1990 publikuje nové výsledky z výskumu rumunských Slovákov, hoci v posledných rokoch sa predsa len najviac venuje slovenským nárečiam v Dolnom Rakúsku. Do tohto regiónu podnikol v poslednom čase množstvo výskumných ciest, ktorých výsledky už aj stihol spracovať vo viacerých štúdiách i popularizačných príspevkoch. Toto nárečie donedávna „zabudnutej" či ako hovorí rakúsky etnograf G. Ofner „tajnej" slovenskej menšiny je nádhernou témou, ktorá si takisto zaslúži detailnú pozornosť v komplexnej monografii. Azda nás k tomu dovedie novokonštituovaná medzinárodná skupina v rámci projektu *Slováci a slovenský jazyk vo Viedni a v Dolnom Rakúsku,* ktorej členom je aj Dr. Palkovič.

Hoci zo spomenutých štyroch výskumných sfér je u nášho jubilanta v tomto období dominantná dialektológia a hoci sa všetky navzájom prestupujú viac než kedykoľvek predtým, spomeňme aj niektoré jeho štúdie z posledného obdobia, orientované historicky. Sú nimi napr. články o Pastrnkovom nárečovom výskume (1992, 1993), o preklade Biblie menovca Jura Palkoviča (1991) a rôzne menšie i väčšie etymologické príspevky. Z nich si osobitnú zmienku zasluhuje článok o básnických etymológiách Jána Hollého, ktorým autor vstupuje už na pôdu klasickej filológie. Napokon Jánovi Hollému, tomuto neprekonateľnému bernolákovskému básnikovi, venoval K. Palkovič celý súbor nových príspevkov: o homérovských prirovnaniach u Jána Hollého (1994), o Chorvátoch a Srboch u Hollého (1989), Ján Hollý a Bulhari (1991) a i.

Z nových slavistických štúdií si pripomeňme príspevok *Konštrukcie s absolútnym nominatívom a akuzatívom v slovenčine a hornej lužickej srbčine* (1992) a *Cudzie slová v slovenčine a slovinčine* (1992). Niektoré, najmä menšie príspevky tohto typu publikoval jubilant aj v Bulharsku, Srbsku, Česku, Nemecku a Maďarsku.

Nie je a ani nemôže byť naším cieľom podať obraz o celej aktivite nášho jubilanta čo i len z posledného obdobia. Povedzme preto už len to, že ani v týchto posledných rokoch K. Palkovič neustal vo svojej popularizačnej a detektívno-archívnej činnosti. Jeho zásluhou sa mohol odbor dozvedieť o zabudnutých či polozabudnutých, alebo doteraz celkom neznámych menách slovenských jazykovedcov a pedagógov starších období, pričom sa s obľubou a veľkou žičlivosťou venuje glosovaniu aj súčasných autorov. Možno nie je celkom isté, či všetci, ktorých predstavil verejnosti, si zaslúžia svoje miesto na piedestáli, na ktorý ich umiestnil, nemožno však pochybovať o vysokej záslužnosti aj tejto časti jeho spisby.

Hoci už K. Palkovič nepôsobí na univerzitnom pracovisku ako pedagóg, nie je mu ľahostajný ďalší osud odboru. V spoluautorstve s M. Darovcom vychádzajú nové vydania učebných textov zo slovenskej morfológie (1992) i syntaxe (1992). A napokon aj jeho útla knižočka *Z detského folklóru v Lopašove* (1993), napísaná spolu s M. Pukančíkovou, by mohla poslúžiť ako dobrý učebný text pre etnograficky orientované katedry.

Tí, ktorí Dr. Konštantína Palkoviča poznajú, vedia, že ide o vedeckého a pedagogického pracovníka, ktorého priority boli a dodnes sú niekde inde než v úsilí postupovať po priečkach profesionálno-spoločenského rebríčka. Nikdy nebolo od neho počuť veľké slová o práci pre tento národ, nikdy nenaznačoval (a možno ani netušil), že by si za svoju činnosť zaslúžil ocenenie. Celú tú lopotnú prácu medzi knižničnými a archívnymi regálmi i na expedíciách v teréne robil a robí vždy akosi spontánne a samozrejme, investujúc do toho neraz aj vlastné prostriedky.

Náš jubilant zrejme už zostane iba takým, akým bol: nezištným a neúnavným pracovníkom našej vedy. Malé pristavenie sa pri jeho diele pri príležitosti jeho sedemdesiateho piateho jubilea nie je, pravdaže, nijakým konečným bilancovaním. Veď úloh, ktoré (iba) na neho čakajú, je ešte dosť. Želáme preto nášmu jubilantovi naďalej dobré zdravie a pracovné zanietenie. Nech môžeme ešte dlho obdivovať jeho pracovnú vervu i vytrvalosť. Ad multos annos!

S. Ondrejovič

Sedemdesiat plodných rokov Antona Habovštiaka

22. septembra 1994 sa naplnila siedma desiatka produktívneho a tvorivého života popredného jazykovedca, dialektológa a slavistu PhDr. Antona Habovštiaka, CSc., dlhoročného vedeckého pracovníka Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Toto vzácne jubileum je opätovnou príležitosťou pripomenúť niektoré atribúty jeho bohato rozvetveného jazykovedného diela, pokúsiť sa sumovať jeho doterajšiu výskumnú prácu v slovenskej dialektológii i jeho ďalšie mnohoaspektové osobnostné aktivity. Súčasné pristavenie sa pri hodnotení jubilantových bádateľských počinov nadväzuje na hodnotenia pri predchádzajúcich výročiach, pri prvých dvoch stupňoch hodnotenia jeho životnej dráhy. Vtedy (porov. Slovenská reč, *39*, 1974, s. 227 a n.; Slovenská reč, *49*, 1984, s. 291 a n.) sa publikovali aj kompletné súpisy jazykovedných prác autora.

Na začiatku fyzického a neskôr i bádateľského a tvorivého života jubilanta bola Orava. Rodák z Krivej (okr. Dolný Kubín) začal zapisovať nárečové prehovory z tejto oblasti ešte ako poslucháč Filozofickej fakulty UK v Bratislave (v r.

1946—1951 tu študoval slovenský a francúzsky jazyk); prvú štúdiu z r. 1948 (*Stredoslovenské ä, ä na rozhraní dolnej a strednej Oravy*) venoval, prirodzene, svojmu kraju. Bytostná spätosť A. Habovštiaka s rodnou Oravou je signifikantná nielen pre jazykovednú, ale aj pre ostatnú jeho tvorbu. Na základe ľudových motívov napísal viacero zbierok rozprávok a povestí, bohato a funkčne využívajúcich nevyčerpateľnú studnicu nárečovej syntaxe, lexiky a frazeológie i pozitívne etické posolstvo ústne tradovaných príbehov. Pri slovakistických i slavistických výskumoch zohráva významnú úlohu najmä publikácia *Oravci o svojej minulosti* (1983). Toto mimoriadne kultúrne a kultivované vlastivedné čítanie priamo vyrastá z reči a slovesnosti oravského ľudu. K nárečovým textom pripojil autor aj krátky slovníček. Je nepochybné, že všetky v ňom zaregistrované a vyložené lexémy sú spracované aj v jeho *Oravskom nárečovom slovníku*, ktorý je skoncipovaný a čaká na vydanie.

Pre slovenskú i slovanskú lingvistickú obec i pre širokú kultúrnu verejnosť predstavuje A. Habovštiak a dialektológia dva neoddeliteľne späté pojmy. Bez vedeckého vkladu A. Habovštiaka si nemožno predstaviť súčasnú slovenskú dialektológiu; bez celoživotného koncentrovaného záujmu o slovenské nárečia by jubilant nebol sám sebou. Tento záujem sa v priebehu dlhoročnej bádateľskej činnosti reflektoval v širokom výskumnom diapazóne. V súvislosti s prípravou a realizáciou veľkého a originálneho projektu *Atlas slovenského jazyka* sa dostávalo do popredia štúdium územného rozšírenia jednotlivých jazykových javov. Na tvorbe I. zväzku tohto diela, ktorý obsahuje zemepisne diferencované hláskoslovné javy, participoval A. Habovštiak ako spoluautor; IV. zväzok *Atlasu slovenského jazyka* (1984), venovaný zobrazeniu a komentovaniu lexikálno-sémantických územných rozdielností, pripravil už sám. Ohlasy a recenzie tohto zväzku ASJ sa stotožňujú v dvoch bodoch: oceňujú teoretický a metodologický prínos zvolenej koncepcie a zdôrazňujú, že IV. zväzok ASJ bude v komplexe s ďalšími zväzkami tvoriť nezastupiteľnú faktografickú a materiálovú základňu pre ďalšie výskumy v slovakistických i slavistických reláciách. A. Habovštiakovi sa do lexikálneho zväzku ASJ podarilo vybrať a začleniť také slová, ktoré dobre reprezentujú slovenskú lexiku; spracúva staršie i novšie slová, lexémy domáceho i cudzieho pôvodu. Z významovej stránky sú to pomenovania najzákladnejších reálií súvisiacich s človekom a s jeho základným ekotopom. Dôkladná analýza spracúvaného materiálu našla svoj odraz vo viacerých štúdiách, osvetľujúcich dichotomickú i trichotomickú lexikálnu diferenciáciu slovenských nárečí z hľadiska jazykového zemepisu.

Poznatky a skúsenosti získané pri tvorbe národného atlasu A. Habovštiak úspešne zúročil aj vo veľkom medzinárodnom kolektíve, pripravujúcom *Slovanský jazykový atlas*. Dlhé roky aktívne pracoval v lexikálnej sekcii tohto atlasu; v súvislosti s autorskými prácami v kolektíve SJA riešil problémy lexikálnej (i sémantickej) diferenciácie jazykov skúmaného areálu zo širšieho slavistického hľa-

diska. Využil údaje získané pomocou dotazníka SJA na rozsiahlom slovanskom (i neslovanskom) území a pripravil sériu materiálo bohatých a metodologicky inštruktívnych príspevkov, publikovaných v domácich i zahraničných periodikách i v príležitostných zborníkoch. V poslednom desaťročí publikoval z tohto okruhu napr. štúdie *Názvy pohánky (Fragopyrum) v slovenčine a slovanských jazykoch* (1984), *Lexémy cap a kozol v slovanských jazykoch* (1985), *Zo slovanskej slovnej zásoby (O názvoch pes, suka, šteňa)* (1987), *Slová rataj a pachar v slovenčine a v slovanských jazykoch* (1987), *Zo slovanskej lexikálnej problematiky. Borievka obyčajná (Juniperus comunnis) v západoslovanských jazykoch (1988), Názvy borovica a sosna zo slovakistického a slavistického aspektu* (1990), *Slovenské názvy dobytka v slovanskom kontexte* (1991) a i.

K XI. medzinárodnému bratislavskému zjazdu slavistov vyšla monografia A. Habovštiaka nazvaná *Zo slovensko-slovanských lexikálnych vzťahov (so zreteľom na lingvistickú geografiu).* V 12 kapitolách tejto knihy sumuje výsledky svojich výskumov z oblasti areálovej lingvistiky. Na vybraných interpretovaných príkladoch (predstavených predtým aj v tu citovaných parciálnych štúdiách) osvetľuje západoslovanský lexikálny charakter slovenčiny a zároveň aj vzťahy slovenčiny k južnoslovanským a východoslovanským jazykom, dokumentujúce špecifické a pozoruhodné akoby centrálne postavenie slovenčiny medzi slovanskými jazykmi s jej svojským osobitným vývinom.

Priatelia, spolupracovníci i účastníci jeho početných verejných vystúpení a besied poznajú A. Habovštiaka ako oduševneného a zanieteného prednášateľa a diskutéra, ktorý dokáže zaujať i presvedčiť posluchácke plénum. Vždy sa usiloval sprostredkúvať, približovať i propagovať výsledky svojich vlastných výskumov i najnovšie poznatky dialektológie širokému okruhu čitateľov i poslucháčov; jeho bibliografia o tom podáva jednoznačný dôkaz. Treba ľutovať, že nemal príležitosť sústavne pôsobiť ako pedagóg na vysokých školách, lebo jeho inštruktívne, zápalisté a presvedčivé prejavy vedeli — a stále vedia — mladých poslucháčov vždy neobyčajne zaujať. Svedčí o tom zaiste aj ohlas, ktorý majú prednášky A. Habovštiaka na letných seminároch slovenského jazyka a kultúry. V posledných rokoch mal príležitosť a priestor predniesť frekventantom týchto kurzov referáty o viacerých svojich výskumných témach. Prezentoval sa tu navyše nielen ako dialektológ, ale aj ako znalec umelej i ľudovej slovesnosti. V príslušných zborníkoch *Studia Academica Slovaca* publikoval v poslednom desaťročí štúdie *Atlasové spracovanie slovenských nárečí* (1985), *Tvorba L. N. Jégého vo vzťahu k oravským nárečiam* (1986), *Slovenčina a južnoslovanské jazyky* (1987), *Slová nemeckého pôvodu v slovenských nárečiach* (1988), *Slovanský jazykový atlas* (1989), *Slovenská rozprávka — výrazný fenomém ľudovej slovesnosti* (1990), *O nárečovej lexike z lingvistickogeografického aspektu* (1992).

Závideniahodná pracovná aktivita A. Habvoštiaka nijako nepoľavila ani po odchode z materského (a jediného) pracoviska — z Jazykovedného ústavu Ľ. Štú-

ra SAV. Naďalej s ním udržiava pevné kontakty: aktívne sa zúčastňuje na konferenciách organizovaných ústavom, sleduje prípravu celonárodného *Slovníka slovenských nárečí* a očakáva skoré vydanie jeho I. zväzku, na ktorom autorsky spolupracoval, neúnavne referuje, oponuje, beseduje, popularizuje, píše v periodikách (napr. v Literárnom týždenníku, v Nedeľnej Pravde). Ani oravské dominanty nestrácajú obrodzujúcu a inšpirujúcu silu; jubilant pomáha pri tvorbe monografií o jednotlivých obciach (Zázrivá, Oravská Lesná, Námestovo, Krušetnica, Oravská Polhora, Hruštín, Novoť, Oravská Jasenica), do ktorých pripravuje kapitoly o nárečiach.

A. Habovštiak sa dožíva svojho životného jubilea v dobrom zdraví, ktoré mu umožňuje širokospektrálny tvorivý rozmach a mnohostrannú angažovanosť. Po celý život sa mohol opierať o pevné rodinné zázemie, stimulujúce pravé životné hodnoty a istoty. Pri príležitosti jeho výročia mu do budúcnosti úprimne želáme pevné zdravie, dostatok energie, síl a optimizmu, aby mohol zrealizovať všetky pracovné i osobné perspektívne predsavzatia.

I. Ripka

Súpis prác Antona Habovštiaka za roky 1984—1993

Táto bibliografia jazykovedných prác A. Habovštiaka nadväzuje na Súpis prác Antona Habovštiaka za roky 1974—1983 od L. Dvonča, ktorý vyšiel v Slovenskej reči, *49*, 1984, s. 292—298. K predchádzajúcemu súpisu prác uvádzame doplnok.

a) Doplnok k bibliografii za roky 1974—1983

1982

Martin Kukučín a jeho jazyk. — In.: Martin Kukučín. Red. P. Škrabák. Dolný Kubín, Oravské múzeum — literárne oddelenie P. O. Hviezdoslava 1982, s. 17—22.

b) Bibliografia za roky 1984—1993

1984

Atlas slovenského jazyka. 4. Lexika. Časť prvá: Mapy. Časť druhá: Úvod — komentáre — dotazník — indexy. 1. vyd. Bratislava, Veda 1984. 464 s., 368 s.
Ref.: 1. (bu): Vyšiel štvrtý diel Atlasu slovenského jazyka základného významu. — Práca, 19. 4. 1985, s. 6. — 2. Buffa, F.: Štvrtý zväzok Atlasu slovenského jazyka. — Slovenská reč, *50*, 1985,

s. 310—313. — 3. Krošláková, E.: Vyšiel Atlas slovenského jazyka IV. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *32*, 1985/1986, s. 123—126. — 4. Ondruš, Š.: Atlas ako kompas. — Nové slovo, *27*, 1985, č. 37, s. 16. — 5. Ondruš, Š.: Mapy našich slov. — Pravda, 16. 7. 1985, s. 5 — 6. (or): Nové jazykové dielo oravského rodáka. Dr. Anton Habovštiak vytvoril dvojzväzkový Atlas slovenského jazyka. — Orava, *21 (96)*, č. 12, s. 5. — 7. Schenková, B.: Identifikačná sila slova. — Sloboda, *40*, 1986, č. 25, s. 6. — 8. Krivicki, A. A.: Belaruska linhvistyka. 30. Red. M. Biryla et al. Minsk, Navuka i technika 1986, s. 62—64. — 9. Ondruš, Š.: Atlas slovenských nárečí. — Československý svět, *41*, 1986, č. 4, s. 11. — 10. Utěšený, S.: Slavia, *55*, 1986, s. 90—93. — 11. Zakrevska, J.: Nove doslidženňa z linhvoheohrafiji. — Movoznavstvo, *20*, 1986, č. 6, s. 72—74. — 12. Basara, J.: Polonica, *11*, 195. Red. S. Urbańczyk et al. Wrocław — Varszawa — Kraków — Gdańsk — Łódź, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1987, s. 259—264.

De l'évolution du lexique dans les dialectes slovaques. — In: Recueil linguistique de Bratislava. 7. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1984, s. 145—151.

Slovenčina a slovenské nárečia v zahraničí. — In: Zahraniční Slováci a národné kultúrne dedičstvo. Red. F. Bielik et al. Martin, Matica slovenská 1984, s. 35—41, angl. res. s. 41—42.

Lexikálno-sémantická členitosť slovenských nárečí ako výsledok historických procesov. — In: Studia z filologii polskiej i słowiańskiej. 22. Red. Z. Stieber. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1984, s. 73—86.

Slovná zásoba v atlasovom spracovaní. — In: Obsah a forma v slovnej zásobe. Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1984, s. 282—291 (spoluautor F. Buffa).

K otázkam ľudových termínov a etnografizmov. — In: Obsah a forma v slovnej zásobe. Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1984, s. 310—312.

Názvy pohánky (Fagopyrum) v slovenčine a v slovanských jazykoch. — Slavica Slovaca, *19*, 1984, s. 238—242, rus. res. s. 242.

Jazykovozemepisná diferenciácia frazeologizmu *hádzať kačky* (so zreteľom na jeho lexikografické spracovanie). — Slovenská reč, *49*, 1984, s. 257—286.

Nech slovenčina znie ako orchester. O slovnej zásobe a vývine nášho jazyka. — Nové slovo, *26*, 1984, č. 51, s. 17.

Budeme vyprážať *šišky* či *fánky*? — Výživa a zdravie, *29*, 1984, s. 19.

Čím sa nakypruje cesto na chlieb. — Výživa a zdravie, *29*, 1984, s. 90.

O mlieku a jeho názvoch. — Výživa a zdravie, *29*, 1984, s. 281—282.

Odkrýval stopy našich predkov. — Nové slovo, *26*, 1984, č. 50, s. 16 (pri príležitosti nedožitých 80. rokov J. Stanislava).

S jazykovedcom a spisovateľom A. Habovštiakom. — Práca, 2. 2. 1984, s. 6 (rozhovor E. Borčina s A. Habovštiakom).

1985

Atlasové spracovanie slovenských nárečí. — In: Studia Academica Slovaca. 14. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1985, s. 169—189.

Slová cudzieho pôvodu v slovenských nárečiach. — In: Slovakistické štúdie. Zborník vybraných prednášok letného seminára slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca. Red. J. Mistrík. Martin, Matica slovenská 1985, s. 380—385. — Predtým publikované pod rovnakým názvom: In: Studia Academica Slovaca. 10. Red. Š. Ondruš. Bratislava, Alfa 1981, s. 115—133.

Lexemy *cap* i *kozol* v slavianskich jazykach. — In: Obščeslavianskij lingvističeskij atlas. Materialy i issledovanija 1982. Red. V. V. Ivanov. Moskva, Nauka 1985, s. 29—40.

O lexikálnej členitosti slovenských nárečí. — Zápisník slovenského jazykovedca, *4*, 1985, č. 2, s. 3—5 (tézy prednášky konanej dňa 24. 9. 1984 v Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Bratislave).

Vyšla práca o oravských vodných tokoch. [Majtán, M. — Rymut, K.: Hydronimia dorzecza Orawy. Warszawa — Kraków — Gdańsk — Łódź 1985.] — In: Orava, *21 (96)*, 1985, č. 43, s. 5 (ref.).

Práca základného významu. — Práca, 22. 2. 1985, s. 6 (informácia o Atlase slovenského jazyka).

Dve tváre jazykového zemepisu. — Večerník, 22. 2. 1985, s. 6 (rozhovor J. Nižnanského s A. Habovštiakom).

1986

Nárečové areály a etnografia. — Slovenský národopis, *34*, 1986, s. 278—283.

Lexikálno-sémantická charakteristika slovenských nárečí. — In: Zborník prednášok z letného kurzu slovenského jazyka a literatúry pre poslucháčov zo zahraničia. Učebné texty. 3. Red. B. Švihranová. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1986, s. 107—123.

Viacslovné pomenovania v Slovníku slovenských nárečí. — In: Dialektologický zborník. 2. Red. L. Bartko. Prešov, Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika 1986, s. 191—203, rus. res. s. 204, nem. res. s. 205.

Básnická reč Thea H. Florina. — In: Dolný Kubín. Red. P. Čaplovič. Martin, Osveta 1986, s. 187—200.

Tvorba L. N. Jégého vo vzťahu k oravským nárečiam. — In: Studia Academica Slovaca. 15. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1986, s. 161—173.

Podpoľanie a jeho reč. — In: Podpoľanie. Panoráma hudobnej kultúry. Príprava, výber a zostava S. Stračina — I. Kovačovič. Bratislava, Opus 19869, s. 6—7 (sprievodný text ku gramofónovej platni).

[Diskusný príspevok.] — In: IX. Meždunarodnyj s'jezd slavistov. Kijev, sentabr 1983 g. Materialy diskussii. Jazykoznanije. Red. V. T. Kolomijec et al. Kyjev, Naukova dumka 1986, s. 86—87 (k referátu R. Krajčoviča).

Pohánka — všeslovanská obilnina. — In: Čítanie o správnej výžive '87. Red. J. A. Pospišel-Rodan. Bratislava, Slovenská spoločnosť pre racionálnu výživu 1986, s. 54—57.

Zemiaky — oravský chlieb. — In: Čítanie o správnej výžive '87. Red. J. A. Pospišel-Rodan. Bratislava, Slovenská spoločnosť pre racionálnu výživu 1986, s. 66—72.

Benedek, G.: Slovenské nárečia v stoliciach Săla a Bihar v Rumunsku. Martin 1983. — In: Slovenská reč, *51*, 1986, s. 115—118 (ref.).

Beseda s jazykovedcom. — Oravská Tesla, *36*, 1986, č. 16, s. 3 (rozhovor A. Jadrňákovej s A. Habovštiakom).

1987

Slovenčina a južnoslovanské jazyky. — In: Studia Academica Slovaca. 16. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1987, s. 95—107.

Zur Verbreitung von Wörtern deutschen Ursprungs in den slowakischen Dialekten. Prel. R. Heinisch. — Zeitschrift für Slawistik, *32*, 1987, s. 212—229.

Slová *rataj* a *pachar* v slovenčine a v slovanských jazykoch. — Slavica Slovaca, *22*, 1987, s. 53—59, rus. res. s. 59.

Zo slovanskej slovnej zásoby. (O názvoch *pes, suka* a *šteňa*.) — In: Jazykovedné štúdie. 21. Dialektológia. Red. I. Ripka. Bratislava, Veda 1987, s. 121—133.

Jazykovozemepisná diferenciácia slovenskej frazeológie. — In: Frazeológia v teórii a praxi. Zborník Pedagogickej fakulty v Nitre. Séria: Spoločenské vedy. 2. 1987. Red. F. Miko. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1987, s. 69—75, rus. res. s. 171, franc. res. s. 173.

O niektorých osobitostiach Jégého jazyka. (Vzťah jazyka Jégého tvorby k oravským nárečiam.) — In: O diele Ladislava Nádašiho Jégého. Red. P. Huba — V. Petrík. Martin, Osveta pre Oravské múzeum v Dolnom Kubíne 1987, s. 45—55.

Germanizmy v slovenských nárečiach. — Príroda a spoločnosť, *36*, 1987, č. 32, s. 42—44.

Dolnokubínska zdravoveda z roku 1760. Prienik slovenčiny do odbornej literatúry v predspisovnom období. — Orava, *28 (98)*, 1987, č. 22, s. 6.

Vysoké ocenenie Života. — Život (Warszawa), 1987, č. 351, s. 21 (v príspevku sa hodnotí úroveň časopisu z jazykového hľadiska).

O Slovanskom jazykovom atlase. — Nové slovo, *29*, 1987, č. 3, s. 16.

Korene diferencovanosti. — Nové slovo, *29*, 1987, č 28, s. 16. — Tamže: O vývine nárečí (č. 29, s. 16). — Súčasná tvár nárečí (č. 30, s. 16).

Lexikálna diferenciácia slovenských nárečí. — Zápisník slovenského jazykovedca, *6*, 1987, č. 4, s. 5—7 (tézy prednášky konanej dňa 14. 10. 1987 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Nitre).

Majtán, M. — Rymut, K.: Hydronimia dorzecza Orawy. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk — Łódź 1985. — In: Slovenská reč, *52*, 1987, s. 253—256 (rec.).

O slovnej zásobe. — Nové slovo, *29*, 1987, č. 51, s. 22 (správa o konferencii o slovnej zásobe nárečí a jej spracovaní v podobe nárečových slovníkov, konanej v dňoch 26.—30. 9. 1987 v Sofii).

Ivor Ripka päťdesiatročný. — Slavica Slovaca, *22*, 1987, s. 300—301.

Nielen o Orave a Oravcoch. Hovoríme s vedcom a spisovateľom PhDr. Antonom Habovštiakom, CSc. — Slovensko, *11*, 1987, č. 7, s. 18—19 (rozhovor L. Hrubého s A. Habovštiakom).

Opýtali sme sa — vedúceho vedeckého pracovníka Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV PhDr. Antona Habovštiaka, CSc. — Príroda a spoločnosť, *37*, 1987, č. 1, s. 6—7 (rozhovor redakcie časopisu s A. Habovštiakom).

O výskume slovenských nárečí a ľudovej slovesnosti. — Život (Warszawa), 1987, č. 351, s. 12 (rozhovor redakcie časopisu s A. Habovštiakom).

1988

Obščeslavianskij lingvističeskij atlas. Serija fonetiko-grammatičeskaja. 1. Reflexy *ě. Red. B. Vidoeski et al. Beograd, Meždunarodnyj komitet slavistov — Komissija Obščeslavianskogo lingvističeskogo atlasa — Sovet Akademii nauk i iskusst SFRJ — Mežakademičeskij komitet po dialektologičeskim atlasam — Serbskaja akademija nauk i iskusst 1988. 192 s. (príprava materiálu z národnej kartotéky na kartografické spracovanie, vyhotovenie najnevyhnutnejších poznámok a vysvetliviek).

Ref.: 1. Habovštiak, A.: Plody slavistickej spolupráce. — Pravda, 1. 9. 1988, s. 5. — 2. Habovštiak, A.: Nad dvoma zväzkami Slovenského [! = Slovanského] jazykového atlasu. (O diele, ktorého projekt sa zrodil pred päťdesiatimi rokmi.) — Sloboda, *44*, 1989, č. 3, s. 4 (aj o publikácii: Obščeslavianskij lingvističeskij atlas. Serija lexiko-slovoobrazovateľnaja. Vypusk 1. Životnyj mir. Red. R. I. Avanesov et al. Moskva 1988). — 3. Habovštiak, A.: Vyšiel fonetický zväzok Slovanského jazykového atlasu. — Správy Slovenskej akadémie vied, *24*, 1988, č. 12, s. 30—32. — 4. Habovštiak, A.: Slavisti a atlas jazykov. — Ľud, 13. 11. 1989, s. 4 (aj o publikácii: Obščeslavianskij lingvističeskij atlas. Serija lexiko-slovoobrazovateľnaja. Vypusk 1. Životnyj mir. Red. R. I. Avenesov et al. Moskva 1988). — 5. Habovštiak, A.: Slawische Sprachen im Licht der Sprachkartographie. — In: Ethnologia Slovaca et Slavica. 24—25. 1992—1993. Red. J. Podolák. Bratislava, Univerzita Komenského 1993, s. 378—381 (aj o publikácii: Obščeslavianskij lingvističeskij atlas. Serija lexiko-slovoobrazovateľnaja. Vypusk 1. Životnyj mir. Red. E. I. Avanesov et al. Moskva 1988).

Obščeslavianskij lingvističeskij atlas. Serija lexiko-slovoobrazovateľnaja. Vypusk 1. Životnyj mir. Red. B. I. Avanesov. et al. Moskva, Nauka 1988 (člen autorského kolektívu).

Ref.: 1. Habovštiak, A.: Nad dvoma zväzkami Slovenského [! = Slovanského] jazykového atlasu. (O diele, ktorého projekt sa zrodil pred päťdesiatimi rokmi.) — Sloboda, *44*, 1989, č. 3, s. 4 (aj o publikácii: Obščeslavianskij lingvističeskij atlas. Serija fonetiko-grammatičeskaja. Vypusk 1. Rexlexy *ě. Red. B. Vidoeski et al. Beograd 1988). — 2. Habovštiak, A.: Slovanský jazykový atlas (lexikálno-slovotvorný diel). — Správy Slovenskej akadémie vied, *25*, 1989, č. 2, s. 17—19. — 3. Habovštiak, A.: Slavisti a atlas jazykov. — Ľud, 13. 10. 1989, s. 4 (aj o publikácii: Obščeslavianskij lingvističeskij atlas. Serija fonetiko-grammatičeskaja. 1. Rexlexy *ě. Red. B. Vidoeski et al. Beograd 1988). — 4. Habovštiak, A.: Slawische Sprachen im Licht der Sprachkartographie. — In: Ethnologia Slovaca et Slavica. 24—25. Red. J. Podolák. Bratislava, Univerzita Komenského 1993, s. 378—381 (aj o publikácii: Obščeslavianskij lingvističeskij atlas. Serija fonetiko-grammatičeskaja. Vypusk 1. Reflexy *ě. Red. B. Vidoeski et al. Beograd 1988).

Atlas slovackogo jazyka (koncepcija lexičeskoj časti). Prel. J. N. Ovčinnikovová. — In: Obščeslavianskij lingvističeskij atlas. Red. V. V. Ivanov. Moskva, Nauka 1988, s. 52—62.

Zo slovanskej lexikálnej problematiky. *Borievka obyčajná* (Juniperus communis) v západoslovanských jazykoch. — In: Studia linguistica Polono-Slovaca. 1. Red. K. Rymut et al. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk — Łodź,

Zakład Narodowy imienia Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1988, s. 141—152, poľ. res. s. 152—153.

Slovná zásoba slovenčiny s osobitným zreteľom na balkánske jazyky. — In: Československá slavistika 1988. Lingvistika, historie. Připravil Československý komitét slavistov. Red. J. Petr. Praha, Academia 1988, s. 25—33.

Nárečové a regionálne zvláštnosti v regionálnej literatúre. — In: Vědecká konference Regionální prvky v literárním textu z didaktického hlediska. Brno/Cikháj. Red. V. Linhartová et al. Brno, Univerzita J. E. Purkyně 1988, s. 74—78, nem. res. s. 78—79.

Nárečový región a jeho slovná zásoba. — In: Región v národnej kultúre. Red. P. Liba et al. Dolný Kubín, Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava 1988, s. 204—216.

Slová nemeckého pôvodu v slovenských nárečiach. — In: Studia Academica Slovaca. 17. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1988, s. 139—156.

Nárečie Zázrivej. — In: Zázrivá. Red. P. Huba. Martin, Osveta 1988, s. 229—251, rus. res. s. 252, nem. res. s. 253.

Atlas slovenského jazyka. — Novosti vedy a techniky, 1988, č. 2—3, s. C 1—4.

Slovarnyj zapas slovackogo jazyka s osobym učotom balkanskich jazykov. — In: X. meždunaroden kongres na slavistike. Reziume na dokladite. Sofija, 14—22 senťamvri 1988 g. Sofija, Izdatelstvo na Bălgarskata akademija na naukite 1988, s. 15.

Aký kus je *pôlt?* — In: Pisárčiková, M. a kol.: Jazyková poradňa odpovedá. Red. M. Pisárčiková. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988, s. 21. — Tamže: Na čo zmetáme smeti? (s. 30). — Ako voláme činnosť pri oberaní ovocia zo stromu? (s. 30). — Čo dávame do cesta: *kvasnice* či *droždie*? (s. 60). — Je významový rozdiel medzi slovami *priesada* a *sadenica*? (s. 60). — Varíme iba *rezance* alebo aj *slíže*? (s. 61). — Čo sú *náušnice* a čo *záušnice*? (s. 61). — Je rozdiel medzi *vírom* a *krútňavou*? (s. 61). — Čo je *dolina* a čo *údolie*? (s. 62). — Kde sa na Slovensku *smaží, vysmáža* a kde sa *praží, vypráža*? (s. 90). — Dve spolu narodené deti sú *dvojičky* či *dvojčence*? (s. 139). — Treba nám ešte pomenovania typu *Zvolenská stolica*? (s. 184—185). — Keď máme v slovenčine *obar, obariť*, prečo sa predáva *ovarové kolienko*? (s. 193). — Odkiaľ máme slovo *valach*? (s. 214). — Čo znamenajú slová *chima — chime*? (s. 214). — V poli rastúci červený mak je *vlčí, divý, slepý* či *psí mak*? (s. 226).

Zo zanikajúcej plátenníckej terminológie. — Práca, 25. 7. 1988, s. 5. — Tamže: Poznáme slovo *plátenník*? (1. 8., s. 5).

1989

Atlas slovenského jazyka. — In: Polszczyzna północnowschodnia. Metodologia badań językowych. Red. B. Falińska. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk — Łódź, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1989, s. 127—137.

Slovanský jazykový atlas. — In: Studia Academica Slovaca. 18. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1989, s. 129—140.

Štylistická diferenciácia v nárečiach. — In: Textika a štylistika. Red. J. Mistrík. Bratislava, Univerzita Komenského 1989, s. 203—209.

Zo slovenskej lexiky (s osobitným zreteľom na slovinčinu a juhoslovanské jazyky). — In: Zborník razprav iz slovanskega jezikoslovja. Tinetu Logarju ob sedemdesetletnici. Red. F. Jakopin. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša 1989, s. 69—77, slovin. res. s. 77, angl. res. s. 78.

Zur Entwicklungsdynamik der heutigen slowakischen Mundarten, die durch die Interferenz der Schriftsprache bedingt ist. — In: Recueil linguistique de Bratislava. 9. Dynamic Tendencies in the Development of Language. Red. K. Buzássyová. Bratislava, Veda 1989, s. 146—152.

Martin Kukučín regionálny i celonárodný. — Kultúra slova, *23*, 1989, s. 73—77.

Oravská Polhora a jej reč. — In: Oravská Polhora. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Bratislava, Šport 1989, s. 112—124.

Slovenčina je srdce slovanských jazykov. — Sloboda, *44*, 1989, č. 43, s. 5.

Celokarpatský dialektologický atlas. Do siete bodov zaradená aj Zázrivá a Brezovica. — Orava, *30 (100)*, 1989, č. 47, s. 5.

Slovenské nárečia. — In: Priateľ rodiny 1990. Red. J. Molitoris et al. Bratislava, Obzor 1989, s. 82—84.

Slovenské nárečia v Maďarsku. — Literárny týždenník, 2, 1989, č. 42, s. 5.

Stravovanie v minulosti. — In: Čítanie o správnej výžive '90. Red. P. Kružliak et al. Bratislava, Slovenská spoločnosť pre racionálnu výživu 1989, s. 17—22.

Názvy pokrmov u Slovákov a Slovanov. — In: Čítanie o správnej výžive '90. Red. P. Kružliak et al. Bratislava, Slovenská spoločnosť pre racionálnu výživu 1989, s. 120—125.

Frazeológia v spisovnom jazyku a v nárečiach. — Nedeľná Pravda, *22*, 1989, č. 45, s. 7.

K pramenům slovenského jazyka. — Věda a život, *34*, 1989, č. 4, s. 29—32 (rozhovor L. Slabej s A. Habovštiakom o práci na Atlase slovenského jazyka).

1990

Obščeslavianskij lingvističeskij atlas. Serija fonetiko-grammatičeskaja. 2b. Rexlexy *ǫ*. Wrocław 1990. 124 s. (spoluautor).

Slovná zásoba slovenčiny a slovanské jazyky. — Slovenský národopis, *38*, 1990, s. 381—385, nem. res. s. 385—386.

Slovenská nárečová lexika v západoslovanskom kontexte. — In: Studia linguistica Polono-Slovaca. 2. Red. M. Majtán. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1990, s. 141—159, poľ. res. s. 159—161.

Slovenčina a východoslovanské jazyky. — In: Metódy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov. Red. V. Blanár et al. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1990, s. 145—152.

Vývinová dynamika slovnej zásoby slovenských nárečí. — In: Studia linguistica Polono-Slovaca. 3. „Dynamika rozwoju słownictwa". Red. J. Reichan. Wro-

cław — Warszawa — Kraków, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1990, s. 39—45, poľ. res. s. 45—46.

Názvy jarabice v slovenčine a v ostatných slovanských jazykoch. — Kultúra slova, *24*, 1990, s. 46—49.

Názvy *borovica* a *sosna* zo slovakistického i slavistického aspektu. — Slovenská reč, *55*, 1990, s. 150—155.

Hruštianske nárečie. — In: Hruštín. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Martin, Tlačiarne SNP — vydavateľský odbor 1990, s. 194—224.

Tajný jazyk hornooravských predavačov plátna ako prejav ich skupinovej odlišnosti. — Slovenský národopis, *38*, 1990, s. 103—110, nem. res. s. 110.

K otázke dichotomického a trichotomického členenia slovenských nárečí. — In: Metódy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov. Red. V. Blanár et al. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1990, s. 157—158.

Slovenčina, štátny jazyk a zákon. — Sloboda, *45*, 1990, č. 36, s. 7 (vyjadrenia A. Habovštiaka a J. Findru).

Pozerajme sa v širších súvislostiach. Treba uzákoniť slovenčinu ako štátny jazyk? — Práca, 27. 8. 1990, s. 1, 3 (v ankete o štátnom jazyku okrem iných sa vyjadruje aj A. Habovštiak).

O slove *olovrant*. — In: Čítanie o správnej výžive. Red. J. A. Pospíšel-Rodan — S. Šaling. Bratislava, Spoločnosť pre racionálnu výživu 1990, s. 106—108.

Zemiaková baba, haruľa či *chudobnica*? — In: Čítanie o správnej výžive. Red. J. A. Pospíšel-Rodan — S. Šaling. Bratislava, Spoločnosť pre racionálnu výživu 1990, s. 155-156.

Keď slovo zažiarilo. — Kultúrny život, *24*, 1990, č. 2, s. 14 (esejisticky o prednese konferenciéra M. Kňažka v novembrových dňoch 1989 na Námestí SNP v Bratislave).

Z myšlienok dr. Jozefa Mikuša. — Orava, *30 (101)*, 1990, č. 38, s. 4 (okrajovo aj o jazyku).

Akí sme, Slováci? — Slovenské národné noviny, *1*, 1990, č. 13, s. 5 (odpovede A. Habovštiaka a P. Vongreja na otázku v ankete; v príspevku A. Habovštiaka o našom mieste medzi národmi na základe dokladov o najstarších osobitnostiach slovenčiny).

Stromček — výrazný znak Vianoc. — Slovenský denník, 13. 12. 1990, s. 2. — Tamže: *Opekance*. 20. 12., s. 2 (príspevky v rubrike Slovko o slove).

Slovo bolo na počiatku. — Literárny týždenník, *3*, 1990, č. 29, s. 1, 11 (rozhovor Š. Baláka s A. Habovštiakom).

Na počiatku bolo slovo. — Hovoríme s jazykovedcom a spisovateľom PhDr. Antonom Habovštiakom, CSc. — Slovenský denník, 24. 4. 1990, s. 8 (rozhovor Š. Baláka s A. Habovštiakom).

1991

O niektorých zvláštnostiach slovenskej a východoslovanskej slovnej zásoby. — Slavia, *60*, 1991, s. 145—153.

Slovenčina v kontexte slovanských jazykov z lexikálneho aspektu. — Slavica Slovaca, *26*, 1991, s. 197—206, rus. res. s. 207.

Slovenské názvy dobytka v slovanskom kontexte. — Slavica Slovaca, *26*, 1991, s. 62—67, rus. res. s. 67.

Nárečie obce. — In: Novoť 300 rokov. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Martin, Neografia 1991, s. 163—172.

Charakteristika nárečia. —In: Oravská Lesná. Vlastivedná monografia. Red. S. Maťuga — P. Huba. Martin, Neografia 1991, s. 83—89.

Chotárne názvy. — In: Oravská Lesná. Vlastivedná monografia. Red. S. Maťuga — P. Huba. Martin, Neografia 1991, s. 79—82.

Slovenčina a jej vývin v rodine slovanských jazykov. — Literárny týždenník, *4*, 1991, č. 35, s. 3.

Za nárečiami po Slovensku. — Slovenský denník, 10. 1. 1991, s. 2.

Anton Bernolák, kňaz a národovec. — Orava, *30 (101)*, 1991, č. 46, s. 5.

Historický slovník slovenského jazyka. 1. (A—J.) Red. M. Majtán. Bratislava 1991. — In: Literárny týždenník, *4*, 1991, č. 23, s. 5 (ref.).

Etnografický atlas Slovenska. Red. S. Kovačevičová. Bratislava 1990. — Slovenská reč, *56*, 1991, s. 119—122 (ref.).

Stvoritelia povedomia. [Považan, J.: Bernolák a bernolákovci. Martin 1990] — In: Literárny týždenník, *4*, 1991, č. 16, s. 4 (ref.).

Čo poradiť na čítanie. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *38*, 1991/1992, s. 36—37 (rozhovor L. Takáčovej s A. Habovštiakom; príspevok sa čiastočne týka aj jazyka).

Na dôvernej linke Anton Habovštiak, jazykovedec a spisovateľ. — Národná obroda, 18. 7. 1991, s. 12.

1992

Lexikálne prevzatia neslovanskej proveniencie v predveľkomoravskom období. — Slavica Slovaca, *27*, 1992, s. 51—60, nem. res. s. 61.

Slovná zásoba Bernolákovho Slovára a slovenské nárečia. — In: Pamätnica Antona Bernoláka. Red. J. Chovan v spolupráci s M. Majtánom. Martin, Matica slovenská 1992, s. 118—122.

O nárečovej lexike z lingvistickogeografického aspektu. — In: Studia Academica Slovaca. 21. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul — Centrum informatiky a vzdelávania Filozofickej fakulty Univerzity Komenského 1992, s. 11—27.

Príčiny lexikálnej diferencovanosti slovenských nárečí. — Most, *39*, 1992, č. 3—4, s. 26—34.

Slovosled v oravských nárečiach. — In: Studia z dialktologii polskiej i słowiańskiej. Red. N. Borys — W. W. Rądzik. Warszawa, Omnitech Press 1992, s. 83—88.

Nárečie. — In: Námestovo. Monografia. Red. P. Huba. Námestovo, Mestský úrad 1992, s. 159—168.

Nárečie obce. — In: Krušetnica. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Krušetnica, P. Huba pre Obecný úrad v Krušetnici 1992, s. 151—155.

O niekoľkých slovách spred veľkomoravského obdobia. — Národná osveta, *2*, 1992, č. 15, s. 26—28.

Jazykový stav na slovensko-poľskom pohraničí v hornooravskej oblasti. — Spiš — Orava, *2*, 1992, č. 1, s. 7.

Ukážka námestovského nárečia. — In: Námestovo. Monografia. Red. P. Huba. Námestovo, Mestský úrad 1992, s. 168—169.

Naše hody či odpusty. — Katolícke noviny, *107 (143)*, 1992, č. 33, s. 10 (aj o diferenciácii pomenovaní *hody* a *odpust* na slovenskom jazykovom území).

Nešpory a *večiereň*. — Katolícke noviny, *107 (143)*, 1992, č. 10, s. 11 (o pôvode slov a lexikálnej diferenciácii zo zemepisného hľadiska).

O živote a diele Václava Vážneho. — Zápisník slovenského jazykovedca, *11*, 1992, s. 12—14 (tézy prednášky na 5. celoslovenskom stretnutí jazykovedcov 100 rokov areálovej lingvistiky, konanom v dňoch 3.—4. 9. 1992 v Banskej Bystrici).

Poznáte slovo *rúči?* — Kultúra slova, *26*, 1992, s. 50—51.

Sté výročie narodenia Václava Vážneho (2. 7. 1992—26. 4. 1963). — Slavica Slovaca, *27*, 1992, s. 216—218.

Spomienka na profesora Jána Stanislava. Vedecká osobnosť svetového významu. — Národná obroda, 16. 7. 1992, s. 7.

Čo ma trápi. Podľa vzoru jazykovedca a spisovateľa Antona Habovštiaka. — Extra S, *1*, 1992, č. 36, s. 12 (rozhovor Š. Baláka s A. Habovštiakom).

Krížová cesta kultúr. Štart do budúcnosti — spisovateľ a jazykovedec Anton Habovštiak. — Koridor, 28. 12. 1992, s. 6 (rozhovor P. Janíka s A. Habovštiakom aj o jazykových otázkach).

1993

Zo slovensko-slovanských lexikálnych vzťahov (so zreteľom na lingvistickú geografiu). 1. vyd. Bratislava, Veda 1993. 192 s.

Encyklopédia jazykovedy. Sprac. J. Mistrík s kolektívom autorov. 1. vyd. Bratislava, Obzor 1993. 520 s. (člen kolektívu autorov).

Ethnogenesis of the Slovaks from the Linguistic Aspect. — In: Ethnologia Slovaca et Slavica, *24—25*, 1992—1993. Red. J. Podolák. Bratislava, Univerzita Komenského 1993, s. 13—28, slov. res. s. 28—29.

J. M. Hurban a štúrovská slovenčina. — Slovenská reč, *58*, 1993, s. 223—228.

Jozef Miloslav Hurban, šíriteľ štúrovskej slovenčiny. — In: Slovo o slovenčine. Red. D. Haruštiak. Bratislava, Veda 1993, s. 17—25.

Jasenické nárečie. — In: Oravská Jasenica. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Dolný Kubín, P. Huba 1993, s. 91—96.

Jasenické chotárne názvy. — In: Oravská Jasenica. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Dolný Kubín, P. Huba 1993, s. 96—97.

Ukážky jasenického nárečia. — In: Oravská Jasenica. Vlastivedná monografia. Red. P. Huba. Dolný Kubín, P. Huba 1993, s. 97—100.

Theo H. Florin a jeho básnické dielo z jazykového aspektu. — In: Milan Kleň a kol.: Múdrosť srdca. Bratislava, Národné osvetové centrum, 1993 s. 138—152.

Quo vadis OLA alebo z problematiky Slovanského jazykového atlasu. — Literárny týždenník, *6*, 1993, č. 35, s. 3.

[Diskusný príspevok.] — In: Hlas Matice slovenskej. Metodicko-inštruktážny a informačný bulletin Matice slovenskej — členského ústredia v Martine. Č. 12. Red. C. Žuffa. Martin, Matica slovenská 1993, s. 23—24.

Slovackij atlas v kontexte slavianskich jazykov s lexičeskogo aspekta. — In: XI. medzinárodný zjazd slavistov. Zborník resumé. Red. S. Mislovičová et al. Bratislava, Veda 1993, s. 523—524.

Moje slovo o Slovensku. — Republika, 29. 10. 1993, s. 1 (týka sa slovenčiny).

Lexikálne prevzatia spred veľkomoravského obdobia. — Literárny týždenník, *6*, 1993, č. 3, s. 3.

Jazyk a nárečia. Nárečia štýlovo diferencované. — Národná osveta, *3*, 1993, č. 7, s. 24.

Reč nielen ľubozvučná. Niekoľko postrehov k otázke pôvodu slovenčiny. — Gama magazín, *3*, 1993, č. 10, s. 12—13.

Reč slovenská je krasota. Jeden z Oravy, druhý zo Spiša. — Spiš, Liptov, Orava, *1*, 1993, č. 1, s. 20.

Slovenské *hody* či *odpusty*. — Verbum, *4*, 1993, s. 40—44 (esej na základe diferenciácie pomenovaní v nárečiach).

Svätodušné sviatky — Turíce — Rusadle. — Katolícke noviny, *108 (144)*, 1993, č. 22, s. 11 (o pomenovaniach).

Tajná reč plátenníkov. — Gama magazín, *3*, 1993, č. 9, s. 54—55.

Jazyk našich predkov. 1. Od mena *Vavrek* ma ďeďina aj meno. — Biela Orava, *3*, 1993, č. 9, s. 6. — Tamže: 2. Maľi zme plaňicku reč (č. 10, s. 6). — 3. Keľo sa hodni ta voli? (č. 11, s. 6). — 4. Jako som sa vidavala (č. 13, s. 4). — 5. Jako zme poľe volaľi (č. 18, s. 6). — 6. Ako sa pltňičilo kedisi (č. 19, s. 6). — 7. Vo vojňe ľuďa nemaju svedomia (č. 20, s. 6). — 8. Co še stalo (č. 22, s. 6).

Kritika a etika. Stanovisko A. Habovštiaka k článku Š. Ondruša. — Republika, 14. 12. 1993, s. 8 (k článku Š. Ondruša Slovenské a slovanské slovo, Republika, 29. 11. 1993, s. 8, v ktorom sa Š. Ondruš kriticky vyslovuje k publikácii A. Habovštiaka Zo slovensko-slovanských lexikálnych vzťahov, Bratislava 1993).

Atlas predsa vyšiel. [Király, P. — Gregor, F.: Atlas slovenských nárečí v Maďarsku. Békešská Čaba 1993.] — In: Literárny týždenník, *6*, 1993, č. 47, s. 4 (ref.) — Ďalší autorov referát o tej istej publikácii: Jazykovedné dielo o slovenčine v Maďarsku. — In: Knižná revue, *3*, 1993, č. 10, s. 7.

Monografia o goralských nárečiach. [Dudášová-Krišššáková, J.: Goralské nárečia. (Odraz slovensko-poľských kontaktov na fonologickej rovine.) Bratislava 1993.] — In: Literárny týždenník, *6*, 1993, č. 51—52, s. 5 (ref.).

Dnes ponúkame jazykovedca a spisovateľa. — Extra Slovensko, *2*, 1993, č. 17, s. 8 (rozhovor Š. Baláka s A. Habovštiakom).

O mene *Katarína*, ako ho nepoznáme. — Gama magazín, *3*, 1993, č. 11, s. 103.

Sedemdesiatročné jubileum Richarda Schneka. — Slovenská reč, *58*, 1993, s. 103—105.

Redakčná činnosť

Obščeslavianskij lingvističeskij atlas. Serija lexiko-slovoobrazovateľnaja. Vypusk 1. Životnyj mir. Moskva, Nauka 1988 (člen red. rady).

Slavica Slovaca, *27*, 1992—*28*, 1993 (člen red. rady).

Zostavil *L. Dvonč*

vie, veľa tvorivej inšpirácie i pracovného elánu, aby mohol úspešne dovŕšiť svoj opus magnum — etymologický slovník slovenčiny.

Ad multos annos!

Ľ. Králik

Súpis prác prof. Šimona Ondruša za roky 1984—1993

Táto bibliografia jazykovedných prác prof. Šimona Ondruša nadväzuje na Súpis prác prof. Šimona Ondruša za roky 1974—1983 od L. Dvonča, ktorý vyšiel v časopise Slavica Slovaca, *19*, 1984, s. 275—280.

1984

Z lexiky Kyjevských listov: vъsǫdъ. — Slavica Slovaca, *19*, 1984, s. 36—42, rus. res. s. 42.

Zo slovensko-českej lexikálnej konfrontácie. — In: Studia Academica Slovaca. 13. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1984, s. 435—452.

Die mittelslowakische Palatalisierung der Velarlaute und ihre etymologische Indikation. — In: Recueil linguistique de Bratislava. 7. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1984, s. 51—58.

Prasłovanská fundácia slovenských slovies *zabudnúť*, *zapatrošiť*, *zašantročiť*, *zašmodrchať*. Venujem svetlej pamäti profesora Jána Stanislava k nedožitým osemdesiatinám. — Slavica Slovaca, *19*, 1984, s. 233—237, rus. res. s. 237.

Slovenská *sihoť* a maďarský *sziget*. — Slovenská reč, *49*, 1984, s. 321—328.

Slovensko *dežela*, slovaško *ďah* in madžarsko *vidék*. — Slavistična revija, *32*, 1984, s. 11—17, angl. res. s. 17.

Slovenský etymologický slovník. — In: Obsah a forma v slovnej zásobe. Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1984, s. 321—332.

Otvárať dvere i srdcia. — Nové slovo, *26*, 1984, č. 27, s. 16 (príl. Nedeľa, *3*, 1984, č. 27, s. 2) (informácia o lexikologickom slavistickom sympóziu, konanom v dňoch 21.—26. 5. 1984 v Moskve).

Deviaty slavistický kongres v Kyjeve 6.—14. 9. 1983 (jazykovedná časť). — Zápisník slovenského jazykovedca, *3*, 1984, č. 1, s. 14—17 (tézy prednášky konanej dňa 29. 11. 1983 v Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Bratislave).

XXI. letný seminár bulharského jazyka a kultúry. — Slavica Slovaca, *19*, 1984, s. 294 (správa o seminári konanom v dňoch 1.—31. 8. 1983 v Sofii).

Priekopník slovenskej jazykovedy. — Pravda, 12. 12. 1984, s. 5 (k nedožitým 80. narodeninám J. Stanislava).

Za profesorom Eugenom Paulinym. 13. 12. 1912—19. 5. 1983. — Slavica Slovaca, *19*, 1984, s. 76—78.

13. seminár Záhrebskej slavistickej školy. — Slavica Slovaca, *20*, 1985, s. 300—301 (správa o seminári konanom v dňoch 9.—28. 7. 1984 v Dubrovníku, Juhoslávia).

1986

Iz lexikata na Kievskite listove, II: vъrěsniti. — Palaeobulgarica/Starobălgaristika, *10*, 1986, č. 3, s. 49—53.

Semantičeskaja motivacija osnovnych terminov prava i torgovli u slavian i indojevropejcev. Prel. M. A. Osipovová. — In: Etimologija 1984. Red. O. N. Trubačov. Moskva, Nauka 1986, s. 176—181.

Genetične zveze slovenske besedne družine *res, resen, resnota, resnica, uresničiti*. — Slavistična revija, *34*, 1986, č. 1, s. 101—108.

Meno rieky *Hornád* je slovansko-slovenské. — Slovenská reč, *51*, 1986, s. 234—240.

[Diskusný príspevok.] — In: IX Meždunarodnyj sjezd slavistov. Kijev, senťabr 1983 g. Materialy diskussii. Jazykoznanije. Red. V. T. Kolomijcová et al. Kijev, Naukova dumka 1986, s. 31 (k referátom W. Mańczaka a W. Boryśa).

[Diskusný príspevok.] — In: IX Meždunarodnyj sjezd slavistov. Kijev, senťabr 1983 g. Materialy diskussii. Jazykoznanije. Red. V. T. Kolomijcová et al. Kijev, Naukova dumka 1985, s. 42 (k referátom V. K. Žuravleva a Ž. Ž. Varbotovej).

[Diskusný príspevok.] — In: IX Meždunarodnyj sjezd slavistov. Kijev, senťabr 1983 g. Materialy diskussii. Jazykoznanije. Red. V. T. Kolomijcová et al. Kijev, Naukova dumka 1986, s. 47 (k referátu H. Schustera-Šewca).

Večerka, R.: Staroslověnština. Praha 1984. — In: Slavica Slovaca, *21*, 1986, s. 84—85 (rec.).

Gregor, F.: Die alte ungarische und slowakische Bergbauterminologie mit ihren deutschen Bezügen. Budapest 1985. — In: Slavica Slovaca, *21*, 1986, s. 295—296 (rec.).

Sobáš a *svadba*. — Nové slovo, *28*, 1986, č. 2, s. 16. — Tamže: *More, Morava, murava* (č. 3, s. 16). — *Poltár* a *havránka* (č. 4, s. 16). — *Lasica, lisa* — *líška* a *vlk* (č. 5, s. 16). — *Ťarbavý* a *ťažkopádny* (č. 6, s. 16). — *Sihla* a *sihoť* (č. 8, s. 16). — *Malacky* a *Humenné* (č. 9, s. 16). — *Deregľa* a *driek* (č. 10, s. 16). — *Šantavý, šantiť, Šintava* (č,. 11, s. 16). — *Váh* a *Uh* (č. 13, s. 16). — *Deregľa, derela* a *šiflíky* (č. 14, s. 16). — *Váh, váha, vahan* (č. 15, s. 16). — *Vltava* a *Latorica* (č. 20, s. 16). — *Labe* a *Laborec* (č. 17, s. 16). — *Poprad* (č. 20, s. 16). — *Hornád* (č. 22, s. 16). — *Ozdín* (č. 24, s. 16). — *Chocholná* a *Kokava* (č. 25, s. 16). — *Nitra* (č. 26, s. 16). — *Čičmany, Kýčera, Kykula* (č. 27, s. 16). — *Balaton* a *Pleso* (č. 47, s. 16).— *Pleš* a *Piliš, Spiš* a *Sepeš* (č. 48, s. 16). — *Ťarchavá* a *tehotná* (č. 49, s. 16).

K vývinu spisovnej slovenčiny. Pri výročí jazykovedca prof. J. Ružičku. — Ľud, 28. 2. 1986, s. 6 (k 70. narodeninám J. Ružičku).

Za profesorom Arnoštom Lamprechtom. 19. 10. 1919—2. 5. 1985. — Slavica Slovaca, *21*, 1986, s. 78—81.

1987

Úvod do štúdia jazykov. 3. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1987. 344 s. (spoluautor J. Sabol).

Život v slove. — In: Stanislav, I.: Život v slove. Rozprávanie o profesorovi Jánovi Stanislavovi. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1987, záložka prebalu (z posudku publikácie I. Stanislava).

Predhovor. — In: Stanislav, J.: Staroslovienskyjazyk. 2. Morfológia. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1987, s. 5—6.

Slovkoncertná slovenčina. — Nové slovo, *29*, 1987, č. 46, s. 22.

1988

Morfonologická štruktúra protoindoeurópskych slov kontinuujúcich v praslovančine a slovenčine. Svetlej pamäti akad. Vladimira Georgieva. — Slavica Slovaca, *23*, 1988, s. 5—19, nem. res. s. 19.

Šimon Ondruš. — In: Súradnice času. Almanach Gymnázia v Levoči. Red. V. Osif et al. Levoča, Gymnázium v Levoči 1988, s. 45 (vlastný životopis Š. Ondruša).

Miroslavljevo jevandjelje. Kritické vydanie pripravili N. Radić a G. Jovanovićová. Beograd 1986. — In: Slavica Slovaca, *23*, 1988, s. 105—106 (ref.).

Vklinené mestečko? — Slovenská reč, *53*, 1988, s. 317—318. — Tamže: *Fakličky* (s. 319—320).

Jubileum nestora slovenskej jazykovedy. — Literárny týždenník, *1*, 1988, č. 4, s. 2 (k 80. narodeninám Ľ. Nováka). — Ďalší autorov článok pri tej istej príležitosti: Jubileum nestora. — Pravda, 19. 10. 1988, s. 5.

Profesor Josip Hamm. 1905—1986. — Slavica Slovaca, *23*, 1988, s. 90—91 (nekrológ).

Akademik Vladimír Georgiev. 1908—1986. — Slavica Slovaca, *23*, 1988, s. 91—92 (nekrológ).

Svetové fórum slavistov. — Nové slovo, *30*, 1988, č. 41, s. 22—23 (na okraj 10. medzinárodného zjazdu slavistov, konaného v dňoch 14.—22. 9. 1988 v Sofii).

1989

Počiatky literárnej kultúry na našom území. K incipientu novej výstavy Puškinovho pamätníka v Brodzanoch. — Literárny týždenník, *2*, 1989, č. 465, s. 3.

Počiatky literárnej kultúry na našom území. — Zápisník slovenského jazykovedca, *8*, 1989, č. 4, s. 18—20 (tézy prednášky konanej dňa 23. 10. 1989 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Prešove).

Jubileum slovakistu. K sedemdesiatke Konštantína Palkoviča. — Ľud, 11. 10. 1989, s. 4.

Konferencia k stému výročiu narodenia akademika F. Trávníčka. — Slavica Slovaca, *24*, 1989, s. 293—294 (správa o konferencii konanej 11. 10. 1988 v Brne).

1990

Rača, Vrača > *Brača, Vrakuňa* a *vrkoč*. — Slovenská reč, *55*, 1990, s. 26—34.

O etymológii názvov dedín *Sklabiná* a *Sklabiňa*. — Slovenská reč, *55*, 1990, s. 180—181.

Pochvala slovienskemu slovu. Vzácna výstava v Pálffyho paláci. — Pravda, 18. 3. 1990, s. 9. — Ďalší článok o tom istom podujatí: Sprístupňovanie vzácnych pamiatok. Staroslovienska literatúra v bratislavskom Pálffyho paláci. — Čas, 4. 4. 1990, s. 5.

Za profesorom Romanom Mrázkom. — Slovenská reč, *55*, 1990, s. 239.

1991

Severoslovanské *pačiti/bačiti* a južnoslovanské *paziti*. Svetlej pamäti prof. S. Ivančeva. — Slavica Slovaca, *26*, 1991, s. 221—223.

Ešte raz o pôvode názvu tatranskej rieky *Poprad*. (Akademikovi B. Vidoeskému na sedemdesiatku.) — Slovenská reč, *56*, 1991, s. 229—232.

Ešte raz o genéze moravizmu-panonizmu *vъsǫdъ*. — Slavia, *60*, 1991, s. 380—383.

Vianoce u Slovákov a Slovanov. — Slovenský denník, 23. 12. 1991, s. 5.

Matica slovenská veľkému slavistovi. — Slovenské národné noviny, *2 (6)*, 1991, č. 22, s. 5 (o F. Miklošičovi).

Pri šesťdesiatke profesora Pavla Šimu. — Slavica Slovaca, *26*, 1991, s. 82—83.

Za profesorom Jozefom Orlovským (20. 9. 1908—28. 7. 1990). — Slavica Slovaca, *26*, 1991, s. 249—250.

1992

Starosloviensky Otčenáš. — Katolícke noviny, *107 (143)*, 1992, č. 27, s. 9.

Nájde sa vydavateľ? Solúnski bratia Konštantín-Cyril a Metod v gréckej optike. — Koridor, 2. 7. 1992, s. 8.

Wjno mjrne pité zmocnuje mozgi. Každému, kto chce vedieť, akí múdri boli Slováci. [Historický slovník slovenského jazyka. 1. Red. M. Majtán. Bratislava 1992.] — In: Koridor, 20. 11. 1992, s. 6 (rec.).

Fašiangy u Slovákov a Slovanov. — Koridor, 5. 3. 1992, s. 7. — Tamže: *Obchod* a *trh* (14. 3., s. 3). — *Právo* — *zákon* — *súd* (21. 3., s. 3). — *Kňaz* — *knieža* — *kráľ* (28. 3., s. 3). — *Čech* a *bohém* (4. 4., s. 3). — *Slovák* — *Slovan* — *Slován* (11. 4., s. 3). — Veľká noc (18. 4., s. 3). — *Divadlo* a *scéna (25. 4., s. 3)*. — *Modra* (8. 5., s. 3). — Veselé dediny (13. 6., s. 3). — Slovenská *Blava* a chorvátska *Mlava* (27. 6., s. 3). — *Morava* — *Murava* — *Muráň* (4. 7., s. 3). — *Paprika* a *paradajka* (11. 7., s. 3). — *Vihorlat* — *Visla* — *Vitoša* (18. 7., s. 3). — *Brača* — *Vajnory* — *Rača* — *Vrakuňa* (25. 7., s. 3). — *Trnavská Modranka* a *Parna* (1. 8., s. 3) — *Gemer* (8. 8., s. 3). — *Chorváti* a *Srbi (15. 8., s. 3)*. — *Župa* — *kraj* — *okres* — *obec* (20. 8., s. 7). — *Župan* a *špán* (22. 8., s. 3). — *Nitra* (4. 9., s. 6). — *Uňatín* (12. 9., s. 6). — *Šintava* (19. 9., s. 6). — *Tornaľa* je slovenská, nie maďarská (26. 9., s. 6).

Eugen Pauliny 13. 12. 1912—19. 5. 1983. Veľmož slovenskej jazykovedy. — Koridor, 12. 12. 1992, s. 6 (spomienkový článok).

Pri jubileu Ábela Kráľa. — Koridor, 21. 8. 1992, s. 7 (k 60. narodeninám Á. Kráľa).

1993

Slovanské filológie. Porovnávacia jazykoveda a porovnávacia literárna veda. — In: Slavistika na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Red. T. Štefanovičová. Bratislava, Stimul — Centrum informatiky a vzdelávania 1993, s. 2—3.

Oblasť — región — župa. Župan znie lepšie ako *regionál* či *regionalista*. — Republika, 31. 5. 1993, s. 8—9.

Nech je podľa Duraya a Štúrovo bude Koko... — Slovenský národ, *4*, 1993, č. 4, s. 10.

Pôvodné slovenské meno Spišskej Novej Vsi. — Republika, 7. 12. 1993, s. 6

Pôvod mena *Gorazd*. Prvý výklad v slavistike — doteraz pátrali v nemčine. — Republika, 27. 7. 1993, s. 5.

Svorad a *Gorazd*. Nad pôvodom dvoch mien. — Republika, 21. 8. 1993, s. 10.

Záujem amatérsky, ale nie vedecký. — Koridor, 6. 1. 1993, s. 6 (reakcia na čl. I. Gáala História kontra jazykoveda?, tamže).

Pôvod mena obce Unín. — Naše Záhorie, 1993, s. 9—12.

Encyklopédia jazykovedy. Dielo vyše šesťdesiatich slovenských a českých lingvistov. [Encyklopédia jazykovedy. Zost. J. Mistrík s kolektívom autorov. Bratislava 1993.] — In: Republika, 16. 10. 1993, s. 10 (ref.).

Slovenská reč v Maďarsku. Dielo maďarských slavistov. [Király, P. — Gregor, F.: Atlas slovenských nárečí v Maďarsku. Békešská Čaba 1993.] — In: Republika, 9. 11. 1993, s. 8 (ref.).

Slovenské a slovanské slovo. — Republika, 23. 11. 1993, s. 8 (na okraj jazykovedných publikácií pripravených k 11. medzinárodnému zjazdu slavistov v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV).

Novozámocký rabín — vzácny jazykovedec. Kleinov etymologický slovník angličtiny. — Republika, 10. 8. 1993, s. 8.

Redakčná činnosť

Slavia, 53, 1984—*62*, 1993 (člen red. rady).

Život a dielo Metoda, prvoučiteľa národa slovienskeho. 1. vyd. Bratislava, Tatran 1985 (zostavovateľ).

Slavica Slovaca, *21*, 1986 (člen red. rady pre jazykovednú časť).

Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 37. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1990. 168 s. (predseda red. rady).

Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 38. 1988. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1990 (predseda red. rady).

Zostavil *L. Dvonč*

Životné jubileum Marty Patákovej

Pri gratulácii k druhému okrúhlemu životnému jubileu doc. PhDr. Marty Patákovej, CSc., nedá nám nespomenúť, že v pohnutých časoch delimitácie Pedagogickej fakulty UK v Bratislave so sídlom v Trnave sa v r. 1984 akosi pozabudlo na jej prvé životné jubileum — päťdesiatku.

S Trnavou ako so svojím rodiskom (narodila sa 9. 10. 1934), stálym bydliskom a 23 rokov aj pracoviskom je jubilantka bytostne spätá. A takisto aj s povolaním pedagóga. Po štúdiách na Fakulte spoločenských vied Vysokej školy pedagogickej v Bratislave, kde v r. 1954—1959 študovala slovenský jazyk, učila istý čas na základnej škole. Keď v r. 1961 nastúpila ako mladá asistentka na katedru slovenského jazyka a literatúry Pedagogického inštitútu v Trnave, bola s učiteľ-

ským povolaním dôverne oboznámená. V rokoch 1964—1984 bola pracovníčkou katedry slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty UK v Trnave (odborná asistentka, docentka). Akademický titul PhDr. získala v r. 1970, vedeckú hodnosť kandidátky filologických vied v r. 1975, za docentku sa habilitovala v r. 1980. Okrem učiteľskej a vedeckovýskumnej činnosti stačila doc. M. Patáková zodpovedne plniť funkciu zástupkyne vedúceho katedry (1975—1977), prodekanky pre výchovno-vzdelávaciu činnosť (1976—1979) i vedúcej katedry (1977—1984). V r. 1984—1990 bola vedúcou katedry slovenského jazyka Pedagogickej fakulty v Nitre, od r. 1990 je členkou katedry, v súčasnosti už Vysokej školy pedagogickej v Nitre.

Jubilantka v časovom rozpätí 40 rokov prekonala začiatočnícke strasti začínajúcej učiteľky, pôsobila ako asistentka, odborná asistentka a docentka, bola vedúcou katedry i prodekankou. Pracovitosť, vytrvalosť, zodpovednosť, priamosť a kritická náročnosť k sebe, kolegom a k študentom, to sú výrazné vlastnosti jubilantky, ktoré po celé roky poznamenávali kvalitu jej práce. Tá sa — až na ostatné roky — rozvetvovala do troch okruhov: pedagogická činnosť, vedeckovýskumná činnosť a organizačná činnosť. V popredí záujmu Marty Patákovej vždy bola a zostáva práca vysokoškolského pedagóga. Tu sa zameriavala predovšetkým na oblasť slovenskej syntaxe a štylistiky. Takto je orientovaná aj jej vedeckovýskumná a publikačná činnosť.

Jej knižné publikácie *Štylizačné cvičenia* (1964), *Diktáty a pravopisné cvičenia* (1966, 1967, 1971, 1981, 1985), *Pravopisný výcvik* (1979, 1987), *Ako rozoberať vety* (1969, 1977, 1982) a *Slohové rozbory v ukážkach* (1975) sa doteraz používajú ako príručky na vyučovanie slovenského jazyka v základných a stredných školách. Knižka *Cvičenia zo štylistiky* (1974, 1978, 1990) je určená vysokoškolským študentom podobne ako skriptum *Slovenský jazyk pre štúdium učiteľstva 1. stupňa základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským*. Siedma knižná publikácia s názvom *Kompozičná variabilnosť prózy* (1990) je monografiou, ktorá systematizuje výsledky skúmania jazyka a kompozičných postupov prózy J. Cígera Hronského. Románová tvorba J. Cígera Hronského, ktorá v minulom období nebola prístupná, je popri iných tematických okruhoch jubilantke najbližšia. O tom svedčí nielen rad štúdií v časopise Slovenská reč, ale aj témy kvalifikačných prác M. Patákovej: *Expresivita výrazu v Hronského próze* (1970), *Subjektivizácia výrazu a textovej výstavby v románovej tvorbe J. C. Hronského* (1974), *Kompozičná variabilnosť Hronského prózy* (1979).

Reťazec štúdií a článkov Marty Patákovej mohol byť bohatší, no organizačné a administratívne práce jej odobrali veľa síl, zdravia, boli fyzicky a časovo nesmierne náročné. Napriek tomu bola aj členkou viacerých redakčných rád zborníkov v Trnave aj v Nitre, členkou autorského kolektívu *Encyklopédie jazykovedy* (1993).

Už z tohto stručného a zaiste neúplného pohľadu na pedagogickú a vedecko-výskumnú činnosť našej jubilantky vyplýva, že žije činorodým životom, že v oblasti štylistiky, ktorej sa upísala, patrí medzi tých pedagógov, ktorí sa vedeli a vedia rozdávať. Mnoho učiteľov, absolventov trnavskej a nitrianskej pedagogickej fakulty (a k nim patrím aj aj), ktorí dnes stoja za katedrami základných, stredných či vysokých škôl, musí pri spomienke na životné jubileum M. Patákovej priznať, že príkladne a svedomito dokázala formovať profil budúceho učiteľa slovenčiny. Prednášala a viedla semináre najmä zo štylistiky súčasného slovenského spisovného jazyka, v požiadavách na vedomosti adeptov učiteľstva slovenčiny bola neústupčivá a nekompromisne spravodlivá.

Rovnako zodpovedne a hlboko ľudsky vedela chápať problémy svojich spolupracovníkov, vždy bola ochotná podať pomocnú ruku každému, kto ju potreboval.

Milej kolegyni doc. Marte Patákovej pri príležitosti životného jubilea želáme veľa zdravia, mnoho tvorivých síl, potrebných do ďalšej činmi naplnenej práce, aby naďalej mohla kráčať životom s úsmevom a tešiť sa z jeho plodov.

L. Navrátil

Súpis prác doc. Marty Patákovej za roky 1963—1993

Bibliografia prác M. Patákovej je usporiadaná chronologicky a ďalej v rámci jednotlivých rokov podľa druhu príspevkov: najprv sa v príslušnom roku uvádzajú knižné práce a vedecké štúdie v odborných jazykovedných a iných odborných časopisoch a zborníkoch, za nimi (menším typom písma, petitom) menšie články, drobnosti, referáty, správy. Príspevky v časopisoch, ktoré vychádzajú počas školského roku, sa zaraďujú podľa toho, na aký kalendárny rok pripadá príslušné číslo časopisu.

1963

Niekoľko poznámok k učivu o prísudku. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *9*, 1962/1963, s. 279—281.

Nezanedbávajme učivo o nezhodnom prívlastku na ZDŠ. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *9*, 1962/1963, s. 152—154.

1964

Zbierka štylizačných cvičení k učebnej látke zo slovenského jazyka v ročníkoch 6—9 ZDŠ. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1964. 142 s. (spoluautorka V. Betáková).

1965

Český jazyk a literatura, *14*, 1963/1964. — In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, *11*, 1964/1965, s. 158—159 (ref. o príspevkoch s jazykovou problematikou).

Konferencia o metodike vyučovania slovenského jazyka. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *11*, 1964/1965, s. 287—288 (správa o konferencii konanej v dňoch 11.—12. 2. 1965 v Domove vedeckých pracovníkov SAV v Smoleniciach).

1966

Diktáty a pravopisné cvičenia pre 6.—9. ročník ZDŠ. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1966. 302 s. — 2. vyd. 1967. — Diktáty a pravopisné cvičenia. 3., dopl. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971. 222 s. (spoluautorka A. Rýzková).

1967

Poznámky k otázkam vyučovania skladby. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *13*, 1966/1967, s. 118—120.

1968

Je neurčitok jeden z problémov vyučovania skladby? — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *14*, 1967/1968, s. 303—305.

Úlohy žiakom, pomôcka učiteľom. [Oravec, J. — Janek, J.: Cvičenia a úlohy k učebnici Slovenský jazyk pre 8. ročník ZDŠ. Bratislava 1967.] — In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, *14*, 1967/1968, č. 5, 3. s. obálky (ref.).

1969

Ako rozoberať vety. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1969. 154 s. — 2., preprac. vyd. 1977. 174 s. — 3. vyd. 1982. 184 s. — 4. vyd. 1987, 194 s. — 5., dopl. vyd. 1987. 202 s.

O jednom spôsobe určovania vedľajších viet. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *15*, 1968/1969, s. 170—174.

Podstatné meno ako výrazový prostriedok J. C. Hronského. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *16*, 1969/1970, s. 104—109.

Dielo o kompozícii jazykového prejavu. [Mistrík, J.: Kompozícia jazykového prejavu. Bratislava 1968.] — In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, *16*, 1969/1970, s. 32, 3. s. obálky (ref.).

1970

Estetická sila slovesa u Hronského. — Slovenská reč, *35*, 1970, s. 74—79.

Jedna z podôb expresívnosti u Hronského. — Slovenská reč, *35*, 1970, s. 357—364.

Významný príspevok k teórii štylistiky. [Mistrík, J.: Štylistika slovenského jazyka. Bratislava 1970.] — In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, *17*, 1970/1971, s. 30—32 (ref.).

1971

K otázke prehovoru. — In: Universitas Comeniana. Facultas Paedagogica Tyrnaviensis. Spoločenské vedy. Philologia. 2. Štúdie z literárnej vedy, jazykovedy a teórie vyučovania. Red. L. Horečný. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971, s. 187—200, rus. res. s. 200—201, nem. res. s. 201.

Funkcia prirovnania v umeleckom texte. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *18*, 1971/1972, s. 14—17.

1972

Hovorená podoba slovenčiny v Trnave. — In: Hovorená podoba spisovnej slovenčiny. Red. J. Horecký. Bratislava, Združenie slovenských jazykovedcov pri SAV 1972, s. 303—312.

Prítomnosť autorského subjektu v Hronského próze. — Slovenská reč, *37*, 1972, s. 17—26.

[Diskusný príspevok.] — In: Hovorená podoba spisovnej slovenčiny. Red. J. Horecký. Bratislava, Združenie slovenských jazykovedcov pri SAV 1972, s. 336.

Štýlové kvality Jašíkovej prózy. [Findra, J.: Rozbor štýlu prózy. Bratislava 1971.] — In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, *18*, 1971/1972, s. 220—222 (ref.).

1974

Cvičenia zo štylistiky. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1974. 268 s. — 2. vyd. 1978. 272 s. — 3. vyd. 1990. 264 s. (spoluautor J. Findra).

Ref.: Tvrdoň, E.: Slovenská reč, *44*, 1979, s. 375—376.

1975

Slohový rozbor v ukážkach. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1975. 186 s.

Kompozičná variabilnosť dialógu v Hronského próze. — Slovenská reč, *40*, 1975, s. 283—290.

1978

Atypické funkcie priamej reči v umeleckej próze. — Slovenská reč, *43*, 1978, s. 342—351.

1979

Pravopisný výcvik v 5.—8. ročníku základnej školy. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 272 s. — 2. vyd. 1981. 280 s. — 3. vyd.

1985. — 4. vyd. 1986. 276 s. — 5. vyd. 1988. 280 s. (spoluautorka A. Rýzková).

O spôsoboch uvádzania vnútornej reči postáv. — Slovenská reč, *44*, 1979, s. 270—277.

1981

Uvádzacia reč a jej funkcia. — Slovenská reč, *46*, 1981, s. 196—206.

„...vyslovili by sme sa umelecky, keby sme to ovládali...". — Kultúra slova, *15*, 1981, s. 381.

1982

Frekvencia a funkcia parentézy v novinárskych žánroch. — In: Jazyk a štýl publicistiky. Red. J. Mistrík. Bratislava, Ústredný výbor Slovenského zväzu novinárov 1982, s. 99—103.

1984

Práca s textom umeleckej prózy. — In: Universitas Comeniana. Philologia. 2. 1982. Red. D. Kollár et al. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984, s. 133—146, rus. a nem. res. s. 146.

1985

Les fonctions et les formes atypiques du discours direct. — In: Recueil linguistiqe de Bratislava. 8. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1985, s. 204—209.

Opakovanie výrazu v dialógu umeleckej prózy. — Slovenská reč, *50*, 1985, s. 18—28.

1986

Slohové útvary a metodika textu. — In: Zborník prednášok z letného kurzu slovenského jazyka a literatúry pre poslucháčov zo zahraničia. Učebné texty. 3. Red. B. Švihranová. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1986, s. 124—145.

1987

Slovenský jazyk pre štúdium učiteľstva 1. stupňa základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským. 1. vyd. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1987. 176 s. (spoluautori O. Hábovčík, K. Habovštiaková, J. Holčík, E. Krošláková, J. Vaňko).

Expresivita v členení textu. — In: Jazyk a text. Red. M. Soták. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1987, s. 151—168, rus. res. s. 169, fr. res. s. 169—170, angl. res. s. 170.

Poetizačná a kontaktová funkcia opakovania v autorskej reči. — Slovenská reč, *52*, 1987, s. 321—334.

1989

Anafora v štruktúre umeleckej prózy. — In: Textika a štylistika. Red. J. Mistrík. Bratislava, Univerzita Komenského 1989, s. 43—48.

1990

Kompozičná variabilnosť prózy. Kompozičné postupy v tvorbe J. C. Hronského. Monografie Pedagogickej fakulty v Nitre. Spoločenské vedy 2/1990. 210 s.

1993

Encyklopédia jazykovedy. Sprac. J. Mistrík s kolektívom autorov. 1. vyd. Bratislava, Obzor 1993. 520 s. (členka kolektívu autorov).

Frazémy v bežne hovorených prejavoch. — In: Frazeológia vo vzdelávaní, vede a kultúre. Phraseology in Education, Science and Culture. Red. E. Krošláková. Nitra, Vysoká škola pedagogická v Nitre, Fakulta humanitných vied 1993, s. 308—313.

Redakčná činnosť

Jazyk a text. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1987. 288 s. (členka red. kolektívu).

Universitas Comeniana. Philologia. 4. 1984. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1987. 192 s. (členka red. rady).

Zostavil *L. Dvonč*

Vedecká konferencia o texte a kontexte

V dňoch 18.—19. novembra 1993 sa na pôde katedry slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity Pavla Jozefa Šafárika konala vedecká konferencia o texte a kontexte, na ktorej vystúpilo 36 popredných odborníkov zo slovenských a zahraničných vedeckých a vysokoškolských pracovísk. Základnou tematikou rokovania boli textologické otázky, hlbšie poznávanie zákonitostí textu a porovnávanie metód jeho výskumu. Okrem nových pohľadov na text sa konferencia zaoberala problematikou kontextu, kotextu, juristického a dyadického textu, analýzou biblických a liturgických žánrov, ako aj problematikou epištolárnych textov a možností počítačovej analýzy textu. Stotožňujeme sa so slova-

mi F. R u š č á k a, ktorý konferenciu otváral, že rovnako ako text, aj táto konferencia mala charakter premiéry.

Termínmi text, kontext a kotext, ich definíciami a rôznymi prístupmi k ich výkladu sa zaoberal J. H o r e c k ý. Z hľadiska teórie výpovedných aktov vymedzuje text ako štruktúrovaný sled výpovedných aktov, pričom štruktúrovanosť predpokladá istú architektoniku, ktorá sa chápe ako rozmiestnenie jednotlivých výpovedných aktov na vhodnom mieste. V tomto zmysle chápe i kontext ako to, čo je popri texte, na čo text „odkazuje". Zaujalo hlavne vymedzenie kotextu ako spolujestvujúceho textu, ktoré vnesie nový pohľad aj na teóriu prototextu a metatextu. — E. B a j z í k o v á v príspevku *Od vety k textu* sa zamerala na vzťah medzi vetou a textom ako medzi dvoma najvyššími jednotkami v dvoch rovinách jazykového systému, skúmajúc koordinatívne spojenie ako prechodný jav medzi vetnou a textovou syntaxou. Realizovanie koordinatívneho vzťahu súvetne alebo textovo odlišuje autorka len intonačne a pri porovnaní odlišností medzi súvetným a textovým koordinatívnym spojením za najspoľahlivejšie kritérium považuje interpunkčnú oddelenosť/neoddelenosť a uspokojivo/neuspokojivo ukončenú melódiu týchto spojení. — K. B u z á s s y o v á v príspevku *Aspekty vzťahu slovotvorby a textu* ukázala, že slovotvorne motivované slová sú schopné vo výraznej miere prispievať ku konštitutívnym vlastnostiam textu a spĺňajú v texte aj iné funkcie. Pri skúmaní vzťahu slovotvorby a textu venovala pozornosť nielen fungovaniu už jestvujúcich a známych odvodených slov v texte, ale aj systémovo dotváraným potenciálnym slovám a okazionalizmom, vznikajúcim pri generovaní textu. — Rovine slovotvorby a textu venovala pozornosť M. N á b ě l k o v á témou *Desubstantívne adjektívum a text*, v ktorej predstavuje desubstantívne adjektívum ako špecifický typ odvodeného slova s textotvornými funkciami a na druhej strane i úlohu textu pri utváraní slova a formovaní jeho sémantiky. Pohľad na desubstantívne adjektívum cez prizmu jeho textového fungovania ukazuje na veľkú plastickosť jeho kontextového zapájania, ako aj produktívnosť adjektívnej procesuálnej slovotvorby.

V. B e n k o v príspevku *Počítačové korpusy a analýza textu* predstavuje textové korpusy, používané v rôznych oblastiach jazykového výskumu. Autor informoval o nástrojoch na analýzu týchto korpusov, o možnostiach lingvistickej analýzy textov pomocou rozličných programov. — V oblasti analýxy textu pomocou počítačovej techniky sa pohybuje aj príspevok M. Š i m k o v e j *Možnosti využitia programu WordCruncher pri analýze textu* (*na báze Sládkovičovej a Kraskovej poézie a ľudových rozprávok*), v ktorom predstavila americký program do určitej miery prispôsobený slovenčine ako jeden z možných nástrojov na spracovanie a analýzu textu.

J. P l u c i e n n i k v referáte *O presupozycjach retorycznych w badaniach literackich* vymenoval niektoré dôvody, prečo sa literárna teória zaoberá problé-

mom presupozície, ktorá signalizuje vzťahy medzi textami a architextami. Autor uvažuje o možnosti používania termínu „rétorická presupozícia" a nesúhlasí s tým, že v skutočnosti pôsobí podľa tej istej schémy ako pragmatická presupozícia. — G. Baniševová v príspevku *Text a problémy extralingvistického potenciálu textu* sa zaoberá problémom lexém, ktoré v jazyku žijú, ale slovníky ich ešte nefixujú, a tak spôsobujú problémy pri prekladoch učiteľom i žiakom, ktorí tento jazyk študujú.

J. Mistrík v prednáške *Juristické texty* naznačil, že vznikanie nových žánrov a nových textov je v procese komunikácie prirodzený jav. Svoju pozornosť zameral na právny štýl, ktorému sa v odbornej literatúre nevenovala takmer žiadna pozornosť; zaraďuje ho medzi objektívne štýly spisovnej slovenčiny. Juristické texty člení podľa funkcií na legislatívne texty, notárske písomnosti a forenzné reči. — V príspevku *Dyadický text* sa O. Škvareninová pokúsila naznačiť jeho základné znaky ako „textu sui generis", napr. vizuálne, fonetické, temporálne, haptické, osobnosť odosielateľa a prijímateľa, asociácie človeka. — Príspevok J. Nižníkovej *Situačná a kontextová podmienenosť komunikačnej funkcie v tzv. rozkazovacích vetách* dokazuje, že o situačnej či kontextovej podmienenosti významu možno hovoriť nielen na lexikálnej, ale aj na syntaktickej rovine. Autorka na príkladoch dokladá, že situácia/kontext už nie sú iba vonkajšími kulisami komunikačného aktu, ale sú jedným zo základných prostriedkov, slúžiacich pre adresáta ako kód na dešifrovanie významu výpovede. — J. Jacko v príspevku *Slovenské miestne názvy v publicistickom texte* upozorňuje na častý odklon autorov publicistických textov od normy a kodifikácie pri používaní slovenských miestnych názvov. Dokladá to mnohými príkladmi z publicistických textov a upozorňuje na prenikanie genitívnej prípony *-ov* pri pomnožných miestnych názvoch mužského rodu. — M. Sedláková v príspevku *Kontextové rozmery historického textu* (Soľnobanská mestská kniha z r. 1819—1841) na pozadí spoločensko-historického a jazykového kontextu skúma podiel autorského kontextu na formovaní kultúrneho jazyka v predspisovnom období. — V príspevku *Reč prešovských vysokoškolákov* D. Slančová a J. Chabaľová robia sondu do reči prešovských vysokoškolákov. Snažia sa o odhalenie textových zákonitostí výstavby týchto komunikátov a ich kontextových súvislostí. — J. Kesselová (*Kontext v dialogickom texte detí mladšieho školského veku*) hľadá odpoveď na otázku, či komunikát, v ktorom nie je dodržaná jednota subjektu podávateľa, je jediným textom, alebo skôr komplexom textov. Špecifikuje komponenty, vytvárajúce kontext dialogickej komunikácie a poukazuje na vplyv kontextu na jazykovú stránku dialogického textu (so zameraním na elipsu slovesa). — *Výzva a otázka v kontextu školního dialogu* je témou J. Svobodovej, v ktorej na vzorkách školských dialógov hodnotí a kategorizuje výzvy a otázky v školskej komunikácii, resp. v dialógu učiteľ — žiak.

J. H o r e c k ý (*Text, kontext a kotext liturgických modlitieb*) analyzuje liturgické texty z hľadiska ich výpovednej štruktúry. Autor chápe text ako sled výpovedných aktov a v tomto zmysle i rímskokatolícku omšovú liturgiu chápe ako text, v ktorom sa jednotlivé modlitby dajú charakterizovať ako osobitné výpovedné akty ďalej analyzovateľné, zložené z ďalších výpovedných aktov. — F. R u š č á k (*Zvesť o Kristovom narodení v evanjeliách ako žáner a text*) vypĺňa doterajšiu absenciu analýz biblických textov. Pozornosť zameriava na hlavné kresťanské dielo Bibliu s osobitným zreteľom na texty o Kristovom narodení v biblickej literatúre označovanej ako evanjeliá, resp. evanjeliá podľa Matúša, Marka a Lukáša. Autor ich radí do systému náboženského štýlu a do skupiny katechetických žánrov. Hodnotí ich ako kompatibilné textové jednotky v rovine obsahu, no diferencované špecifickými kompozičnými i jazykovými postupmi na povrchovej rovine. — Charakter prehľadu, podávajúceho výpočet gréckokatolíckych liturgických titulov a modlitebných knižiek vydaných v r. 1985—1990, má príspevok J. K r a j ň á k a *Liturgické príručky pre slovenských gréckokatolíkov z rokov 1985 až 1990.* — V priestore epištolárnych textov sa v príspevku *Dopis jako text, metatext a kontext* pohybovali úvahy J. H o f f m a n o v e j, osvetľujúce postavenie listu ako typu textu v spoločenskej a súkromnej komunikácii. Na korešpondencii Jana Nerudu a Anny Holinovej ilustruje vzťahy medzi epištolárnymi textami, kontextami i metatextami.

J. S a b o l v štúdii *Textové a metatextové variácie* na základe vzťahu jednotlivého a všeobecného (variantného a invariantného) analyzuje paralelné zvukové, syntaktické a textové jednotky z diferencovaných úrovní tohto vzťahu. Osobitne si všíma reláciu textu a metatextu (textu „hovoriaceho" o texte) a jej osobitné vyznenie v štruktúre umeleckého diela (všeobecne, ale aj konkrétne v Rakúsovej próze Temporálne poznámky). Autor zároveň — na širšom teoretickom pozadí — uvažuje o možných presunoch výrazových vlastností z diferencovaných štýlových oblastí vyvolaných funkciou estetickej informácie v texte. — V. Ž e m b e r o v á a J. F u r d í k v príspevku *Žáner a text — balada v umeleckom texte* (v dvoch prózach Jána Johanidesa) sa zamýšľajú nad rozporom medzi autorským pomenovaním žánru istého umeleckého textu a podstatou žánru, ktorý sa v teórii týmto termínom označuje. V Johanidesovej Balade o vkladnej knižke a Najsmutnejšej oravskej balade skúmajú „konkrétny vnútrotextový dôsledok označenej žánrovej „transakcie" v morfológii prózy, vo vnútornej organizácii textu a v jeho jazykovo-štylistickom priestore" a zisťujú, že autor podriadil morfológiu textu, iniciované subsystémy a ich poetiku v celku jeho sémantike. — O osobitnom postavení textu lyrickej básne, nachádzajúc rozpor v spojení „text básne", „básnický text", uvažuje J. B r i š k á r v príspevku *O kontradikcii a tautológii básnického textu.* — J. R u s n á k (*O konštruovaní vzťahu témy a lexémy v štruktúre lexiky básnických textov slovenského klasicizmu*) na rozbore troch básnických zbierok (Poezií

B. Tablica, Tatranskej múzy s lýrou slovanskou P. J. Šafárika a Slávy dcéry J. Kollára) demonštruje schopnosť exaktných štatistických metód „vypovedať o kvantifikovateľných a do istej miery aj o axiologických súradniciach hodnotenia lexiky básnického textu". — *O spoločenskom kontexte a probléme aktualizácie v literárnoestetických prácach P. J. Šafárika* uvažuje P. K á š a. Charakterizuje literárnoestetické názory P. J. Šafárika, prezentované v jeho dvoch prácach — Provolání k Slovanům a Počátkové českého básnictví obzvláště prozodie. — L. Š i m o n (*Intertextualita lyriky*) podal rôzne pohľady na intertextualitu a na možnosti jej výskumu. Intertextualitu chápe ako „jeden z aspektov analyzovaného literárneho textu, ktorý je autonómny" a predstavuje prípady literárneho textu s nulovou, úplnou a absolútnou intertextualitou. — S. R a k ú s v príspevku *Tematickosť a problémovosť sujetového textu* hovorí, že sujetová literatúra využíva problémovosť ako prostriedok na zvýrazňovanie tých hodnôt, ktoré sú svojou tematickou primeranosťou bez problémovej konfrontácie neviditeľné. Prostredníctvom pojmov tematickosť a problémovosť, ich invariantných čŕt (primeranosť a neprimeranosť), ale aj prostredníctvom výrazovej „dvojdomovosti" slova *problém* porovnáva látkovú a tematickú skutočnosť na základe spoločnej alebo podobnej terminologickej platformy. — Z. S t a n i s l a v o v á (*Textúra postmodernistickej prózy*) dokazuje, že postmodernizmus je faktom aj v detskej slovenskej literatúre. Dokumentuje to na analýze debutu mladého slovenského prozaika a publicistu Václava Pankovčína Mamut v chladničke, v ktorom autor využíva umelecké postupy korešpondujúce s estetickým pluralizmom postmoderny (hlavne literárnu štylizáciu a intertextuálnu interferenčnosť). — Príspevok O. S a b o l o v e j *Kompozičná štruktúra textu slovenskej romantickej prózy* je sondou do prózy J. M. Hurbana Olejkár a hľadaním niektorých súvislostí tohto textu s prózou J. Kalinčiaka Púť lásky. Autorka ukázala, že spoločným princípom próz je motivistický, farebný a kontrastný princíp. — M. B i l ý v príspevku *Kontext vojny ako primárny stimul prozaických textov Leopolda Lalohu* analyzuje zbierku L. Friedmana-Lalohu Posledná vec. — B. Š i m o n o v á predstavuje *Reprodukčno-adaptačné postupy v rozprávkovej tvorbe Márie Ďuríčkovej a Ondreja Sliackeho* pri práci s textami z ľudovej slovesnosti. — V. G a r j a n s k i v príspevku *Fenomén túžby ako štruktúrny element v novele Sluha Bartolomej a jeho právo* aplikuje Freudovu schému na štruktúru príbehu v novele I. Cankara a analyzuje problém túžby v súvislosti so sujetom textu, subjektom, hľadiskom a kódom. — J. R a č o k v príspevku *Z mimojazykových kontextov Lukáčovej korešpondencie* na korešpondencii medzi E. B. Lukáčom a V. Royom, Š. Krčmérym a M. Bakošom zisťuje, že nielen autor tvorí text, ale i text tvorí autora, čo v širších súvislostiach platí aj vo vzťahu autor — kontext. — Na význam priestoru v štruktúre textov M. Urbana Staroba a F. O'Connorovej Postupujúci chlad poukazuje X. Č i n č u r o v á v *Príspevku k analýze umeleckého textu*.

Literárny text v didaktickom kontexte je objektom skúmania M. G e r m u š k o v e j (*Literárny text v kontexte literárneho vzdelávania učiteľov*). Upozorňuje na problémy súčasnej školskej literárnej komunikácie, asymetriu medzi preferovaním poznatkovosti a nedostatkom zážitkovosti a estetickosti. Autorka na základe vlastného skúmania zostavuje učiteľskú i žiacku recepčnú typológiu v oblasti práce s literárnym textom a podáva cenné návrhy na skvalitnenie školskej literárnej komunikácie. — K. V r l í k o v á v príspevku *Text v súčasnej škole* predstavuje text ako základný prostriedok komunikačne orientovanej koncepcie jazykovej výchovy v školách, prekonávajúci hranice medzi predpísaným učivom v jazykovej, slohovej a literárnej zložke predmetu, a upozorňuje na viacaspektový prístup pri práci s textom.

Konferencia bola značným vedeckým prínosom v ďalšom poznávaní takého vzrušujúceho fenoménu, akým text nesporne je. Za to patrí jej organizátorom zaslúžené poďakovanie. V najbližšom období vydá katedra slovenského jazyka a literatúry PdF v Prešove zborník, v ktorom budú uverejnené všetky konferenčné príspevky a diskusné komunikáty.

M. Imrichová

ROZLIČNOSTI

Prídavné mená legálny, ilegálny, nelegálny a ich ekvivalenty. — V Slovníku slovenského jazyka (SSJ) II (1960, s. 26) sa zaznamenáva heslo *legálny* s týmto výkladom: zákonom oprávnený, zodpovedajúci zákonu, zákonitý, na zákone sa zakladajúci, pričom ako opozitum sa zaznamenáva prídavné meno *ilegálny*. Uvádzajú sa tieto príklady: *legálna tlač, legálna činnosť, legálna vláda, legálny boj*. V hesle sa zaznamenáva aj príslovka *legálne* a podstatné meno *legálnosť*. Všimnime si bližšie vzájomný vzťah slov *legálny, ilegálny, zákonitý a zákonný*, ktoré sa tu spomínajú.

Prídavné meno *ilegálny* sa v tom istom slovníku (SSJ, 1959, s. 592) vysvetľuje takto: 1. skrývaný pred zákonom (z politických dôvodov): *ilegálny časopis, ilegálny pracovník, ilegálna činnosť, ilegálne hnutie*, 2. nezákonný, protizákonný: *ilegálny prechod hraníc*. Prihniezdovaná je aj príslovka *ilegálne* a podstatné meno *ilegálnosť*.

Pri slove *zákonitý* je v SSJ V (1965, s. 458) výklad „zodpovedajúci zákonu, ktorý je v súlade so zákonom": *z. jav, z. vzťah, z. vývoj, z-á spojitosť, z-é súvislosti*. Je tu aj príslovka *zákonite* a podstatné meno *zákonitosť*.

Najpodrobnejšie je spracované prídavné meno *zákonný*. Podľa SSJ V (1965, s. 458) má päť významov: 1. týkajúci sa zákona, súvisiaci so zákonom: *z. článok* v uhorskom práve časť zákona; *z-é pramene*; 2. majúci platnosť zákona, zákonom predpísaný, nariadený: *z-é ustanovenia a predpisy, z-é úpravy, z-á lehota, z-á sadzba trestu; z-á prezenčná služba; z. stav, z-á vyživovacia povinnosť*; 3. zhodujúci sa so zákonom, zákonmi, zákonom oprávnený, dovolený, legálny: *z. dedič* (na rozdiel od dediča, dediaceho podľa závetu); *z-é delenie; z. otec, z-é manželstvo; z. pôvod* manželský (v staršom práve); *z. podiel* (majetku); *z. postup, z-é prostriedky* atď. Iba pri treťom význame tohto prídavného mena sa zaznamenáva aj prídavné meno *legálny*, pri ktorom, ako sme uviedli, je aj synonymum *zákonný*; prídavné meno *legálny* sa však nezaznamenáva pri prídavnom mene *zákonitý*, hoci v hesle *legálny* je aj toto prídavné meno.

Pri výklade slova *ilegálny* sa ako synonymum používa aj prídavné meno *nezákonný* a *protizákonný*. Slovo *nezákonný* má podľa SSJ II (1960, s. 370) význam „nezodpovedajúci zákonu, ktorý je v rozpore so zákonom, zákonom neprípustný, nezákonitý": *n-é opatrenie, n. postup, n. prostriedok, čin, n-é manželstvo* (prihniezdovaná je aj príslovka *nezákonne* a podstatné meno *nezákonnosť*). Pri výklade slova *ilegálny* sa nepoužíva prídavné meno *nezákonitý*, ktoré je pri výklade slova *nezákonný*. Prídavné meno *nezákonitý*, ktoré sa zaznamenáva v osobitnom hesle, je označené skratkou *trochu zastar.* s výkladom „nezodpovedajúci zákonu, ktorý je v rozpore so zákonom, nezákonný": *n-á láska;* je tu aj príslovka *nezákonite* a podstatné meno *nezákonitosť*.

Prídavné meno *protizákonný* má podľa SSJ III (1963, s. 644) význam „odporujúci zákonu, trestný": *p. čin, p-é opatrenia, p-é zhluknutie ľudu, p-á činnosť;* je tu aj príslovka *protizákonne*, ale podstatné meno *protizákonnosť* sa neuvádza. Hoci pri tomto prídavnom mene sa spomína aj prídavné meno *trestný*, v hesle *trestný* pri výklade jeho významov prídavné meno *protizákonný* nenachádzame.

Ako vidíme, spracovanie uvedených prídavných mien nie je z hľadiska výkladu ich významu dôsledné. Je zaujímavé, že v SSJ sa v hesle *legálny* ako opozitum uvádza iba prídavné meno *ilegálny*, nespomína sa podoba *nelegálny* s domácou predponou *ne-*, ktorou sa v slovenčine bežne tvoria opozitá, napr. *možný — nemožný, smelý — nesmelý*. Prídavné meno *nelegálny* sa v SSJ II (1970, s. 329) zaznamenáva v osobitnom hesle (pri ňom aj príslovka *nelegálne* a podstatné meno *nelegálnosť*) s výkladom „nezákonný, protiviaci sa zákonom, ilegálny": *n-a činnosť, n-a tlač*. Tu sa spomína aj prídavné meno *ilegálny* ako jeho ekvivalent, takže tu je iná situácia ako v hesle *ilegálny*.

Podľa Malého synonymického slovníka od M. Pisárčikovej a Š. Michalusa (1973, s. 80) synonymom slova *legálny* je slovo *zákonný* (postup, dedič) a naopak: *zákonný* je *legálny* (s. 291). Pri prídavnom mene *ilegálny* sa uvádzajú synonymá *nelegálny, nezákonný, protizákonný* (činnosť), *podzemný* (odboj), *konšpiračný* (hnutie). Na prvom mieste sa tu spomína prídavné meno *nelegálny*, ktoré je rovnako opozitom slova *legálny* ako prídavné meno *ilegálny*. Dôležité sú tu aj synonymá *podzemný* a *konšpiračný*, ktoré sa v SSJ nespomínajú.

Podľa Slovníka cudzích slov od M. Ivanovej-Šalingovej a Z. Maníkovej (1979, s. 515) slovo *legálny* má význam „zákonný, zákonitý, oprávnený, zodpovedajúci zákonu, zakladajúci sa na zákone", opozitom je slovo *ilegálny*. Tu sa ako synonymum slova *legálny* uvádza prídavné meno *oprávnený*; za správnejší treba podľa nás pokladať výklad v SSJ „zákonom oprávnený". Slovo *oprávnený* z významového hľadiska nemožno stotožňovať so slovom *legálny* (porov. SSJ II, 1960, s. 582). Podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka (KSSJ, 1987, s. 179) *legálny* značí „zákonný" (význam 3): *l-a vláda, l. postup, dedič, získať niečo l-ym spôsobom*. Uvádza sa tu aj opozitum *ilegálny*, opozitum *nelegálny* však nie (je tu príslovka *legálne* a substantívum *legálnosť*). Pri treťom význame slova *zákonný* sa v tomto slovníku spomínajú aj slová *zákonitý* a *legálny*, pri slove *zákonitý* pri druhom význame sú výrazy *zákonný* (význam 3) a *legálny*, takže je tu vzájomné prepojenie týchto výrazov. Pri opozite *ilegálny* sa v KSSJ uvádzajú výrazy *nezákonný, protizákonný, nelegálny: i-e hnutie* konšpiračné; *i. boj* podzemný; *i. pracovník*. Slovník spomína výrazy *konšpiračný* a *podzemný* pri konkrétnych spojeniach so slovom *ilegálny (i-e hnutie* a *i. boj)*.

Toto spracovanie podľa našej mienky naznačuje, že slová *ilegálny* a *nelegálny*, aj keď sa v doterajších slovníkoch zaznamenávajú ako synonymá, nie sú už dnes úplné synonymá, nastáva pri nich istá významová diferenciácia. Opozitom slova *legálny* v pravom zmysle slova je dnes prídavné meno *nelegálny*. Slovo *ilegálny* sa prestáva používať ako pravé opozitum slova *legálny*. Dnes sa bežne používa vo významoch, ktoré predstavujú výrazy *podzemný* a *konšpiračný*. Slovo *ilegálny* sa takto osamostatňuje a jeho synonymami sa stávajú výrazy *podzemný*

a *konšpiračný*, ako aj *konšpiratívny*. Podľa toho by sa prídavné meno *ilegálny* malo spomínať aj pri prídavných menách *konšpiračný, konšpiratívny* a *podzemný*. V doterajších slovníkoch sa tak nerobí, hoci spojenia, ktoré sa tu zaznamenávajú, ukazujú, že tu možno uvádzať aj slovo *ilegálny*. V KSSJ sa pri prídavných menách *konšpiračný* a *konšpiratívny* zaznamenávajú spojenia *k-é hnutie* (konšpiračné hnutie) a *k-a schôdzka* (konšpiratívna schôdzka). Synonymom slova *nelegálny* je slovo *nezákonný*, ktoré je tiež opozitom (k slovu *zákonný*), ako aj prídavné meno *protizákonný*, ako sa to uvádza v citovanom synonymickom slovníku.

Nazdávame sa, že v budúcom lexikografickom spracovaní slovnej zásoby bude potrebné slová *legálny* a *ilegálny* a ďalšie výrazy, ktoré s nimi významovo súvisia, spracovať trocha inak. Predovšetkým bude potrebné upraviť spracovanie slov *nelegálny* a *ilegálny*, ktoré podľa našej mienky prestávajú byť úplnými synonymami, na čo ukazuje aj to, že v istých spojeniach slov ich nemožno ľubovoľne zamieňať, napr. za spojenia *ilegálne hnutie, ilegálny pracovník* nemožno použiť spojenia *nelegálne hnutie, nelegálny pracovník*.

L. Dvonč

Lány — z Lán či Lánov? — Názov *Lány* predstavuje pomnožné podstatné meno mužského rodu, ktoré sa na základe zakončenia tvarotvorného základu (*Lán* — so spoluhláskou *n* na konci) a na základe pádovej prípony *-y* zaraďuje medzi neživotné podstatné mená mužského rodu vzoru *dub*. Podľa Morfológie slovenského jazyka (MSJ, 1966, s. 94) v gen. pl. substantív vzoru *dub* je bežná pádová prípona *-ov*, napr. *strom — stromov, dub — dubov*. Vlastné pomnožné podstatné mená nemajú zväčša príponu *-ov*, ale nulovú pádovú príponu, pričom posledná kmeňová slabika (posledná slabika tvarotvorného základu) sa predlžuje. Takto podľa MSJ znie gen. pl. predovšetkým pri názvoch zakončených na *-any*, napr. *Margecany — Margecian, Pieštany — Piešťan*. Nulovú pádovú príponu v gen. pl. majú ďalej názvy s príponami *-íky, -áky, -iaky*, napr. *Dvorníky — Dvorník, Hájniky — Hájnik, Nováky — Novák, Diviaky — Diviak* (ale *Horniaky — Horniakov*). Nulovú príponu so zdĺžením kmeňovej slabiky majú aj niektoré iné názvy, napr. *Krompachy — Krompách, Ružbachy — Ružbách, Žabokreky — Žabokriek, Prusy — Prús*. Ďalej sa v MSJ hovorí o tom, že príponu *-ov* majú vždy tie názvy, pri ktorých sa ešte dnes pociťuje zreteľná súvislosť s príslušnými mužskými apelatívami, napr. *Kúty — Kútov, Zbehy — Zbehov, Sady — Sadov, Lazy — Lazov*.

V Slovníku slovenského jazyka (SSJ) VI (1968) sa v časti Slovenské zemepisné názvy uvádza aj názov *Lány*, pričom sa tu zaznamenáva tvar gen. pl. s nulovou pádovou príponou, t. j. *Lán*. Tohto tvaru sme sa dotkli v osobitnom príspevku venovanom tvarom gen. pl. substantív vzoru *dub* (Gen. pl. substantív vzoru *dub* v spisovnej slovenčine. Slovenská reč, *41*, 1976, s. 158). V skupine názvov s príponou Ø (s nulovou pádovou príponou) prekvapuje, ako tu píšeme, stav pri názvoch *Výčapy-Opatovce* (pri názve *Výčapy* ako jeho časti) a *Lány*. Na základe uve-

domovania si súvislosti s neživotnými podstatnými menami mužského rodu by sme tu predpokladali tvary gen. pl. s príponou *-ov*. „Zdá sa však, že tu niet vedomia súvislosti s apelatívami, z ktorých tieto propriá vznikli, a preto je tu prípona *-Ø*." V citovanej štúdii sme zároveň konštatovali, že v súčasnej spisovnej slovenčine pri vlastných menách nebýva prípona *-ov* iba pri substantívach, pri ktorých sa ešte dnes pociťuje zreteľná súvislosť s príslušným neživotným apelatívom mužského rodu, ale je aj pri niektorých ďalších názvoch muž. rodu na *-y*, pri ktorých takáto súvislosť chýba, napr. *Forbaky—Klukany — Forbákov—Klukán, Forbasy — Forbasov, Hágy — Hágov, Tachty — Tachtov*. Prípona *-ov* preniká dnes dokonca aj pri názvoch na *-íky*, kde je kodifikovaná nulová prípona, napr. *Dvorníky — Dvorníkov, Továrniky — Továrnikov*.

V súčasnej spisovnej slovenčine sa prejavuje všeobecná tendencia používať v gen. pl. neživotných podst. mien muž. rodu základnú pádovú príponu *-ov* a obmedzovať príponou *-Ø*. Takto sa podľa našej mienky zvyšuje pravidelnosť skloňovania podst. mien vzoru *dub* a širšie aj pravidelnosť skloňovania podst. mien muž. rodu vôbec. Ústup od tvarov s príponou *-Ø* sa dá pritom vysvetliť nielen tým, že pri maskulínach má centrálne postavenie prípona *-ov*, ale aj tým, že prípona *-Ø* má centrálne postavenie pri podst. menách iných rodov, a to pri feminínach a neutrách. Podľa toho ide o úsilie vyhnúť sa v gen. pl. substantív maskulín prípone, ktorá je typická práve pre gen. pl. podst. mien žen. a str. rodu. Takto sa výraznejšie profiluje skloňovanie maskulín v pluráli na jednej strane a skloňovanie feminín a neutier v pluráli na druhej strane (podrobnejšie porov. Dvonč, L.: Dynamika slovenskej morfológie. Bratislava 1984, s. 32—33). Tejto tendencii podlieha aj názov *Lány*.

Názov Lány sa používa ako zemepisný názov nielen na Slovensku, ale je to aj pomenovanie obce v stredných Čechách v okrese Rakovník. V češtine sa pri názve *Lány* používa v gen. pl. tvar *Lán*, teda tvar bez pádovej prípony (s nulovou pádovou príponou a či s príponou *-Ø*). V spisovnej slovenčine sa stretávame jednak so spojením *Hovory z Lán*, jednak so spojením *Hovory z Lánov*. V prvom prípade ide o používanie tvaru, ktorý sa zaznamenáva v SSJ VI pri názve *Lány* ako slovenskom zemepisnom názve. Používanie tvaru *Lán* v spojení *Hovory z Lán* môžeme však brať skôr tak, že tu ide jednoducho o preberanie celého českého názvu ako lexikálneho citátu. Používanie spojenia *Hovory z Lánov* s tvarom gen. pl. *Lánov* s pádovou príponou *-ov* na druhej strane ukazuje, že sa pri skloňovaní názvu *Lány* prejavuje v spisovnej slovenčine tendencia brať ho ako názov, pri ktorom sa cíti evidentná súvislosť s apelatívom *lány*, podobne ako v prípadoch *Dvory — Dvorov, Sady — Sadov*, kde tiež ide o súvislosť s apelatívami.

Na záver môžeme znovu konštatovať, že pri používaní názvu *Lány* sa čoraz viac prejavuje tendencia skloňovať ho v gen. s príponou *-ov*, lebo pri tomto názve sa intenzívnejšie pociťuje súvislosť s apelatívom *lány* podobne ako v prípadoch *Dvory — Dvorov* (ako *dvorov*), *Sady — Sadov* (ako *sadov*).

L. Dvonč

Na sedemdesiate narodeniny prof. Šimona Ondruša

Nie je to tak dávno, čo si slovenská lingvistická obec pripomenula 60. narodeniny slovenského jazykovedca európskeho formátu, slavistu a indoeuropeistu prof. Dr. Šimona O n d r u š a, CSc., dlhoročného pedagóga Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Čas však neúprosne letí a prof. Ondruš sa tohto roku dožíva sedemdesiatich rokov. Na papier sa tisne obligátna zmienka o zaslúženom odpočinku, ale či možno hovoriť o odpočinku v prípade človeka, ktorý zasvätil svoj život vedeckej práci?

Aj v posledných rokoch zostáva prof. Ondruš verný svojej celoživotnej láske — etymológii a prináša nové pohľady na slovenskú i slovanskú lexiku. Z jeho početných prác nedávneho obdobia chceme pripomenúť aspoň štúdiu *Morfonologická štruktúra protoindoeurópskych slov kontinuujúcich v praslovančine a slovenčine* (1988), predstavujúcu v syntetizujúcej forme nové etymologické interpretácie na pozadí teórie o delabializácii spoluhláskových skupín v indoeurópčine a praslovančine, ktorou prof. Ondruš obohatil metodologickú výzbroj súčasnej komparatistiky. So živým ohlasom sa v medzinárodnej slavistickej obci stretol aj jubilantov cyklus štúdií o staroslovienskych lexémach (*vъsǫdъ, guditi, vъrěsniti* a i.): jeho vznik súvisí s autorovým hlbším záujmom o paleoslovenistickú problematiku, ktorý vyústil do významného edičného činu — prípravy knižného vydania *Život a dielo Metoda, prvoučiteľa národa slovienskeho* (1985; spolu s E. Paulinym).

Prof. Ondruš nie je typom tzv. kabinetného vedca, preto patričnú pozornosť venuje aj popularizácii jazykovedných poznatkov; vďaka svojmu daru slova pútavou formou oboznamuje širšiu verejnosť s históriou slovnej zásoby, čím v nemalej miere prispieva aj k rozvoju národného povedomia (máme tu na mysli predovšetkým autorov súbor príspevkov o slovenských zemepisných názvoch).

Ako mysliaci človek (takto jednoducho, a predsa výstižne nazval jubilanta K. Palkovič v Slovenských národných novinách) nemôže prof. Ondruš nezaujímať stanovisko aj k veciam verejným. Po novembri 1989 spoznávame prof. Ondruša aj ako publicistu, ktorý z pozície svojich životných skúseností hodnotí súčasný spoločenský vývoj, bilancuje jeho pozitíva, ale aj nekompromisne odhaľuje jeho negatívne momenty. S neraz veľmi kritickým tónom profesorových publicistických vystúpení kontrastuje priezračná úprimnosť a hlboká ľudskosť jeho príspevkov spomienkového charakteru, v ktorých s láskavým nadhľadom oboznamuje čitateľov s rôznymi epizódami svojho bohatého života. Nepomýšľa prof. Ondruš na syntetické spracovanie svojich pamätí? Jeho spomienky by si nepochybne našli vďačný okruh čitateľov a obohatili by tento literárny žáner v slovenskom prostredí.

Prof. Šimon Ondruš oslavuje 27. októbra 1994 svoje 70. narodeniny. Do ďalších rokov vinšujeme nášmu jubilantovi všetko dobré, predovšetkým pevné zdra-

1985

Život a dielo Metoda, prvoučiteľa národa slovienskeho. 1. vyd. Bratislava, Tatran 1985 (zostavil, komentár s poznámkami a chronológiu spracoval podľa pôvodného návrhu E. Paulinyho; spoluautor a spoluprekladateľ E. Pauliny).

Život Metoda VI: gužachu slověnьskyja knigy. (Venované 1100. výročiu smrti Metoda.) — Slavica Slovaca, *20*, 1985, s. 118—120.

Ein Fall der wechselseitigen slowakisch-ungarischen Sprachinterferenz: Die geographischen Namen mit Anlaut Ju-: I-. — In: Recueil linguistique de Bratislava. 8. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1985, s. 95—101.

Etnické meno *Slověn — Slovan — Slovák* a kmeňové meno *Čech*. — In: Slovakistické štúdie. Zborník vybraných prednášok Letného seminára slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca. Red. J. Mistrík. Martin, Matica slovenská 1985, s. 386—393. — Predtým publikované čiastočne odlišné znenie: Pôvod etnonyma *Slovák, Slovan, Slovén* a etnonyma *Čech*. — In: Studia Academica Slovaca. 4. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1975, s. 221—241.

Slovenské rieky. — In: Slovakistické štúdie. Zborník vybraných prednášok Letného seminára slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca. Red. J. Mistrík. Martin, Matica slovenská, 1985, s. 269—275.

Pri prameni slova *guľáš*. — Kultúra slova, *19*, 1985, s. 329—332.

Meno rieky *Poprad* je slovansko-slovenské. — Slovenská reč, *50*, 1985, s. 102—109.

Preklad staroslovienskych slov *sǫprǫga* a *lěcha* do slovenčiny. (Na 1100. výročie skonu prvoučiteľa Slovanov.) — Slovenská reč, *50*, 1985, s. 324—332.

Čo dali starí Slováci starým Maďarom. — Zápisník slovenského jazykovedca, *4*, 1985, č. 2, s. 9—14 (tézy prednášky konanej dňa 23. 10. 1984 v Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Bratislave).

Bratuslić, J.: Aleja glagoljaša *Roč — Chum*. Zagreb 1983. — In: Slavica Slovaca, *20*, 1985, s. 295—296 (rec.).

Atlas ako kompas. [Habovštiak, A.: Atlas slovenského jazyka. 4. Lexika. Bratislava 1984.] — In: Nové slovo, *27*, 1985, č. 37, s. 16 (ref.). — Ďalší autorov referát o tej istej publikácii: Mapy našich slov. — In: Pravda, 16. 7. 1985, s. 5.

Úskalia popularizácie. [Mistrík, J.: Jazyk a reč. Bratislava 1984.] — In: Nové slovo, *27*, 1985, č. 21, s. 16 (rec.; spoluautor Á. Kráľ).

Slovakistika na export. [Slovakistické štúdie. Zborník vybraných prednášok Letného seminára slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca. Red. J. Mistrík. Martin 1985.] — In: Pravda, 25. 7. 1985, s. 5 (ref.).

Hlaveň a *žúžoľ*. — Nové slovo, *27*, 1985, č. 38, s. 16. — Tamže: *Ďah* a *vidiek* (č. 39, s. 16). — Ako vznikol *olovrant* (č. 40, s. 16). — *Olovrant* a *svačina* (č. 41, s. 16). — *Guľa* a *guľáš* (č. 42, s. 16). — *Krh* a *krhla, krčah* a *krčma* (č. 43, s. 16). — *Ida, Ipeľ, Ižа* (č. 44, s. 16). — Ľúbostné halúzky (č. 45, s. 16). — Z čoho má meno *Gemer* (č. 47, s. 16) — *Tvrdohlavý* a *zanovitý* (č. 48, s. 16). — *Drevo* a *drievny, strom* a *starý* (č. 49, s. 16). — *Chotár, obec* a *občina* (č. 50, s. 16). — *Orava, riava, Rimava* (č. 51, s. 16).